

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálně pedagogických studií

Diplomová práce

Bc. Miroslav BOHÁČ

II. ročník navazující – kombinované studium

Obor: Speciální pedagogika

Etiketizace dětí z dětských domovů

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

V Kuchařovicích dne 17. června 2013.

Děkuji doc. Mgr. Miroslavu Dopitovi, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce.

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Miroslav Boháč
Katedra:	Ustav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Miroslav Dopita, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Etiketizace dětí z dětských domovů
Název v angličtině:	Labelling of children from creche
Anotace práce:	Práce se zabývá etiketizační teorií u dětí vyrůstající v zařízení náhradní rodinné péče. Cílem diplomové práce je popsat, jak dochází k etiketizaci dětí z ústavního prostředí. K dosažení cíle je použit kvalitativní výzkum za aplikace metody polostrukturovaného rozhovoru.
Klíčová slova:	Etiketa, stigma, etiketizační teorie, dětský domov, výchovný ústav, dětský domov se školou
Anotace v angličtině:	This thesis deals with the labeling theory of children who are growing up in foster care facility. The aim of my thesis is to describe how it comes about labeling of children from institutional care. It was used qualitative research method of semi-structured interview to achieve targets.
Klíčová slova v angličtině:	Label (sticker), stigma, labeling theory, children's home, institutional care (educational institution), children's home with school.
Přílohy vázané v práci:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Otázky polostrukturovaného rozhovoru 2. Přepis rozhovoru Terezie 3. Přepis rozhovoru Alena 4. Přepis rozhovoru Dana 5. Přepis rozhovoru Xaver 6. Přepis rozhovoru Olin 7. Přepis rozhovoru Pavel 8. Přepis rozhovoru Václav 9. Přepis rozhovoru Alžběta 10. Rozhovor s Robertem a Nikolasem z časopisu Zámeček 11. Organizace dne v dětském domově v (místě) K.
Rozsah práce:	80 stran
Jazyk práce:	Český jazyk

Obsah

Anotace	3
Obsah	4
Úvod	6
1 Zařízení náhradní rodinné péče	8
1.1 Diagnostický ústav a středisko výchovné péče	9
1.3 Dětský domov se školou	10
1.4 Výchovný ústav	11
1.5 Ostatní instituce	11
1.6 Zařízení náhradní péče jako totální instituce	14
2 Sociální normy, etiketizace a stigma	17
2.1 Sociální normy a morálka	17
2.2 Etiketizace a stigma	20
2.3 Historie etiketizace	22
2.4 Vývoj etiketizace, stigmatizace	23
2.5 Etiketizace dětí v ústavní výchově	27
3 Chyby v hodnocení a posuzování osob	29
3.1 Subjektivně působící faktory při pozorování	29
3.2 Neznalost jevu	30
4 Metodologie výzkumu	32
4.1 Cíl výzkumu	32
4.2 Charakteristika výzkumného prostředí	33
4.3 Charakteristika respondentů výzkumu	35
5 Analýza rozhovorů	38
5.1 Životní příběh (biografie)	38
5.1.1 Ústavní prostředí jako totální instituce z pohledu respondentů	38
5.1.2 Věk, důvody nástupu do zařízení ústavní výchovy	43
5.1.3 Rituály spojené s nástupem do ústavního prostředí	45
5.1.4 Institucionalizace/ hospitalismus	46
5.2 Způsoby vyrovnání se s nástupem do ústavního zařízení	47
5.2.1 Druhy etiket, stigmat u dětí v ústavním prostředí	48

5.2.2 Ostrakismus	49
5.2.3 Přijetí etikety	51
5.2.4 Etiketizace dětí v ústavním prostředí	55
5.3 Prezentace sebe sama	57
5.3.1 Zastírání	57
5.3.2 Předstírání	58
5.4 Společnost a vliv faktorů na status dětí z prostředí ústavní výchovy	61
5.4.1 Faktory ovlivňující status dětí z prostředí ústavní výchovy	63
5.5 Shrnutí výsledků výzkumu	69
5.5.1 Hlavní výzkumná otázka	69
5.5.2 Další výzkumné otázky	70
Závěr	73
Seznam použitých zkratk	75
Seznam literatury a zdrojů	76
Seznam příloh	80

Úvod

„...v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění...“ (Sdělení č. 104/1991 Sb. - Úmluva o právech dítěte, preambule).

Téma dětských domovů i náhradní rodinné péče jako celku je v současnosti velmi diskutovaným tématem. Systém náhradní péče fungoval s drobnějšími změnami řadu desetiletí. Celý systém se schválením nových zákonů transformuje. Stát bude preferovat pěstounskou péči a zařízení pro výkon ústavní výchovy se chystá postupně redukovat. Nově se pěstounství stává profesí, po zařazení do katalogu práce. Odborníci na jedné straně změny vítají, děti z ústavů se přesunou do (náhradních, pěstounských) rodin. Oponenti kladou námitky, nejčastěji je uváděna obava, že pěstouni budou mít dítě jako zdroj příjmů, výchova bude až druhotná.

Prostředí ústavní výchovy je nám blízké, neboť dětském domově pracuji jako vychovatel od 1. 9. 2006. Po maturitě se mi podařilo získat toto místo. Dětský domov jsem poznal i při své odborné pedagogické praxi v prosinci 2005. V celé problematice se tudíž velmi dobře orientuji, což mi činí na jedné straně výhodu ve znalosti prostředí, problematice apod.

Cílem diplomové práce je popsat, jak dochází k etiketizaci dětí z ústavního prostředí. K dosažení cíle je postupováno ve třech krocích. Prvním krokem je teoretické uchopení problematiky, které naleznete v první až třetí kapitole práce. První kapitola práce se zaměřuje na specifika zařízení náhradní rodinné péče. Ve druhé kapitole jsou popsány vztahy mezi sociálními normami, etiketizací a stigmatizací. Opominout nelze ani psychologické poznatky k chybám v hodnocení a posuzování osob, které jsou předmětem kapitoly třetí. Druhým krokem je metodologické uchopení problematiky, jež je obsaženo ve čtvrté kapitole práce. Tato kapitola se zaměřuje na upřesnění kvalitativního přístupu k problému za použití výzkumné techniky rozhovoru. Třetím krokem k dosažení cíle je pak vlastní analýza rozhovorů v kontextu tématu práce, což je smyslem kapitoly páté.

Část respondentů znám osobně řadu let, mohu lépe pochopit jejich sdělení a vyjít z jejich životních osudů. Na druhé straně mohou tito respondenti mít obavu z případného trestu nebo se mohou vypovídat účelově, aby získali „odměnu“. Neboť mohu obojí ovlivnit. Pro mě i pro respondenty je proto problematické navázat po dobu rozhovoru „neformální vztah“, vzhledem k dosavadní zkušenosti. Pro ověření věrohodnosti výpovědí byl proveden rozhovor i s mladými dospělými, kteří v posledních letech opustili zařízení ústavní výchovy.

Jako výzkumník jsem ovlivněn dlouholetou prací s danou „klientelou“. Do mého vnímání dané problematiky se promítají zažitá stereotypy, předsudky, dosavadní životní zkušenost. Nebylo jednoduché se pro výzkumnou činnost zbavit role vychovatele a zaujmou pozici nezaujatého výzkumníka.

Pojmy etiketa, nálepka, label jsou v práci používány jako synonyma, taktéž i v ostatních vysloňovaných tvarech. Místo výzkumu a jména respondentů jsou anonymizovány a neodpovídají skutečným označením. Výjimku tvoří převzatý rozhovor z časopisu Zámeček, který uvádíme v originální podobě.

Děkuji vedoucímu práce za odborné vedení, při němž mě upozorňoval na případné chyby ve vnímání. Věříme, že náš výzkum pomůže objasnit danou problematiku a představí především pohled samotných dětí vyrůstajících v zařízení ústavní výchovy.

1 Zařízení náhradní rodinné péče

Kapitola seznamuje se základními pojmy a schématem náhradní rodinné péče v České republice. Některým zařízením, s nimiž máme osobní zkušenost, se budeme věnovat podrobněji.

Základními pojmy, se kterými se setkáme, jsou ústavní a ochranná výchova. Ústavní výchovu nařizuje soud na základě zákona o rodině (zákon 94/1963 Sb.). Důvody pro nařízení ústavní výchovy bývají nezáměr rodičů o výchovu, špatná výchova, nevhodné rodinné prostředí, úmrtí rodičů, nezáměr rodiny o dítě, či případné zřeknutí se dítěte. Děti s ústavní výchovou se umísťují do dětského domova, nebo dětského domova se školou.

Ochranou výchovu uděluje soud na základě zákona o soudnictví ve věcech mládeže (zákon 218/2003 Sb.). Jedná se o ochranné opatření zamezující páčání další trestné činnosti dítěte. Soud uděluje dítěti ochranou výchovu po spáchání činu jinak trestného. Snahou je mladistvého převychovat a odradit od případného páčání další trestné činnosti. Tyto děti se umísťují především do výchovných ústavů.

Dalším používaným pojmem je tzv. „předběžko“. Předběžné opatření vydává soud před samotným rozhodnutím o ochranné nebo ústavní výchově. Na základě předběžného opatření je většina dětí odebrána z rodin.

Často používaným termínem je dítě, popřípadě děti. S tímto termínem se setkáme v rezortu patřícím pod ministerstvo školství. Termín dítě můžeme nahradit termínem mladistvý, pubescent apod. Termín dítě se však používá nejčastěji, neboť vychází z legislativy. V širším kontextu může zahrnovat všechny osoby do věku 26 let souvisle studující základní, střední či vysokou školu (zákon 561/2004 Sb., zákon 109/2002 Sb.).

„Lze konstatovat, že dospělý je ten, kdo:

Bud' ukončil vzdělávání ve formálním vzdělávacím systému vymezeném právními normami, současně převzal sociální role charakteristické pro dospělost a byla mu přiznána odpovídající práva a povinnosti.

Nebo ukončil vzdělávání ve formálním vzdělávacím systému (viz dříve praktikovaný pojem „nevzdělavatelnost“), ale převzal některé sociální role charakteristické pro dospělost a byla mu přiznána některá odpovídající práva a povinnosti.“ (Kozáková, 2012)

Klient, uživatel sociálních služeb, uživatel s těmito termíny se setkáme v rezortu Ministerstva práce a sociálních věcí. Termín, jako v případě dítěte, vychází z platné legislativy (zákon 108/2006 Sb.). V některých souvislostech budeme uvádět termín klient v jiné dítě, dle rezortní příslušnosti, o níž se budeme zmiňovat.

1.1 Diagnostický ústav a středisko výchovné péče

Diagnostickým ústavem projdou všechny děti před umístěním do dalšího zařízení. Některé „papírově“, ty jsou umístěni do konkrétního zařízení jen na základě dokumentace. V druhém případě se dále umisťují na základě diagnostického pobytu trvajícím zpravidla 8 týdnů. Na základě diagnostiky stanovuje dítěti program rozvoje osobnosti. Diagnostický ústav tedy přiděluje děti konkrétním dětským domovům, výchovným ústavům a dětským domovům se školou ve svém obvodu. Děti také přemísťuje z jednotlivých zařízení, ať již na žádost zákonných zástupců, dětí, nebo zařízení.

Středisko výchovné péče poskytuje preventivní speciálně pedagogickou a psychologickou péči klientům s poruchou chování nebo negativním sociálním vývojem, kterým nebyla uložena ochranná výchova nebo nařízena ústavní výchova. Služby se poskytují ambulantně, terénně, celodenně i internátně na základě žádosti zákonných zástupců nebo zletilých klientů (u ambulantního pobytu postačuje dovršení 15 let). Pobyt hradí zákonní zástupci, případně zletilý klient. Středisko poskytuje poradenské služby zákonným zástupcům, školským pracovníkům, spolupracuje s pedagogicko-psychologickými poradnami. Středisko výchovné péče se zpravidla zřizuje při diagnostickém ústavu (zákon 109/2002 Sb.).

1.2 Dětský domov

Do dětského domova se umisťují děti ve věku od 3. let do 18. Na základě žádosti dítěte může soud ústavní (ochrannou) výchovu prodloužit do 19. let. Dítě, které studuje, může s ředitelem zařízení uzavřít smlouvu o tzv. přímém zaopatření. Na základě této smlouvy může

v zařízení setrvat do ukončení svého studia (maximálně do věku 26 let). Uzavřením smlouvy se zavazuje plnit vnitřní řád a řádně se připravovat na studium, tuto smlouvu může kdykoli bez udání důvodu vypovědět a tím ukončit pobyt v zařízení.

„Dětský domov – školské internátní zařízení pro výkon ústavní výchovy mládeže. Zajišťuje výchovnou, hmotnou a sociální péči mládeži s normálním duševním vývojem, která ze závažných důvodů nemůže být vychovávána ve vlastní rodině a nemůže být osvojena nebo umístěna v jiné formě náhradní rodinné péče. Pečuje o mládež od 3 do 18 let, ev. do ukončení přípravy na povolání.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 49)

Základní jednotku dětského domova tvoří rodinná skupina (rodinka). Rodinná skupina se naplňuje počtem 6 až 8 dětí. Většina dětských domovů má dvě až tři rodinné skupiny. Ke každé rodinné skupině náleží dva rodinní vychovatelé (třídní), kteří zajišťují chod „rodinky“. Na nočních službách se v některých domovech střídají rodinní vychovatelé, nebo zaměstnávají „noční vychovatele“ vykonávající jenom noční služby.

Do dětského domova se umisťují děti bez závažných poruch chování. Sourozenci se umisťují do stejné rodinné skupiny. Děti navštěvují školu mimo areál domova. (zákon 109/2002 Sb.)

1.3 Dětský domov se školou

Základní rozdíl mezi dětským domovem a dětským domovem se školou je v umístění školy. Zatím co u dětského domova děti navštěvují školu mimo zařízení, v dětském domově se školou je součástí zařízení.

Dětský domov se školou je učen pro děti mající závažné poruchy chování nebo trvalou, přechodnou duševní poruchu vyžadující výchovně léčebnou péči s nařízenou ústavní výchovou. A také pro děti s uloženou ochranou výchovou. Do dětského domova se školou se umisťují děti od šesti let do ukončení povinné školní docházky. (zákon 109/2002 Sb.)

„Nemůže-li se dítě po ukončení povinné školní docházky vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu.“ (zákon 109/2002 Sb. § 13, odstavec 6)

1.4 Výchovný ústav

Výchovné ústavy se zřizují pro děti od 15 let (ze závažných důvodů od 12 let) se závažnými poruchami chování s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochranou výchovou. Základní jednotku tvoří výchovná skupina skládající se z 5 až 8 dětí. Výchovné ústavy se zpravidla zřizují zvláště pro chlapce a dívky (zákon 109/2002 Sb., vyhláška 438/2006 Sb.). Právě děti v těchto ústavech se i nezáměrně setkávají s označováním své osoby, jako osoby s přívlastkem ústavu, setkávají se s tím, co teorie nazývá etiketizací či labelingem, jak uvádí například Pavla Doleželová (2010, s. 94).

Při výchovných ústavech se zpravidla také zřizuje střední odborná škola s obory např. Kuchařské práce, Zednické práce, Zahradnické a sadařské práce, Praktická škola dvouletá. (VÚ Višňové, 2012, VÚ Černovice, 2012)

1.5 Ostatní instituce

Orgán sociální péče o dítě (dále OSPOD) je legislativně zakotven v zákoně 359/1999 Sb. O sociálně právní ochraně dítěte.

Cíle sociálně-právní ochrany dětí jsou – ochrana práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny, zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině. (MPSV, 2013)

Povinností pracovníků OSPODu je jednou za tři měsíce navštívit dítě v zařízení ústavní výchovy i biologickou rodinu. Jednou za šest měsíců podávají zprávu soudu, zda trvají důvody pro ústavní výchovu. Dotyčný sociální pracovník povoluje nebo zamítne dovolenku u zákonných zástupců (případně dalších příbuzných) na jejich žádost.

Klokánek - jedná se o alternativu k ústavní výchově. Zařízení zřizuje občanské sdružení Fond ohrožených dětí. Děti lze do zařízení umístit i na základě žádosti zákonných zástupců. Do Klokánka se umisťují děti od narození do věku 26 let. Se změnami systému náhradní rodinné péče se Klokánky dostávají do existenčních problémů.

První Klokánek vznikl v roce 2000 a v současnosti je v provozu 18 zařízení po celé ČR. Klokánek nepřijímá děti s těžkým tělesným postižením, s těžkým mentálním postižením,

osoby trpící těžkou formou psychóz, osoby závislé na alkoholu a omamných látkách a osoby, jejichž zdravotní stav vyžaduje nepřetržitou lékařskou péči (Klokánek Brno, 2012, Fond ohrožených dětí. 2012).

SOS vesnička – Jedná se o zařízení pro výkon pěstounské péče. V současnosti jsou v ČR 3 vesničky (Brno, Karlovy Vary, Chvalčov). SOS vesničky vznikly u nás po rakouském (kde byla založena první v roce 1949) vzoru v roce 1968. SOS vesničky po omezení sponzorství z rakouské strany mají potíže s financováním celého projektu a snaží se oslovit široké spektrum sponzorů (poštovní poukázky s žádostí o příspěvek objevující se v poštovních schránkách domácností). Jednu rodinu v SOS vesničce tvoří skupina dětí v počtu čtyř až sedmi. Každý dům má na starosti pěstounka, případně manželský pár pěstounů. (SOS vesničky, 2012)

Pěstounská péče – dítě je svěřeno do péče pěstouna (fyzické osoby) nebo do společné pěstounské péče manželů. O svěřeni do pěstounské péče rozhoduje soud na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Svěřeni do pěstounské péče může být i na přechodnou dobu, v tomto případě soud jednou za 3 měsíce přezkoumává důvody svěřeni. Pěstounská péče může být rozhodnutím soudu také zrušena v případě závažných důvodů, na návrh pěstouna vždy. Pěstoun nemá k dítěti vyživovací povinnost. Pěstoun dále má přiměřená práva a povinnosti rodičů. Rodiče dítěte svěřeného do pěstounské péče mají nadále vyživovací povinnost (obdobná povinnost platí pro dítě mající vlastní příjem v domácnosti pěstouna), výživné náleží pěstounovi (manželskému páru). (zákon č. 94/1963 Sb.)

Zákon 359/1999 definuje dávky pěstounské péče v § 47e. Tyto dávky dělí na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek k převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, příspěvek při ukončení pěstounské péče. Dávky pěstounské péče byly do zákona O sociálně právní ochraně dětí zakomponovány v roce 2012 a souvisí s odklonem od ústavní péče k podpoře pěstounství. (zákon č. 359/1999 Sb.)

Osvojení – O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. Mezi osvojitelem a osvojencem vzniká poměr „příbuzenský“, osvojitelé získávají rodičovskou zodpovědnost. „K osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte.“ (zákon č. 94/1963 Sb. § 67, odstavec 1). Souhlas zákonných zástupců není třeba v případě, že nejví o dítě zájem,

podrobněji v § 68 zákona o rodině. Osvojenec získává společné příjmení jako osvojitel, případně manželský pár. Osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti k původní rodině.

Rozlišujeme osvojení (zákon č. 94/1963 Sb.):

- a) Zrušitelné – může soud zrušit ze závažných důvodů na návrh osvojitele nebo osvojence. Zrušením osvojení vznikají dřívější vzájemná práva a povinnosti k původní rodině.
- b) Nezrušitelné – nelze zrušit.

Poručenství – *„Jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbavení rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů.“* (zákon č. 94/1963 Sb., § 78). Zpravidla bývá ustanovena osoba ve vztahu příbuzenském nebo blízkém, ale lze i jiná osoba. Poručník nemá vyživovací povinnost.

Opatrovnictví – při střetu zájmu zákonných zástupců, při omezení rodičovské zodpovědnosti, ustanoví soud opatrovníka. (zákon č. 94/1963 Sb.).

Dům na půli cesty – jedna ze sociálních služeb (zákon 108/2006 Sb.). Dům na půli cesty je primárně určen pro mladé dospělé odcházející po dosažení plnoletosti ze zařízení ústavní nebo ochranné výchovy. V domě na půli cesty si musí hradit nájem a náklady na stravu. Za asistence pracovníků si hledají pracovní uplatnění i vlastní bydlení. V domě na půli cesty se také účastní různých sociálních programů. Zpravidla při těchto zařízeních vznikají zahrady a drobné „hospodářství“ v nichž pracují nezaměstnaní uživatelé sociální služby.

Dětská centra – tato zařízení spadají pod kompetenci ministerstva zdravotnictví. V dětských centrech pracuje zdravotnický personál. Dříve se nazývaly kojeneckými ústavami, dnes se režim v těchto zařízeních také přizpůsobil rodině. Do dětských center se umísťují děti od narození do věku tří let. V dětských centrech se poskytují služby: zdravotní, rehabilitační, psychosociální. Hlavní náplň tvoří hledání vhodné formy náhradní rodinné péče, či pomoci obnovit původní biologickou rodinu. (Dětské centrum Jihlava, 2013)

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc – v těchto zařízeních se poskytuje péče dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy

anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku. (zákon 359/1999 Sb. § 42) Pobyt v tomto zařízení trvá tři až šest měsíců dle podmínek stanovených v zákoně O sociálně-právní ochraně dětí, maximální délka pobytu v zařízení je dvanáct měsíců. (zákon 359/1999 Sb.)

Významné postavení v náhradní rodinné péči zastává krajský úřad. V rámci svých kompetencí zajišťuje přípravu osobám usilujícím o pěstounskou péči včetně poradenství. Krajský úřad vede evidenci žadatelů vhodných stát se pěstouny nebo osvojiteli a evidenci dětí vhodných k osvojení nebo pěstounské péči (zákon č. 359/1999 Sb.).

1.6 Zařízení náhradní péče jako totální instituce

„Školní internáty, psychiatrické léčebny, kláštery a vojenská cvičiště nejsou pro Goffmana čtyři vzájemně nijak nesouvisící instituce sloužící vzdělávacím, léčebným, náboženským nebo vojenským účelům; všímá si jejich společně sociologické charakteristiky, kterou označuje názvem „totální instituce“.“ (Bruce, 2008, s. 104)

Jako totální instituce označujeme zařízení, v nichž se odehrává jak pracovní aktivita, tak volný čas. Rozvrh je strukturován, vyžaduje se dodržování rozvržení aktivit. Chovanci jsou neustále pod dohledem autority a přihlížení ostatních chovanců.

„Skrze kolektivní načasování všech denních aktivit jsou eliminovány možné oblasti osobního rozhodování. Jsou přetrženy či alespoň vážně narušeny kanály komunikace s vnějším světem. Je vyžadován naprostý respekt vůči personálu, nejednou doprovázený vnucenými vzorci úcty.“ (Keller, 2010, s. 123)

Charakteristika totálních institucí:

1. *„Všechny aspekty života se dějí na tom samém místě a pod vedením té samé autority.*
2. *Jedinec je příslušníkem větší skupiny, kde se se vše zacházejí stejně.*
3. *Všechny denní činnosti po dobu 24 hodin jsou naplánovány.*
4. *Je ostrý rozdíl mezi dohlížiteli a níže postavenými účastníky.*
5. *Členům jsou upírány informace o jejich osudu.“* (Jandourek, 2008, s. 83)

„Totální instituce přejímají veškerou zodpovědnost za své chovance po celý čas jejich pobytu. Jejich dohled se neomezuje na oblast pracovních aktivit, jak je to běžné v moderních společnostech.“ (Keller, 2010, s. 122)

Typy totálních institucí dle Goffmana, jak ji uvádí Jan Keller (2010, s. 121):

1. Instituce ustavené za účelem péče o ty, o nichž se soudí, že o sebe sami pečovat nedokážou (lidé přestárlí, sirotci, osoby silně tělesně či mentálně postižené, atd.).
2. Zařízení pro osoby, které o sebe pečovat nedokážou a navíc mohou být z různých důvodů pro společnost nebezpečné (například lidé trpící nakažlivými chorobami, nebezpeční šílenci apod.).
3. Instituce zřízené kvůli ochraně společnosti před nebezpečnými osobami. Zde nejde o blaho chovanců, nýbrž o ochranu druhých (vězení, ústavy pro převýchovu nezletilých, sběrné tábory).
4. Zařízení pro realizaci určitých technických záležitostí souvisejících s provozem společnosti (kasárna, námořní lodě, internátní školy apod.).
5. Zařízení, jež mají umožnit svým obyvatelům stáhnout se ze světa (kláštery a azyly nejrůznějšího druhu).

Zařízení náhradní rodinné péče můžeme charakterizovat jako totální instituce, neboť splňují daná kritéria. Jedná se především o výchovný ústav a dětský domov se školou. V těchto zařízeních jsou děti „pod jednou střechou“ po většinu dne. Existují i zařízení, kde se ani nemusejí přezouvat, hned po snídani, v domácí obuvi se přesunou do učebny. Po ukončení vyučování se stejně pohodlně dostanou zpět do svého pokoje. Učitelé s vychovateli jsou v každodenním kontaktu, znají se často osobně, pravidelně se setkávají na poradách.

Dětský domov splňuje daná kritéria pouze částečně. Výuka probíhá mimo zařízení v síti veřejného školství. Děti se ve škole setkávají s vrstevníky z rodin, které nemají vazbu k dětskému domovu. Vazba škola – domov, není v tomto případě tak silná jak v případě dětského domova se školou, či výchovného ústavu.

Jako důkaz strukturalizace času v dětském domově přikládáme přílohou rozvrh dne (příloha číslo 11), důsledně rozvržený na dny volna i na dny školního vyučování.

„Všechny totální instituce vytvářejí a udržují zvláštní druh napětí mezi domovským světem, z něhož chovanci přicházejí, a světem instituce. Tohoto trvalého napětí využívají jako významné strategie při zvládnání a tvarování těch, kdo v nich žijí. Nepřekročitelná bariéra, kterou tyto instituce kladou mezi chovance a vnější svět, je mimo jiné zbavuje možnosti měnit své role průběhu všedního dne. Tím ochuzuje jejich Já a oklešťuje jejich sociální status. Zároveň jim odebírá vše, co by jim mohlo připomenout jejich bývalou identitu.“ (Keller, 2010, s. 122)

Totální instituce oslabuje rodinnou vazbu. Za výchovu přebírá odpovědnost zařízení místo zákonného zástupce (rodiče). V zařízeních náhradní rodinné péče jsou vyhraněné prostory pro návštěvu rodiny. Příbuzní dětí mají přístup pouze do části zařízení, která je výrazně menší, než část, kam mohou vstupovat samotné děti. Korespondence, návštěvy, pobyty u příbuzných jsou evidovány, především četnost a délka pobytu. Pobyt u příbuzných navíc podléhá schválení orgánu OSPOD, který v rodině provede sociální šetření a teprve pak se vyjádří k možnosti pobytu.

2 Sociální normy, etiketizace a stigma

V každé společnosti existují sociální normy, které slouží k ochraně hodnot společnosti. Umožňují nastavení očekávání jednání ostatních lidí v každodenních situacích, ale také toto jednání mohou zkreslit. Platnost hodnot a sociálních norem je kontextuální, je vázána na určitou společnost, ale i společenství a čas. Právě hodnoty a normy umožňují lidem hodnocení, přiřazování soudů a názorů k věcem kolem nás, ale i lidem. Při tomto přiřazování může docházet a dochází také k etiketizaci osob v závislosti na projevech jejich chování, ale i v závislosti na jejich sociálním postavení, fyzických rysech apod. S etiketizací souvisí pojem stigma, které se v sociálních vědách objevuje v 60. letech 20. století a znamená stereotypní označování vlastností člověka. Uvedeným pojmem a jejich vztahům se budeme podrobněji věnovat v této kapitole.

2.1 Sociální normy a morálka

„Každá společnost má svou sociální normu, typ osobnosti, který je pro ni reprezentativní. K této normě směřují veškeré sociální tlaky a tak společnost předurčuje, jakými lidmi by se měli její členové stát.“ (Vágnerová, 2005, s. 283)

Morálka je souhrnné označení vžitých zásad pro danou společnost. To, co je nemorální, může být sankcionováno např. opovržením, vyloučením. Rozdílný pohled na morálku si uvedme na příkladech z romské a eskymácké společnosti.

„Romové si starých lidí váží a prokazují jim úctu už proto, že chle buter maro (snědli více chleba). Stejně jako pro Indy není pro Romy věk něco, co by skrývali. Vyšší věk znamená zároveň vyšší postavení v rodině hierarchii a společnosti vůbec. Obtížně bychom hledali postavení v rodinné hierarchii a společnosti vůbec. Postarat se o své staré rodiče je pro Romy naprosto přirozené. Romští rodiče zas nemají problémy tuto péči přijmout. Nesužuje je pocit, že jsou na obtíž. Úcta ke stáří a obrovská láska k vlastním rodičům (hlavně k matce) je natolik zásadní, že se říká – kdyby hořel Romovi dům, zachraňoval by nejprve rodiče a až poté své děti.“ (Šišková, 2001, s. 142)

Sociální normy běžné v Eskymácké společnosti:

„Taky není řídkým jevem, že žena ve 13 nebo 14 letech oslepne. Bývá to obvykle zjara. Oči zčervenají, zatékají a nakonec zrak vyhasne úplně. Tu žije ubohá ještě dva, nejvýše čtyři roky, a pak umírá. Některá snáší tuto pohromu a dočká klidně smrti. Ale jiná prosí svou rodinu, aby ji tak nenechali, aby ji usmrtili. A tu jednoho dne zrána vezmou to slepé děvče a vyvedou je do zimy. Položí je, stáhnou kalhoty, zdvihnou košili a jediným řezem rozpárají slepé nešťastníci břicho. Zakouří se – mráz a smrtelná rána – konec je brzy.“ (Welzl in Wolf, 1970, s. 183)

Obdobný zvyk jako u Eskymáků popisuje Charles Darwin u obyvatel Ohňové země:

„...že v zimě domorodci, donuceni hladem, zabíjejí a jedí stařeny ze svého kmene ještě dříve, než začnou zabíjet psy. Když se pan Low ptal chlapce, proč to dělají, odpověděl: „Psi chytat vydry, stará ženy ne.“ Chlapec popisoval, jak je zabíjejí: drží je nad kouřem tak dlouho, až se zalknou. Žertem napodoboval jejich nářek a ukazoval, které části těla se pokládají za nejchutnější. Strašná musí být taková smrt z kruhu vlastních přátel a příbuzných, ale ještě hroznější je pomýšlení na strach, který musí stařeny zakoušet, když hlad začíná doléhat. Slyšeli jsme, že v té době stařeny často utíkají do hor, ale muži se ženou za nimi a přivlékají je zpět na jatka k jejich vlastním ohništím!“ (Darwin in Wolf, 1970, s. 114)

V následujících citacích ilustrujeme příklad, že co bylo v dané společnosti obvyklé, tedy považováno za normální, je v jiné společnosti a v jiné době nepřipustné. Nejasnosti a etikety také vznikají v situacích, kdy událost není zcela objasněna.

V každé společnosti existují vžitá pravidla, kdy při nedodržování těchto pravidel hrozí vyčlenění na její okraj, tedy sociální sankce, která je nástrojem sociální kontroly. Může se tedy stát např., že za selhání rodiny, nezvládnutí výchovy dětí je „trestáno“ samo dítě, se kterým se spolužáci odmítají bavit.

„Namísto svěrací kazajky biologické předurčenosti působí u lidí morální síla, společně sdílená kultura, která jim říká, potom mohou toužit, a jak svých cílů mohou dosahovat. Mezeru vzniklou tím, co Žehlen nazval „instinktovou deprivací“, vyplňují lidé budováním sociálních konstrukcí, jejichž trámoví tvoří pravidla chování. Některá z těchto pravidel jsou závaznější a dostávají podobu zákonů, většinou však jde pouze o konvence. Neexistuje například zákon, který by předepisoval, že úředníci ve vyšším postavení musí nosit tmavý oblek, ale každý, kdo na takové místo aspiruje, dobře ví, jak se má oblékat. Ty nejsilnější svěrací kazajky ale nesvírají náš

zevnějšek; sídlí uvnitř naší mysli. Kulturu jsme si totiž sociálně osvojili do té míry, že její nejdůležitější složky se staly součástí naší vlastní osobnosti.“ (Bruce, 2008, s. 33)

Dušan Šimek (1991, s. 54-58) uvádí, že v oblasti morálních norem a sankcí je možno za sociální kontrolu považovat soubor faktorů formujících chování aktéra (jedince, rodiny, skupiny, organizace apod.) ve společně vyžadovaném smyslu. Tyto faktory vystupují ve dvou aspektech:

a) Statický aspekt, to je mravně normativní sociální subsystém, představující vzor vyžadovaného chování.

b) Dynamický aspekt, to je sociálně nátlakové a preventivní ovlivňování za tím cílem, aby se minimalizovala nebo zcela vyloučila jakákoliv odlišnost. Právě za tento dynamický aspekt morálních sociálních norem a sankcí může být považována i etiketizace (nálepkování, labeling) a stigmatizace.

Člověk, který prošel (nevlastní vinou) ústavním prostředím, může být velmi negativně hodnocen jen na základě tohoto zjištění. Ústavní výchova odporuje tradici, což dokazuje výzkum Matejové (in Škoviera, 2007) na téma rodičů při výchově dětí:

„Potřebuje dítě oba rodiče?

Ano odpovědělo:

- Bulharsko 97,2 %

- Švédsko 60,1 %

- Slovensko 95,3 %

- Česko 86,1%

- Evropský průměr 85,4 %

2. Schvalujete, pokud chce mít žena dítě jako svobodná matka, bez trvalého partnera?

Ano odpovědělo:

- Island 81,9 %

- Malta 15,3 %

- Slovensko 23,3 %

- Česko 39,3 %

- Evropský průměr 43,6 %.“

Z uvedeného výzkumu vychází, jestliže v prvním případě potřebu obou rodičů u výchovy dítěte schvaluje 86,1 % české populace, může samo zjištění o výchově v ústavním prostředí působit velmi negativně při hodnocení ostatních, protože dané zjištění odporuje tradici v dané společnosti. Samo zjištění pobytu v zařízeních ústavní výchovy, může vyvolat řadu otázek, na které může člověk reagovat uzavřeností, což posílí negativní hodnocení dotyčného.

2.2 Etiketizace a stigma

„Pozoruhodný už je pouhý fragment z výčtu druhů trápení a postižení, která místo aby lidi vyháněla na pokraj společnosti, začínají být naopak jakýmsi přirozeným pojítkem: alkoholici, schizofrenici, lidé s některými kožními chorobami, kuřáci, lidé trpící fobiemi, úzkostní, depresivní, chorobní hráči, homosexuálové, lidé trpící hypertenzí, lidé onemocněvší rakovinou, lidé bijící děti, vdovy, rodiče postižených dětí....“ (Blažek, Olmrová, 1985, s. 162)

Labeling se do českého jazyka překládá jako nálepkování či etiketizace. Jde o proces přidělení diagnózy klientovi, která zpravidla zůstává po zbytek života. Etiketa, nálepka se přidělí dle určitých prvotních znaků, často i chybně. Okolí se následně chová k člověku dle dané nálepky. V další fázi člověk sám přijímá nálepku a chová se dle očekávání okolí.

„V souvislosti s labellingem je nutno zmínit pojem stigma. Je to označení, kterým je nějaká osoba ve skupině negativně odlišena. Některé její vlastnosti jsou označeny za nenormální. Může jít o normalitu psychickou, fyzickou nebo sociální.“ (Jandourek, 2008, s. 118)

Stigma definuje Rudolf Kohoutek (2005-2006) jako: jizvu; ránu připomínající rány Ježíše Krista po ukřižování; znak o něčem svědčící; znamení; nápadná skvrna na těle některých živočichů; znamení hanby; značná odlišnost s negativním sociálním dopadem.

„Stigma je ve skutečnosti zvláštní druh vztahu mezi vlastností a stereotypem.“ (Goffman, E., Stigma, in Blažek, Olmrová, 1985, s. 137)

Etiketizace a stigma odrážejí pohled společnosti na určité jevy. Co v některé společnosti může být tolerováno, v jiné může být nepřipustné např. homosexualita, incest, potrat, polygamie. Důležité je také časové hledisko, názory na určité jevy se vyvíjejí v časovém horizontu. O tom co bude označeno za etiketu či stigma tedy rozhoduje společnost.

Často se jedná o nejednoznačné jevy a rozhoduje postoj „označovatele“, přirozené autority, která o etiketě rozhodne (lékař, rodič, pedagog). Velkou roli hrají chyby ve vnímání a neznalost jevu.

Vztah mezi etiketou a stigmatem spočívá ve výrazně negativním hodnocení formou označení stigmatem. Etiketa, nálepka může být využita i pro pozitivní hodnocení.

„V minulosti bylo takovým stigmatem např. označení „nemanželský“ pro děti, které se nenarodily v legitimním manželském svazku. Stejně tak může fungovat označení kriminálník, homosexuál nebo lehká holka. Přiřčení negativních skupinových nebo společenských atributů nazýváme stigmatizace.“ (Jandourek, 2003, s. 76)

Symbyly stigmatu, prestiže vyjadřují příslušnost k určité skupině, třídě. Symbol prestiže může např. znamenat udělení Řádu bílého lva prezidentem České republiky, nebo častější vojenská uniforma. Symbolem stigmatu může být např. vypálený cejch v minulosti, vězeňské tetování.

„Některé ze znaků vyjadřujících sociální informace mohou být k dispozici trvale a stále a mohou být běžně vyhledávány a získávány. Těmto znakům můžeme říkat „symboly“. Sociální informace, již nějaký dílčí symbol vyjadřuje, může někdy jen stvrzovat to, co již o dané osobě víme z jiných znaků, a tedy konkrétně doplňovat naši představu o ní. Příkladem jsou třeba odznaky na klopě, svědčící o členství ve společenském klubu, nebo v určitém kontextu i mužské snubní prsteny.“ (Goffman, 2003, s. 56)

Novým trendem v péči o nemocné v našich nemocnicích je identifikace pacientů dle náramků. Náramky obsahují informace o pacientovi. Současně každé oddělení nemocnice má odlišnou barvu náramku. Co takový pacient stojící ve frontě u automatu na kávu s náramkem označujícím, že přísluší na psychiatrii?

Některé symboly se mohou setkat s různou odezvou. Např. uniforma popeláře, může pro chlapce znamenat vzor budoucího povolání, pro rodiče pohrdání, protože pracuje s odpadem z jejich domácnosti.

Podrobněji se o vývoji etiketizace se zmiňujeme v další subkapitole.

2.3 Historie etiketizace

Etiketizace je stará jako lidstvo samo. Už malé děti si všímají odlišností od ostatních např. malý – velký. Pohled na různost se lišil u mnohých národů. To, co u některých národů mohlo být vnímáno jako nepřístojné, mohlo být v odlišné kultuře běžné např. incest ve starověkém Egyptě, ústavní výchova ve starověké Spartě ve srovnání s dnešní kulturou.

„Řekové, kteří si očividně potrpěli na vizuální pomůcky, uvedli v život termín stigma s úmyslem označovat jím tělesné znaky určené k tomu, aby vyšlo najevo cosi neobvyklého a špatného o morální statusu označovaného. Tyto znaky se vyřezávaly či vpalovaly do těla a upozorňovaly, že jejich nositel je otrok, zločinec či zrádce – osoba pošpiněná, rituálně nečistá, již je radno se vyhýbat, a to zejména na veřejnosti. Později, v období křesťanství, se termín rozšířil o další dvě metaforické vrstvy: první odkazovala k tělesným znakům svatosti, jež se projevovaly jako rozkvetlé květy na pokožce; druhá, jako lékařská narážka na tuto narážku náboženskou, poukazovala na tělesné znaky fyzické poruchy. Dnes se tento termín běžně užívá ve svém původním doslovném významu, vztahuje se však spíše k hanbě samé než k jejímu tělesnému důkazu.“ (Goffman, 2003, s. 9.)

S vyčleňováním osob s odlišností se setkáme v Bibli. Samostatnou kapitolou je příběh o Kainovi a Ábelovi, kdy Kain je stigmatizován Bohem za svůj „trestný“ čin.

„A Hospodin poznamenal Kaina zvláštním znamením, aby se vědělo, že zabil bratra, ale nikdo ho nesměl zabít. Znamenalo to, že za trest musel po celý život žít bez přátel.“ (Hadaway, Atcheson, 1991, s. 15)

Dále můžeme napříč historií sledovat různé označování, ať již vězňů, otroků či Židů v období Holokaustu. Za stigmatizaci můžeme chápat i využívání pranýře ve středověkých městech pro nepoctivé občany, či veřejné popravy odsouzených.

Při nedávné rekonstrukci Horního náměstí ve Znojmě byly archeology objeveny pozůstatky dvou pranýřů z období středověku, při svátku vína – vinobraní se během programu vzpomíná nejen na příjezd krále Jana Lucemburského, ale i tradice veřejného máčení nepoctivých občanů (ať již „povětrných“ žen, či nepoctivého pekaře) v kašně.

„Nepřiblíží se žádný muž s vadou: nikdo slepý nebo kulhavý, nebo se znetvořenou tváří, nebo s některým údem příliš dlouhým, nebo kdo by měl zlomenou nohu nebo zlomenou ruku, nebo

hrbatý, nebo zakrnělý se skvrnou na oku, nebo postižený svrabem, nebo lišejem, nebo s rozdrčenými varlaty.“ (Bible in Blažek, Olmrová, 1985, s. 43)

Ve 20. století přišel se svým dílem *Stigma* Erving Goffman. Toto dílo inspirovalo řadu dalších následovníků, kteří se věnovali tématu etiketizace. Z této publikace čerpáme osnovu pro výzkum.

Samostatnou kapitolou by mohlo být téma tetování jako stigma. Dříve ozdoba „pochybných“ existencí, dnes velmi módní záležitost.

2.4 Vývoj etiketizace, stigmatizace

„Nejpřesněji tento pohled působí, týká-li se nejasných či okrajových případů. Ragbisté pořádají večírek, který končí značnými škodami na hotelovém majetku. Šlo o pouhé „vyhození si z kopytka“, nebo o vážný případ chuligánství? Starší dáma je přesvědčena, že se jejího televizoru zmocnili mimozemšťané; jde o výstřednost, nebo duševní chorobu? Drobný obchodník zeštíhluje své daňové přiznání; jde o podvod, nebo o podnikatelský um? V rybářské síti se najde rybářova mrtvola – jde o sebevraždu, nebo o nešťastnou náhodu? Vzhledem k tomu, že v těchto případech existuje značný prostor pro nejrůznější, vzájemně zcela rozporné interpretace, pohled prizmatem „nálepek“ se jeví veskrze oprávněný. Jeho předností je to, že obrací naši pozornost k faktu, že do konečných „nálepek“ se promítají jak faktická odhalení, tak i tvořivá interpretace: A umožňuje nám odhalit širokou paletu nejrůznějších zájmů, které se do jednotlivých interpretací promítají.“ (Bruce, 2008, s. 52)

Každá komunita si vytváří své vlastní normy a názvosloví. To, co se v jedné komunitě vnímá jako odborný pojem, v jiné může být považováno za nadávku, či citově neutrální pojem získává emoční náboj. Za vše uveďme pojmy – idiot, imbecil, kretén, daun, retardovaný.

„A tak zatímco tyflopédie, zabývající se mimo jiné, péčí o nevidomé, koriguje svůj pojmový aparát jenom s posuny ve vědě (neboť nevidomý je všeobecně brán jako veskrze tragická postava), psychopédie je nucena hledat novou terminologii i z toho důvodu, že většina jejích pojmů se po určité době stává společensky nepřijatelnými, protože nabývá pejorativního zabarvení (duševně postižený je často společensky vnímán jako postava komická či tragikomická – v historii našeho či

světového dramatického a slovesného umění bychom našli stovky důkazů).“ (Valenta, Müller, 2007, s. 7)

Různá sdružení, či komunity si vytvářejí kodexy, vnitřní řády, v nichž jsou obsaženy základní hodnoty a způsob jednání. Na základě těchto psaných pravidel vznikají i „nepsaná“ pravidla - normy, kterými se příslušníci řídí.

„Cosi podobného zjistila jedna má kolegyně, postgraduální studentka na Stirlingské univerzitě v 70. letech. Chtěla prozkoumat, jak vypadá v praxi organizace péče o psychiatrické pacienty, a pracovala proto, v této funkci nepoznána, několik měsíců v jedné velké skotské psychiatrické léčebně. Záhy zjistila, že existoval současně dvojí, zcela odlišný přístup k pacientům. Odborní lékaři klasifikovali nemocné podle diagnostických kritérií a podle diagnózy jim předepisovali potřebnou léčbu. Na druhé straně ale ošetřovatelky, které měly na starosti každodenní fungování jednotlivých oddělení, klasifikovaly nemocné podstatně jednodušším systémem, který vyhovoval jejich pracovním úkolům. Rozdělovaly nemocné na „mokrý“ a „tuláky“. Ti první zatěžovali ošetřovatelky svým pomočováním, ti druzí ztrátou orientace. Ošetřovatelky samozřejmě věděly, že takové názvy by u lékařů a u rodinných příslušníků nemocných vyvolaly pohoršení, a tak je užívaly jen v soukromí, mezi sebou v jídelně nebo na ubytovně.“ (Bruce, 2008, s. 103, 104)

Etiketizační teorii popisují následující citace. Jedinec je označen etiketou, společnost se k němu chová dle jeho etikety, sám pak přejímá vzorce spojené s etiketou a chová se dle přidělené etikety (zrcadlové já), i když etiketa mohla být přidělena dle chyb ve vnímání, nebo neznalosti jevu.

„Velký americký sociální psycholog Charles Horton Cooley razil termín „zrcadlové já“ (looping-glass self) pro proces, jímž jedinec získává identitu prostřednictvím vlastních reakcí na to, jak jej podle jeho názoru vidí druzí lidé.“ (Bruce, 2008, s. 55)

Následující citace popisuje nálepkovací teorii ve školním prostředí.

„Příklad ze školství, kde je velké množství dětí zařazeno do škatulky „hyperaktivní“. Na toto téma jsem se bavila s několika učitelkami z různých škol a všechny mi řekly to samé, a to že dnes se dítě párkrát proběhne po chodbě a hned je označeno jako hyperaktivní. Přitom jde většinou o normální děti, které si rády hrají a rády se proběhnou, jak to už u dětí bývá, jen jsou třeba o trochu temperamentnější nebo o trochu hůře vychované než jejich spolužáci. Jinak se s dítětem tato nálepka naprosto zbytečně potáhne celou školní docházku a všichni na něj budou pohlížet

jinak, než by bylo nutné. Rodiče si možná oddechnou, že za chování svého potomka nenesou zodpovědnost, když je přece hyperaktivní. Ve škole předají příslušný dokument, podle kterého mají pedagogové brát ohled na poruchu žáka. A dítě získá některé výhody, které ostatní spolužáci nemají. Zlobení se mu bude tak trochu tolerovat, takže ho v podstatě nebude nic nutit k tomu, aby své chování změnilo. Ve škole mu to sice možná projde, ale co v dospělosti, až jednou začne chodit do zaměstnání? Tam nikoho nebude zajímat, že pan Barák kdysi dostal zmíněnou diagnózu a pokud se nebude chovat podle norem, velice pravděpodobně ho vyhodí.“ (Bobelová, 2012)

Etiketizace se tedy skládá ze dvou částí. Během první fáze je přidělena etiketa, nálepka, dotyčný přijímá vzorce chování spojené s etiketou, nálepkou. Ve druhé fázi se chová dle zvyklostí pro danou skupinu a zjišťuje důsledky své etikety, nálepky.

„V biografii stigmatizovaných vysledoval Goffman dvě základní fáze jejich „morálního vývoje“. V první fázi tohoto procesu socializace „stigmatizovaná osoba poznává stanovisko normálních a přejímá je“, ve druhé fázi pak „zjišťuje, že určité stigma má, a jaké jsou detailní důsledky toho, že je má.“ (Goffman, E., Stigma, in Blažek, Olmrová, 1985, s. 168)

Stigmatizovaný se v některých případech pokouší získat výhodu ze své nálepky. Jsou známy případy „mrzáků,“ kteří jsou mrzačeni záměrně, aby v chudých lokalitách (např. Indie) zajistili obživu sobě i dalším osobám prostřednictvím žebrání u památek, které navštěvují zahraniční turisté. Daleko běžnější je kompenzační model chování. Nálepkovaný vynakládá nadměrné úsilí, aby vynikl v jiné oblasti.

Příkladem může být Jindřich Laky, který se narodil s fokokémií (chybění pažní kosti). Jindřich Laky se věnoval sportu, především ultra maratónským běhům. Mezi jeho úspěchy patří výsledek v Evropském poháru na 24 hodin v roce 1993, kde obsadil druhé místo výkonem 216 km a 900 m. Dále dokončení historického ultra maratónského běhu měřícího 246 km mezi Aténami a Spartou. Při trénování využíval jízdu na rotopedu a stal se držitelem světového rekordu na 12 a 24 hodin s celkovým ujetím 837 km a 100 m. (Jindřich Laky, 2013)

Osobě s etiketou může sloužit postižení jako omluva pro svoji nedochvilnost, pasivitu. Etiketovaný vychází z předpokladu, že je mu tolerováno, co by bylo u ostatních považováno za přestupek či nezdvořilost.

„Stigmatizovaný má sklon využívat svého stigmatu k získání „vedlejšího zisku“, jako omluvu neúspěchů, jež jej potkaly z jiných důvodů.“ (Goffman, 2003, s. 19)

Goffman rozlišuje našince a zasvěcené. Našinci jsou osoby sdílející stejné postižení. Sami na sobě poznali, co znamená obnášet dané postižení. Zasvěcení sami nejsou nositeli stigmatu, ale mají povědomí a odborné znalosti o stigmatizovaném např. lékaři, psychologové, sourozenci stigmatizovaného.

Osoby nacházející se v blízkosti člověka s etiketou mohou z obavy získání stejné nálepky, omezovat kontakty, což prohlubuje důsledky prvotní stigmatizace. V této souvislosti mluvíme o propůjčeném stigmatu.

Propůjčené stigma znamená, že do skupiny stigmatizovaných jsou zahrnuty osoby bez stigmatu, ale nacházející se v blízkosti stigmatizovaného např. rodina delikventa. (Goffman 2003)

Příčina stigmatizace může být buď vrozená, či získaná. Dítě zároveň může být vychováváno se stigmatem nebo stigma může být tajeno.

„Čtyři základní vzorce tohoto dvoufázového procesu:

- I. stigma je vrozené a dítě je od počátku vychováváno jako stigmatizované;*
- II. stigma je rovněž vrozené, ale na počátku rodina vytváří jakousi ochrannou bublinu, která pak drasticky praskne například při vstupu do školy nebo při pokusech najít zaměstnání;*
- III. stigma vzniklo později nebo jedinec později v životě zjistí, že je diskreditovatelný, takže nastává problém nového sebepojímání;*
- IV. stigma vzniklo později a přivedlo jedince do jiné společnosti, než v jaké se původně socializoval, takže např. kontakty z doby před stigmatem mohou být nepříjemnější než kontakty z doby po získání stigmatu.“ (Goffman, E., Stigma, in Blažek, Olmrová, 1985, s. 168).*

V prostředí náhradní rodinné péče reprezentují I. skupinu děti, které se brzy po narození ocitají v ústavním prostředí. II. skupina zahrnuje děti dostávající se po narození do pěstounské péče. Tyto děti nemusí po dlouhou dobu vědět, že jejich rodiče jsou pouze pěstouny. Přelomovou informací se mohou dozvědět v dospělosti nebo od okolí. III. a IV. skupina

zahrnuje děti v pozdějším věku dostávající se do zařízení náhradní rodinné péče, pěstounské péče.

2.5 Etiketizace dětí v ústavní výchově

Cíl této podkapitoly spočívá v seznámení se základními postoji společnosti k dětem, vyrůstajícím v prostředí ústavní výchovy.

„Děti z dětských domovů jsou stejné jako všechny ostatní. Nepotřebují žádnou speciální péči a výchovu, jen lidi, kteří je mají rádi. Jestli jsou jiné, tak jen proto, že jsou ve výlučném postavení, do kterého jsme je vyčlenili z ostatní společnosti, a ony to dokážou využít.“ „V dětských domovech nejsou jiné děti, jen my je jinak, trochu sentimentálně, vnímáme. A ony z toho dokážou těžit. A jsou proto rozmazlené a zbytečně opečováváné. Jenom nastavují dlaň a čekají, co dostanou.“

„Jsou jiné. Chybí jim vytrvalost a píle, neumějí si zorganizovat čas, chybí jim cit, bývají agresivnější.“ „Nedůvěřují dospělým, mají zmatky v hodnotách. Není na ně spolehnutí. Zajímá je jen okamžitý profit!“ „Jsou jiné, ale hlavně proto, že i jejich rodiny se liší od ostatních. Často pocházejí z nechtěných těhotenství, mají za sebou těžkou minulost, prožily si trauma z odmítnutí vlastními rodiči a byly vyňaty z domácího prostředí. Jak by mohly být stejné jako ostatní?“ (Škoviera, 2007, s. 41)

„I „špatná“ rodina je lepší, než dětský domov!“ „Každá instituce náhradní výchovy je dysfunkční!“ „Dítě by mělo být co nejdéle ve své rodině, umístění do instituce je krajním řešením!“ „Všechny děti by měly jít do rodin a dětské domovy by se měly zrušit – děti se tam nic dobrého nenaučí a jen se zkaží od ostatních!“ „Na co máme dětské domovy? V některých zemích taková zařízení nemají!“ „Čím dřív se dítě dostane z nefunkční rodiny do nějaké instituce, tím je to pro něj lepší!“ „Děti se dostávají do zařízení moc pozdě; bývají ve špatném stavu a jsou tak velké, že se jim už nedá moc pomoci!“ „Nezodpovědným rodičům dáváme nové a nové šance. Co ale vyroste z dítěte, které žije v patologické rodině? Další nezodpovědný rodič!“ „Moderní ústavy už nezpůsobují psychickou deprivaci dítěte, není to v nich tak špatné, jak se traduje!“ (Škoviera, 2007, s. 31)

Předcházející citace poukazují na dva krajní postoje názoru na ústavní výchovu. Na jedné straně příznivci, na opačném odpůrci. Snaha naší práce spočívá ve zjištění názoru těch nejpopulanějších, těch, kteří danou problematiku poznali, jak se říká na vlastní kůži.

Zájemce o pohled odborníka nalezne podrobnější informace v díle Albína Škoviery (2007) *Dilemata náhradní výchovy*. Pro seznámení s dějinami ústavní výchovy a ústavního prostředí obecně doporučujeme publikaci od Oldřicha Matouška (1999) *Ústavní péče*. Etiketizační teorie najdeme rozpracovanou v práci Gabriely Munkové (2001) *Socialní deviace*.

3 Chyby v hodnocení a posuzování osob

Smyslové vnímání okolí ovlivňuje naše postoje a názory. Naše vnímání může být ovlivněno subjektivními faktory působícími na nás při setkání s neznámými lidmi. Tyto subjektivní faktory mohou ovlivnit vytvoření nálepky na určitého člověka, či okruh lidí.

3.1 Subjektivně působící faktory při pozorování

Při hodnocení či posuzování věcí, ale i lidí, hrají roli subjektivní faktory. Jedná se o faktory, o nich hovoří psychologie, ale najdeme je i v učebnicích metodologie výzkumu. Jednou z takových učebnic je například kniha Miroslava Chráska (2008). Miroslav Chráska v této souvislosti zmiňuje haló efekt, logickou chybu, předsudky, stereotypizace a analogie, tradici, závislost figury na pozadí, aktuální psychický stav, tendenci k průměru, kontrast či shovívavost pozorovatele. Co je jejich podstatou?

- Haló efekt – efekt prvního dojmu. Vnímáme člověka podle okolností celkového dojmu (příznivě, nepříznivě) získaného na počátku setkání. Při dobrém dojmu si všímáme převážně kladných vlastností člověka, záporné máme tendenci omlouvat, či přehlížet.
- Logická chyba – tendence pozorovatelů hodnotit vlastnosti člověka tak, jak se jim samým zdá logické.
- Předsudky – neopodstatněné přidělování (negativních) vlastností určitým společenským vrstvám.
- Stereotypizace a analogie – námi vytvořená schémata automaticky aplikujeme na člověka majícího zdánlivě společnou vlastnost s člověkem, kterého známe.
- Tradice – hodnocení člověka na základě tradice vžitě ve společnosti. Může být ovlivněno i rčeními a příslovími.
- Figura a pozadí – člověka posuzujeme dle prostředí a okruhu osob, v němž se setkáváme.

- Aktuální psychický stav – na posuzování člověka má vliv aktuální psychický stav (nálada) posuzovatele.
- Tendence k průměru – tendence přisuzovat pozorovaným jevům středovou hodnotu, než hodnotu podprůměru, či nadprůměru.
- Kontrast – podhodnocování vlastností člověka, v nichž posuzovatel vyniká, nebo je o tom přesvědčen.
- Shovívavost pozorovatele – lenieční chyba. Posuzované jevy jsou hodnoceny mírněji, než je jejich podstata. (Chráška, 2008)

Další dvě chyby ve vnímání jsou definovány pro školní prostředí, ale přeneseně fungují i v jiných rolích, než jen učitel - žák např. rodič – dítě, vychovatel – chovanec.

- Golem-efekt – *„obrazné označení pro důsledné učitelova negativního očekávání a jednání. Učitelovo očekávání vychází z úvahy, že určitý žák se ve svém prospěchu a chování nemá šanci zlepšit, spíše se zhorší.“* (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 85)
- Pygmalion-efekt – *„obrazné označení pro důsledek učitelova pozitivního očekávání a jednání. Učitelovo očekávání vychází z úvahy, že daný žák má šanci zlepšit se v prospěchu a chování. Chová se k žákovi vstřícně, je trpělivý, soustavně mu pomáhá; povzbuzuje ho, upozorňuje i na drobné pokroky. Tím v žákovi navodí přesvědčení, že se může zlepšit. Žák změní své postoje k učiteli, předmětu, začne se víc snažit a tím jen posílí učitelovo očekávání.“* (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 237)

Tyto subjektivní faktory se promítají do hodnocení lidí. Vhodné je pokud si pozorovatel tyto skutečnosti uvědomuje a snaží se od nich odpoutat. Některé skutečnosti jsou nám vštěpovány výchovou od narození a vytěsnit je během pozorování nemusí být jednoduché např. člověk s brýlemi je sečtělý, Romové jsou..., Židé jsou..., blondýnky jsou...

3.2 Neznalost jevu

„Méně příznivě bývají hodnoceny všechny nápadné projevy, přestože se nemusí jednat o jevy deviantní či patologické. Obecná potřeba orientace vede k tendenci nějakým způsobem odlišné

jevy a jejich nositele nálepkovat a v souvislosti s tím dochází mnohdy i k jejich stigmatizaci (viz teorie etiketizace).“ (Fischer, Škoda, 2009, s. 24)

Zde se projevuje tendence hodnotit přísněji věci neznámé, než známe. Zjištění, že nám známá osoba vyrůstala v ústavním prostředí, v nás může vyvolat různé otázky. Tyto otázky mohou být např.: Jak probíhá výchova v takové instituci? Byl tam za „trest“? Když rodina selhala, jakým může být člověkem? Zním ještě někoho jiného, kdo prošel ústavním prostředím? Neznalost odpovědí na tyto a podobné otázky může vyvolat negativní hodnocení okolí.

Při hodnocení se může projevit i konformismus - myšlenka nevybočovat z davu. Vše odlišné, jiné se vnímá negativně.

Velmi dobrou prevencí se stává základní osvěta. Vysvětlování základních pojmů jako je ústavní výchova, dětský domov, výchovný ústav apod. K této osvětě se snaží přispět i tato práce, protože lidé smířlivěji přijímají, co znají.

Poslední dobou pozorujeme „módu“ v televizních seriálech a pořadech, kde se objevují postavy vyrůstající v ústavním prostředí (Pošta pro tebe, Ulice, Rodinná pouta...). Tyto pořady sice působí jako osvěta, seznamují diváka s danou tematikou. Často však vedou k vytvoření schémat a stereotypu. Tyto pořady jsou navíc jen uměleckým dílem, v němž je realita velmi často vzdálena od skutečnosti.

4 Metodologie výzkumu

Pro potřeby práce jsme zvolili kvalitativní přístup k výzkumu. Původní záměr vytvořit rozhovory se skupinou, která prošla dětským domovem, jsme museli rozšířit o respondenty z dětských domovů se školou a výchovného ústavu. Důvodem změny bylo, že se nám nepodařilo zajistit dostatečný počet respondentů pouze z dětských domovů a významná část respondentů střídala více zařízení. Při střídání zařízení opakovaně procházela procesem etiketizace i přizpůsobení na nové prostředí. Dále se nabízela možnost zahrnout do výzkumu skupinu mladých dospělých, která prošla pěstounskou péčí. Tuto skupinu jsme do výzkumu nezahrnuli z důvodu odlišných podmínek od totálních institucí v případě dětských domovů, dětských domovů se školou, výchovných ústavů, diagnostických ústavů.

Následně jsme formulovali otázky polostrukturovaného rozhovoru, jež naleznete v přílohách práce společně s přepisy odpovědí dotazovaných. Výsledná práce probíhala metodou trsů. Podobné výroky jsme skládali k sobě. Osnova práce byla vytvořena na základě díla *Stigma* Ervinga Goffmana (2003).

4.1 Cíl výzkumu

Cílem práce je prověřit, **co ovlivňuje etiketizaci dětí z ústavního prostředí**. Odpověď na cíl je implicitně obsažena ve třech okruzích výzkumných otázek. V hlavních třech okruzích výzkumných otázek se snažíme získat informace o životním příběhu, způsobech vyrovnání, prezentaci sebe sama, přístupu společnosti.

1. Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině? Jak to vidí tvoji kamarádi?

V první výzkumné otázce se soustředíme na rozdíly mezi ústavním prostředím a rodinou jak je vnímají sami respondenti. V otázce, Jak to vidí tvoji kamarádi?, nabízíme respondentovi možnost nemluvit za svoji osobu. Respondent může svoji odpověď připsat kamarádovi, nebo popsat názor kamaráda. Od této otázky očekáváme, že se respondenti více otevřou ve svých odpovědích.

2. Vnímáš rozdíl v délce pobytu v domově na chování dětí? Liší se chování těch, co jsou v domově rok dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let?

V druhém výzkumném okruhu sleduje příchod do instituce a způsoby vyrovnání se s novým prostředím.

3. Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

Ve třetím okruhu nás zajímá přístup veřejnosti k dětem z ústavního prostředí, dále prezentace samotných dětí, zda tají, že pochází z ústavního prostředí.

Odpovědi respondentů zpracováváme metodou trsů, které uvádíme v kapitole 5. Výzkumné cíle rozdělujeme do čtyř trsů odpovědí:

1. trs – Životní příběh – kapitola 5.1
2. trs – Způsoby vyrovnání se s ústavním prostředím – kapitola 5.2
3. trs – Prezentace sebe sama – kapitola 5.3
4. trs – Společnost a vliv faktorů na status dětí v prostředí ústavní výchovy – kapitola 5.4

Rozhovor je živá metoda, kde na jedné straně je respondent (v našem případě mladý dospělý se zkušeností z ústavního prostředí) a na druhé straně tazatel. Cílem tazatele je, co nejvíce respondenta rozpovídat, aby získal, pokud možno co nejvíce postřehů pro svůj výzkum. Zároveň klást podotázky, které upřesňují, doplňují sdělení a získat odpověď na hlavní výzkumnou otázku. Při rozhovoru se snažíme postupovat nepříliš formálně, abychom nevzbudili u respondenta obranou reakci, následnou opatrnost. Zároveň cíle zjištění jednotlivých okruhů otázek se nám budou překrývat. Je možné např., že některý respondent nám popíše vyrovnání se s prostředím výchovného ústavu v prvním okruhu otázek a jiný ve druhém. Některý respondent toto téma může opomenout úplně.

4.2 Charakteristika výzkumného prostředí

Dětský domov v Motýlkově se skládá ze sedmi rodinných skupin, které jsou umístěny ve dvou budovách a bytě. Byt dětského domova se nachází na klasickém příměstském panelovém sídlišti. Byt obývají děti staršího věku. Stravování, nákup potravin i úklid si

zajišťují samostatně společně s vychovateli. Hlavní budova je v provozu od roku 2006 po celkové rekonstrukci. Na hlavní budově jsou umístěny čtyři byty pro rodinné skupiny. V přízemí se nachází kuchyň s jídelnou. Na odděleném pracovišti se nacházejí dvě rodinné skupiny.

Od pondělí do pátku se děti stravují jídlem z kuchyně. Stravu připravují kuchařky (mimo bytu), snídaní a dopolední svačinu připravuje noční služba. Oběd bývá v jídelně, odpolední svačina a večere ve vlastním bytě každé rodinné skupinky. Na oddělené pracoviště se strava převáží, následně se vydává. O víkendu si každá rodinka zabezpečuje přípravu stravy samostatně, včetně nákupu. Každá rodinka si připravuje jiné jídlo, dle přání dětí.

Noční službu vykonávají noční pečovatelky, které za spolupráce dětí připravují snídaní a dopolední svačinu (mimo víkendů). V bytech si uklízejí děti s vychovateli samy, noční služba úklid pouze „dolaďuje“. Uklízečka uklízí pouze kanceláře a společné prostory. V praxi to chodí tak, že dítě mající službu zamete a vytře, noční celou podlahu přetře v noci vodou se saponátem. Podobný postup je i při praní a úklidu prádla. Ložní prádlo, ručníky, zimní bundy pere uklízečka ve velkých pračkách. Drobné prádlo perou děti za asistence vychovatelů ve svých bytech, případně opět dolaďují noční.

Snahou dětského domova je co nejlíže přiblížit pobyt v domově opravdovému životu v rodinách. Proto se nákupů potravin účastní i nejmladší děti, učí se rozumět složení výrobku, orientaci v cenách a sortimentu. Při přípravě stravy se věnují přípravě rozličných jídel, včetně pečení bábovky. Podobné je to s úklidem a prádlem. Na základě každodenních aktivit vštěpit dětem základní pracovní návyky, seznámit je s chodem domácnosti, získat praktické vědomosti potřebné pro pozdější samostatný život.

Specifika **Domu na půli cesty** v Beruškově. Beruškov je menší vesnice patřící pod nedaleké město. Beruškov se nachází ve vzdálenosti asi 15 kilometrů od krajského města. Zařízení se nachází v areálu bývalého loveckého záměčku, dům na půli cesty byl slavnostně otevřen po rekonstrukci celého záměčku 21. června 2008. Od 1. června 2002 byl zahájen provoz pro 6 uživatelů sociálních služeb, po následné rekonstrukci se zvýšila kapacita na maximální počet 15 klientů. Cena nájmu za kalendářní měsíc činí 2 100 Kč. Klienti bydlí v pokojích zpravidla po dvou. Kuchyňka je společná. V zařízení mají k dispozici počítačovou místnost, klubovnu. Klienti se zapojují do činností na farmě, kde jsou chovány ovce a koně.

Podílí se na přípravě palivového dříví a údržbě areálu. K dispozici klientům jsou dvě sociální pracovnice, případně psycholog a další odborníci. S některými klienty zařízení byl proveden rozhovor pro potřeby výzkumu.

4.3 Charakteristika respondentů výzkumu

Respondenty zahrnuté do výzkumu můžeme rozdělit do dvou skupin. **První skupinu** reprezentují Terezie, Alena, Dana, Olin, Pavel a Václav. Tito respondenti reprezentují obyvatele Domu na půli cesty v Beruškově. S respondenty této skupiny nemá osobnost tazatele osobní vztah. Rozhovor s respondenty domu na půli cesty probíhal ve společenské místnosti nebo počítačové učebně, dle volby respondenta. Všichni oslovení respondenti byli ochotni věnovat svůj čas k rozhovoru. Souhlasili s nahráváním. Z rozhovoru s klienty jsem cítil potřebu s někým si popovídat, či poradit, případně si postěžovat. V rozhovoru pokračovali i po ukončení formálního výzkumného rozhovoru.

První den jsme provedli rozhovor s Terezií, Alenou, Danou, Olinem, Pavlem. Respondenti se navzájem informovali o možnosti rozhovoru a někteří se těšili na možnost si s někým promluvit. Při rozhovorech jsme se snažili navodit přátelskou atmosféru, informovat o podstatě výzkumu a proč zrovna oni jsou vhodnými kandidáty. Při úvodních slovech jsme se domluvili na tykání. Asi po týdnu proběhl rozhovor s Václavem. Při návštěvě zařízení jsme se setkali s většinou předcházejících dotazovaných. Klienti využili možnost si popovídat o různých tématech. Rozhovor s Václavem byl odlišný. Při rozhovoru byl přítomen Olin. Při oslovení Václava k rozhovoru se s Olinem bavil ve společenské místnosti a následně souhlasil s Olinovou přítomností (Olin tam tak nějak zůstal). Od sociální pracovnice jsem měl informaci, že Václav je velmi komunikativní, má tendenci využívat ostatní (především svoji přítelkyni Danu) a občas má problém s autoritou. Na základě těchto informací jsem zůstal u vzájemného vykání, což Václavovi vyhovovalo.

Všichni respondenti byli informováni o možnosti zaslat přepis rozhovoru na e-mail. Této možnosti využila pouze Alena. Po zaslání přepisu rozhovoru nás však dále již nekontaktovala.

Při výběru klientů z domu na půli cesty jsme využili vytipování respondentů sociální pracovnicí, pro splnění daných kritérií. Pro klienty možná toto doporučení působilo zpočátku

nedůvěryhodně, po vysvětlení, proč zrovna oni splňují kritéria, obava zmizela. Jedna respondentka popisovala neshodu s personálem a následně se ujišťovala, že s pracovníky zařízení nejsme v kontaktu (jen pro potřeby této práce) a že její sdělení nebudeme dále reprodukovat. Obecně klienti využívali možnost rozhovoru s někým „novým“. Po formálním ukončení rozhovoru pro výzkumné účely se přicházeli zapojit i ostatní klienti do debaty.

Do první skupiny osob, s níž nemáme osobní vazbu, jsme přidali i rozhovor Roberta a Nikolase. Rozhovor bratrů jsme převzali z časopisu Zámeček. Cílovou skupinou tohoto časopisu jsou děti z náhradní rodinné péče. U těchto chlapců je zajímavé střídání vlivů dvou totálních institucí – internátní škola a dětský domov. Podrobnější charakteristiku časopisu uvádíme v příloze u přepisu rozhovoru.

Druhou skupinu reprezentuje Xaver, Alžběta. Podstatným rozdílem mezi podskupinami je osobní znalost s reprezentanty druhé skupiny. Xaver, Alžběta reprezentuje druhou skupinu, se kterou má osoba tazatele osobní vazbu. Setkávali se v rámci rodinné skupiny dětského domova. Vychovatel – chovanec. S Xaverem byl proveden první rozhovor ze všech. Rozhovor proběhl v restauraci. Atmosféra byla přátelská, komunikace probíhala dle předchozích zvyklostí – tazatel tykáni, respondent vykání. Po ukončení formálního rozhovoru se Xaver dotazoval na náležitosti potřebné pro změnu trvalého pobytu. Xaver v minulosti pobýval v Domu na půli cesty v Beruškově. A s částí respondentů z tohoto zařízení se znal. Xaver využil možnost zaslat přepis rozhovoru na e-mail. Následně uvedl, že s přepisem je spokojen.

S Alžbětou byl rozhovor proveden v prostředí dětského domova. Alžběta preferovala písemné zaznamenávání odpovědí se slovy: „*Stejně byste to musel přepisovat.*“. Rozhovor s Alžbětou probíhal dle zažitých zvyklostí (obdobně jako u Xavera).

Při vedení rozhovoru s respondenty jsme se snažili zmapovat životní cestu. Zajímali jsme se především o to, v jakém věku započala jejich ústavní výchova, zda vyrůstali společně se sourozenci, jakými zařízeními prošli, jaký obor absolvovali. Rozhovor jsme se snažili vést v přátelské atmosféře, spíše neformálním způsobem. Respondenti používali hovorový jazyk, způsob jazyka jsme se pokusili zachytit i v přepise rozhovorů.

„Citace výroků účastníků výzkumu či přepisy terénních poznámek slouží k tomu, abychom ukázali specifický jazyk, výjimečný případ nebo překvapivé tvrzení.“ (Švaříček, Šedová, 2007, s. 35)

Od této kapitoly se v textu objeví přepisy rozhovorů s dospělými, kteří v dětství prošli ústavním zařízením. V prepisech rozhovorů se vyskytuje zkratka MB. Tato zkratka znamená osobu tazatele, tedy iniciály Miroslav Boháč.

U respondentů jsme se z počátku setkávali s nedůvěrou, po úvodním představení a představení cíle výzkumu se důvěra se tazatel stal důvěryhodným. Především u klientů Domu na půli cesty v Beruškově byla nedůvěra výrazná. Po krátké době se však rozpovídali a i po formálním ukončení rozhovoru pro potřeby výzkumu, zůstávali v rozhovoru na pro ně aktuální téma. Z výpovědí klientů v Běruškově byly patrné redukované vztahy s okolím. Někteří klienti jsou nezaměstnaní a po většinu dne zůstávají v zařízení. Zaměstnaní klienti se dle jejich výpovědí snaží v zaměstnání zůstat déle.

DANA: Co tady, denně chodím na čtyři hodiny do práce. Snažím si ještě něco najít. Tady je neuklizeno, někteří si po sobě neumyjí ani nádobí, ničeho si neváží. Ani té myčky, otevírající za provozu a pak se rozbije. (charakteristika zařízení dle Dany před formálním začátkem polostrukturovaného rozhovoru)

Přepisy rozhovorů s klienty a stručná charakteristika respondentů je součástí přílohy. Všechny jména a názvy byly změněny.

5 Analýza rozhovorů

5.1 Životní příběh (biografie)

„Na biografích si všimneme nejprve toho, že předpokládáme, že každý může mít fakticky jen jedinou. To přitom zaručují spíše fyzikální než sociální zákony.“ (Goffman, 2003, s. 77)

Biografii lze definovat jako záznam životního příběhu. Životní příběh začíná narozením, kde se uplatňují především biologické faktory (příslušnost k rase, pohlaví, vrozené postižení). Následně nastupují sociální faktory jako styl výchovy, příslušnost k sociální třídě. Známé osobnosti (herci, zpěváci, politici) vydávají své biografie umělecky zpracované. Děti v ústavních zařízeních mají své životní příběhy zpracované ve formě spisu, který s nimi přichází do zařízení. V případě přemístění, přechází společně s dítětem. Do spisu se zakládají dokumenty od lékaře, pracovníků OSPODu, vychovatelů, školy. Spisová biografie začíná často údaji o rodičích, porodu. Následuje sociální situace s důvody ústavní či ochranné výchovy. Podstatnou část spisu tvoří rozsudek s nařízením ústavní výchovy, uložením ochranné výchovy, předběžným opatřením. Novelizaci zákona lze nařídit maximálně na dobu tří let (zákon 94/63 Sb.), po této době soud znovu rozhoduje o ústavní či ochranné výchově. Postupně se spisová dokumentace rozrůstá o údaje o školním prospěchu, seznam darů od zařízení, lékařské zprávy s údaji z vyšetření, případně úrazy, dovolenky apod. Obecně můžeme charakterizovat, čím delší pobyt dítěte v zařízení tím tlustší složka. V osobních záznamech dětí se často setkáváme s různými diagnózami, či odbornými názvy. I zde vzniká riziko spojené s etiketizací.

5.1.1 Ústavní prostředí jako totální instituce z pohledu respondentů

O totálních institucích jsme se teoreticky zmínily v kapitole 1.6. V této části práce uvedeme charakteristiku instituce, jak ji vnímají sami respondenti. Nástup do zařízení ústavní výchovy znamenal změnu v dosavadním životním příběhu.

Základním znakem všech zařízení ústavní výchovy je oslabení rodinné vazby. Dítě není s rodinou v každodenním kontaktu, pro možnost návštěv potřebný souhlas OSPODu. Tuto skutečnost vnímají sami respondenti následovně:

MB: Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině?
PAVEL: No já nevím, každý má svoje do sebe. Když je jako u rodičů tak rodiče mají větší starost, takhle, když vlastně dávají děti do dětských domovů, budou zabezpečeni, ale není tam ta rodinná vazba.

Podobně jako Pavel hodnotí i Václav narušení rodinné vazby, především upozorňuje na vztah s mladšími sourozenci.

VÁCLAV: Bejt doma tak poznám víc tu rodinu, když jsem pryč tak už to víc skřípe. Já když už jsem tam byl zavřenej, tak mě děcka brali jako víkendovýho kamaráda. Třeba, když jsem byl v (místě) T., tam jsem jezdil jednou za půl roku dom, to jsem tam půl roku nebyl...všichni sourozenci jsou mladší než já...no...

MB: Tak byl ten vztah narušen...

VÁCLAV: A jde to těžko zpátky.

Uvedli jsme, že ústavní prostředí narušuje rodinnou vazbu v případech, kdy rodina má zájem o intenzivní kontakt s dítětem. V mnoha případech rodina kontakt s dítětem nevyhledává, nebo jim vyhovuje omezený kontakt (např. návštěva jednou za 3 roky, či telefonát jeden krát ročně). Tento případ reprezentuje Alžběta, v ústavním zařízení vyrůstá od narození, rodiče nikdy neprojevili zájem, aby Alžběta u nich pobývala, poslední návštěva matky byla asi před pěti lety.

Dalším znakem totální instituce výrazně ovlivňuje život člověka v tomto zařízení je, že se jedinec do ní vstupující podřizuje instituci. V dětském domově, výchovném ústavu se dítě podřizuje režimu a vžitým pravidlům. Vzorce chování vžité v totální instituci v „běžném“ životě nemusí fungovat, viz případ Xavera v kapitole 5.1.4.

V některých případech se můžeme setkat s kombinací vlivu dvou totálních institucí. V případě Roberta a Nikolase se jedná o internátní školu a dětský domov. Tento rozhovor byl převzat z časopisu Zámeček, proto se liší struktura i charakter rozhovoru. S celým rozhovorem se seznámíte v příloze. Open Gate je elitní internátní škola s důrazem samostatného řešení problémů a výukou jazyků. V této škole jsou povinné školní uniformy. V Open Gate v rámci svého grantového systému umožňují studium nadaným dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí. (Open Gate, 2013)

LK: Jaké změny může čekat student s přestupem na Open Gate?

ROBERT a NIKOLAS: Určitě mohou očekávat náročnější učení než na základce. A to, že se zde musí chovat slušně, takže žádné: „Čus More, jo dobré!“ Určitě mohou očekávat větší luxus než v dětském domově. Jinak poté, co jsme přešli na Open Gate, tety u nás v dětském domově na nás byly hodnější.

LK: Jak často jezdíte se školy do dětského domova?

ROBERT a NIKOLAS: Do dětského domova jezdíme jednou za čtrnáct dní. Dva roky jsme jezdili autem a teď už budeme jezdit sami autobusem.

LK: Co lidi kolem Vás a vůbec, jaké je studovat po boku svého bratra?

ROBERT: Určitě velkou podporou je to, že zde studujeme spolu. Bez bráchy by to bylo mnohem těžší. Jinak, ať se jedná o spolubydlící nebo další lidi kolem mě, vše je v pohodě. Nesetkal jsem se s žádnými narážkami na to, že jsem z dětského domova a mělo by mě to znevýhodňovat.

LK: Co se vám na Open Gate nejvíce líbí a co naopak nelíbí?

ROBERT a NIKOLAS: Na Open Gate se nám líbí především kroužky. Chodíme na několik sportovních jako je florbal, fotbal apod. Pravdou je, že na Open Gate se nám líbí vše.

ROBERT: Nelíbí se mi zde akorát vedení portfolií do předmětů ve škole.

Znakem potvrzujícím pojetí zařízení náhradní rodinné péče jako totální instituce je rozdělení kompetencí. Na jedné straně se ocitá skupina chovanců a na druhé straně skupina pracovníků. Pracovníci mají moc nad chovanci. Základním poznávacím znakem jsou klíče. Chovanci zvoní, pracovníci používají klíče. Lze konstatovat, že menší skupina pracovníci ovládají početnější skupinu chovanců, která a jim prokazuje úctu.

„...na jedné straně stojí pacienti, na druhé personál, mezi nimiž je velká sociální distance. Jejich role jsou formálně předepsané, existuje velmi silná sociální kontrola. Charakteristickým rysem totální instituce dále je, že jeho obyvatel neví, jaká rozhodnutí byla učiněna ohledně jeho osudu.“ (Munková, 2001, s. 78)

Sami respondenti popisují jako důležitou fázi adaptace na prostředí zvyknutí si na vychovatele a jeho akceptování.

MB: Vnímáš rozdíl v délce pobytu v domově na chování dětí? Liší se chování těch, co jsou v domově rok dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let?

ALŽBĚTA: Ano, je v tom, že ti co jsou tu dít, se umějí lépe chovat a dokáží se lépe dorozumět s tím vychovatelem. A navíc je to rozdíl, když je tu někdo od mala, než když jsem, přijde osoba v 15. letech.

S délkou pobytu souvisí adaptace na totální instituci a získávání privilegií. Nové příchozí se postupně seznamuje s pravidly hry v instituci, ať již sdělením od autority či vrstevníka. Jan Keller (2010) uvádí tři okruhy privilegií: znalost pravidel, systém drobných odměn, znalost forem trestů.

MB: Co bylo nejtěžší, když jsi tam přišla?

ALENA: Nejtěžší byly jména, já mám problém s jménama. Nejtěžší byly ty jména. A hlavně jsem měla problémy s jízdama řádama, protože pak jsem musela jezdit do školy. To bylo nejhorší, to byl problém pro mě. Nejhorší bylo taky vycházet jako s těma děckama, jak to tam vlastně chodí, jaký jsou tam vlastně pravidla. To chvíli trvá.

Pobyt v ústavním zařízení se významně projeví v životní dráze dítěte, po příchodu do zařízení se střetává s pravidly, rituály v daném kolektivu. Tyto buď přijímá, nebo nikoliv. Na základě rozhovorů může popsat dvě skupiny:

První skupina popisuje, že se získáním statusu ve skupině si osvojila i negativní návyky. První skupina popisuje případ Terezie a Dany.

MB: řeknu to jinak. Liší se chování těch, co jsou v ústavu od 6 let od těch, kteří tam přijdou v 15? Jde to poznat?

TEREZIE: Chovají se jinak. Aj ti menší, aj nováčci. Ti menší jsou takoví... jak kteří, každý je jiný. Když tam přišli nějací malí, tak měli nejmenší problémy, třeba jako se záškoláctvím, a od těch starších se naučili další problémy. Někdo byl třeba jak já, že kašlal na problémy a chtěl dobře pro sebe. Jak kdo, jak který člověk.

Terezie uvádí, že někteří se mohou přiučit negativům, ale záleží na každém, jakou cestu si vybere. Dana příkládá vlivu skupiny významnější důraz. Dle vyjádření Dany se naučila kouřit a vulgarismy jen díky působení prostředí a ostatních dětí.

MB: Vnímáš rozdíl v délce pobytu v domově na chování dětí? Liší se chování těch, co jsou v domově rok dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let?

DANA: No jde to poznat. Jako třeba když jsem tam od 11 let a když tam někdo přijde 14., 15., let tak už je v té pubertě a je takový agresivnější.

MB: Liší se to tedy tou agresivitou?

DANA: Tím, že má to chování...nevím jak bych to řekla...

MB: Tak zkus nějaký příklad.

DANA: Já když jsem přišla v 11 letech tak to jsem neznala žádné sprosté slovo, oni tam mluvili sprostě a já jsem se to naučila. Já jsem nevěděla ani co je to slovo p... (vulgární výraz) A od té doby jsem začala mluvit vulgárně a nevěděli co semnou mají dělat.

MB: Takže ses tam naučila mluvit sprostě?

DANA: Ano totálně, a neuměla jsem ani kouřit.

MB: Takže chápu, že ses tam naučila kouřit?

DANA: Ne, já už jsem uměla kouřit, ale nevdechovala jsem to do sebe. A kašlala jsem. Takže jsem se tam úplně zkazila.

MB: A myslíš si, že kdybys nebyla v domově, že by ses nenaučila mluvit sprostě, nenaučila se vdechovat kouř?

DANA: Ne. Vůbec bych nekouřila. Byla bych nekuřačka. To by mě nelezlo vůbec do peněz. To mě spíš smrdělo, a teď jdu a voním to.

Druhá skupina vnímá možnost druhé šance a klade odpovědnost na samotného jedince. Pavel a Václav stejně jako Terezie vkládá odpovědnost na samotného jedince. Pavel oproti Terezii, však důraz klade na samotné rozhodnutí. Terezie více zevšeobecňuje, proto jsme ji zařadili do první skupiny, i když dle jiného názoru se může nacházet na rozhraní obou skupin.

MB: Myslíš si, že je to těžké, když tam někdo přijde třeba v 15. letech?

PAVEL: Já nevím, já si myslím, že je to na té osobě. Jak se začlení do té rodinky a jak bude s těma lidma vycházet...to je hodně těžký.

Václav vnímá nástup do výchovného ústavu jako druhou šanci, jak sám uvádí, může se očistit.

MB: Vnímáš rozdíl v délce pobytu v domově na chování dětí?

VÁCLAV: Ne, není v tom rozdíl. Za to si může každý sám a může si za to jinak, já jsem tam šel s tím, že jsem dělal bordel. Tak jsem to bral, že se od toho očistím. Pak když tam jde někdo od 6 let, že nemá rodinu, tak pak je to jiná věc.

5.1.2 Věk, důvody nástupu do zařízení ústavní výchovy

Na základě rozhovorů můžeme respondenty rozdělit do třech základních skupin. Skupina A – do ústavního zařízení byli přijati v raném věku i se sourozenci, v případě, že je měli. Častým důvodem bylo zřeknutí se dětí jejich rodiči, či automatické odebrání po narození z důvodu odebrání starších sourozenců v minulosti např. příběh Alžběty.

MB: Od jakého věku jste vyrůstal v dětském domově?

PAVEL: Od pěti roků.

MB: Sám, nebo se sourozenci?

PAVEL: Se sourozenci.

Skupina B – do ústavního prostředí přišli v pozdějším věku. Část dětství strávili v rodině. Část následně jezdila na dovolenky k rodině. Respondenti uměli pojmenovat důvod ústavní výchovy (úmrtí jednoho z rodičů, nový partner jednoho z rodičů, výchovné problémy apod.). V některých případech zůstávali sourozenci u původní rodiny.

DANA: V dětském domově jsem byla od 11 let. V 8 letech jsem měla takové problémy. Matka si našla blbého přítele, neměla na nájem a skončili jsme na ulici se sourozenci.

MB: V dětském domově jsi tedy byla se svými sourozenci?

DANA: Nejsem sama, mám ještě sestru a brácha. Prvně jsme byly dvě a pak přišel brácha z kojeňáku. Než jsme přišly do děčáku tak jsme prošli krizovým centrem, kde jsme měli i psa. Pak jsme se dostali na diagnostický ústav, brácha byl hned vedle v kojeneckém ústavu, měl nějakých 18 měsíců. A tak jsme ho chodili navštěvovat a nakonec jsme skončili v děčáku.

Skupina C – během ústavní výchovy vystřídali několik zařízení (diagnostický ústav, dětský domov, výchovný ústav, středisko výchovné péče, psychiatrická léčebna), většinou více než tři zařízení. Případní sourozenci zůstávali v jiném zařízení nebo rodině. V každém zařízení si museli zvykat na nový režim, vychovatele, vrstevníky.

MB: Od kolika let jsi byla v dětském domově?

ALENA: Od patnácti. V dětském domově jsem byla rok. Pak jsem se na měsíc vrátila k matce, ale tam to nešlo... Moc jsme spolu nevycházeli. Tahle, já jsem ještě byla, jmenovalo se to středisko sociální prevence, já jsem tam byla jako na pobytu tři měsíce. A tam mě jako známkovali, to jsem nesnášela. Vyšla jsem z tama 5. prosince, pak jsem měla 7. prosince narozeniny. A to už jsem byla zase s mamou, ta začala zase pít. Pak jsem byla ještě týden v nemocnici, pak měsíc v diagnostáku. Z diagnostáku jsem šla do pastáku. Když tam přijde někdo nový tak jsou prostě na něj...prostě nemaj rádi moc změny. Nemaj rádi nový dečka ty lidi. A oni jsou prostě rádi, když je tam ten kolektiv takový starší, prostě když se více znajou, je to tam fakt dobrý. Ale když je nějaký prostě ... konflikt to tak hned vezmou nůž. Tak to je takový... Ale já jsem tam žádný konflikt neměla jako. Spíš jsem si jako víc povídala jako s těma vychovatelama.

MB: Z toho výchovňáku jsi pak šla hnedka sem (do domu na půli cesty)?

ALENA: Ano.

MB: Vyrůstala jsi sama, nebo se sourozenci?

ALENA: Ne, já už mám všechny starší. Oni žádné problémy s mamou neměli. Jenom já jsem měla problémy vycházet.

Skupina C se kombinuje se skupinou A nebo B. Skupina C se liší od skupiny A a B střídáním různých zařízení.

Při umístění do zařízení ústavní (ochranné) výchovy si dítě musí přizpůsobit totální instituci, včlenit se do kolektivu ostatních dětí. Pro toto období je specifické takzvané „otrkávání“, kdy většina dětí páchá drobné přestupky (vulgarita, vzájemné postrkování mezi dětmi apod.) Toto období se nazývá adaptační období, trvá po dobu dvou měsíců. Během tohoto období by dítěti neměly být udělovány tresty (např. formou výchovného opatření – snížení kapesného). V adaptačním období by se dítě nemělo přemísťovat do jiného zařízení.

Problémy s adaptací mívají především starší děti. Specifické postavení získává dítě z námi popsané skupiny C, které musí střídat zařízení a opakovaně se adaptovat.

ALENA: Tak já bych radši dětský domov. Liší se to třeba vycházením, jako vycházkama. Že třeba jako v pastáku, když někdo udělá nějaký úklid nebo něco... když někdo měl... Tam se i bodovalo třeba (místě) P bylo nepřipustné, to jsi neměl nic, pak jakože N to jako že nemáš vycházky a tak. Tahle se bodovalo, že třeba ta vedoucí dala děčkám něco – blbost. Ale v děčáku to bylo, vychovatel, tam jsem říkala strejdo nebo teto. Strejda měl třeba problém s malejma děčkama, tak vyhodil ty starší, aby mohl dělat s těma malejma děčkama školu. Nejdřív jako ti mladší, a pak teprve starší. Tak se to tam dělilo. A tam se hlavně dávalo, že třeba ředitel děčáku ti něco dal nebo ne. Tam se to hlavně lišilo, to že hlavně musíš studovat. Že musíš mít nějaké zázemí. Oni ti prostě chtěli pomoci, v pastáku jako taky ale v tom pastáku je to tahle, abys neutíkala, byla hodná a tak. Oni tam ten problém jako taky řešili, ale v tom děčáku víc. Že chtěou víc pomoci, pokecat, v pastáku taky, ale víc bych řekla v děčáku. Tam se třeba lišilo ještě, že jsem v děčáku tykala a v pastáku se muselo vykat. Já jsem byla třeba v děčáku v (místě) J a v pastáku v (místě) K a to byl fakt rozdíl prostě. Tam jsem zažila poprvé, že tam jezdili policajti, že tam byla záchranka, jedna spolykala prášky, že se chtěla zabít. A přitom neměla důvod, nikdo nic té holce nedělal. Tak občas se tam byl nějaký konflikt, někdo pohádal ale, aby se řezal tak to prostě ne. Je to prostě takový divný.

5.1.3 Rituály spojené s nástupem do ústavního prostředí

V této části se zaměříme na rituály spojené s nástupem do zařízení. Pavel ve výroku, který využíváme i v další části práce, popisuje tuto fázi jako „...dostat do stejného rytmu jako ostatní...“. Olin mluví o zasvěcení, které má sociálně patologický charakter.

MB: Jak se k tobě chovají, když tam přijdeš nový?

OLIN: Třeba to na... něj zkouší... to spíš v tom pastáku, v děčáku ani ne. Tam je to jiné. Tam vlastně ten kluk JK (jméno) on byl z (místa) T a dovezli ho do (místa) S a cigáni tam na něj zkoušeli...to znáte...

MB: Právě, že to neznám.

OLIN: Kalhoty... byli nazí... a prostě mu to udělali...

Podobný „zasvěcovací“ rituál bývá někdy popisován jako tzv. deka. Snahou všech pracovníků, by mělo být přecházení těmito případy. Poskytnout nováčkům i slabším jedincům oporu a ochránit je před sociálně patologickým jednáním.

5.1.4 Institucionalizace/ hospitalismus

„Hospitalizovaní se postupem času stávají na organizaci, která jim chtěla zprvu pomoci, zcela závislí a ztrácejí schopnost žít přirozeným způsobem života sami v běžných sociálních interakcích.“ (Vávrová, 2009).

V některých případech se člověk sžije s prostředím dětského domova či výchovného ústavu a nepřeje si odejít. Snaží se v zařízení zůstat, co nejdéle např. případ Xavera.

MB: Jaký pro tebe byl odchod z domova? Jak si to pociťoval?

XAVER: Bylo to pro mě hodně těžký. Byl jsem zvyklý na děcka okolo sebe a na vychovatele. Nechtělo se mi odejít, nejraději bych se tam i vrátil. Když odejdou ty děcka z domova tak to mají hodně těžký.

MB: A jaký byl největší problém při odchodu?

XAVER: Zvyk okolo sebe mít děcka a vychovatele. Když jsem byl v (místě) H, tak jsem tam neměl kamarády. Když jsem byl v domově, tak jsem měl hodně kamarádů.

MB: Takže to, že jsi byl sám?

XAVER: No.

Xaver patří do skupiny, se kterou se tazatel osobně setkával v dětském domově po dobu asi čtyř let. Proto v tomto případě můžeme uplatit i další pohled. Strach z odchodu ze zařízení vyvolal u Xavera různé spekulace, jak by mohl zůstat v zařízení co nejdéle např. neuspění u učňovských zkoušek, studium dalšího učebního oboru.

Děti jsou na odhod dlouhodobě připravovány, ať již formou různých besed, návštěvou různých úřadů (úřad práce). V této sféře velmi dobře funguje i řada neziskových organizací např. Nadace Livie a Václava Klausových s programy Startovné do života, Řidičské průkazy, Nadace Spolu dětem s Dejme šanci dětem, Bav se a pomáhej, Postav se na vlastní nohy, či Centrum Sámovka s SOS 18.

Tyto nadace nabízejí pestrou škálu různých programů ať už s možností úhrady autoškoly, zážitkové školení pro děti až po možnost získat úhradu svářečského průkazu, programy jsou pravidelně vypisovány a upravovány dle poptávky. Na internetových stránkách nadací naleznete i další programy než jsou uvedené. V této oblasti působí i řada dalších organizací. (Nadační fond Livie a Václava Klausových, 2013, Spolu dětem, 2013, Centrum Sámovka, 2013)

S dítětem pracuje v zařízení metodik prevenci i rodinní vychovatelé, kteří dítěti nabízejí různé možnosti po odchodu ze zařízení např. návrat k rodině, dům na půli cesty, ubytovna, městský byt. Samotné rozhodnutí je už na každém. Dle rozhodnutí dítěte se přizpůsobuje i „výbava“ při odchodu např. úhrada nájmu, vybavení domácnosti.

Mladý dospělý nemusí mít jen obavu z hmotného zabezpečení. Den v ústavních zařízeních je strukturován (totální instituce) – vyučování ve škole, oběd, domácí příprava na školu, možnost individuální vycházky, svačina, úklid, večeře, zájmová činnost, spánek. Existují rozvrhy, co se v daný den vykonává např. sobota – velký úklid, stříhání nehtů, čištění uší, neděle – příprava hromádek oblečení (školní, domácí), čtvrtek – sportovní hry v hale. Po většinu dne je dítě v kontaktu s vychovatelem, který mu případně řekne, co a jak má dělat. Absence tohoto rozvrhu denních činností může vyvolat zmatek u mladého dospělého, sám si neumí den strukturovat a zůstává pasivním.

O pasivitě ve strukturování času jsme se zmínili, již v předcházejících částech. Klienti v domu na půli cesty popisovali nudu v zařízení, nepořádek zanechávaný některými klienty.

5.2 Způsoby vyrovnání se s nástupem do ústavního zařízení

„Když se člověk drží stranou, nemůže získat přátele. A to je stejně tak zlé, jako když se nám někdo vysmívá.“ (Gruber, 1993, s. 44)

Způsoby vyrovnání se s nástupem do zařízení náhradní rodinné péče se dělí do několika fází. Současně s adaptací na nové zařízení se dítě musí vyrovnat s etiketizací až po stigmatizaci okolí. Zvyká si na novou roli, poznává výhody a překážky. Proto se na úvod vraťme k teorii etiketace.

5.2.1 Druhy etiket, stigmat u dětí v ústavním prostředí

Jako nejjednodušší dělení etiket, stigmatu můžeme uvést odlišnost pozorovatelnou - viditelnou na první pohled a odlišnost prvnímu pohledu skrytou. Mezi odlišnosti pozorovatelné na první pohled patří tělesná, etnická odlišnost. Odlišnost nepozorovatelnost prvním pohledem je fobie, psychické onemocnění.

Toto základní dělení se v mnoha případech překrývá, např. příslušnost k náboženské sektě může být na první pohled viditelná nošením náboženských symbolů, či odlišným způsobem oblékání. V jiném případě může být skrytá a na první pohled nemusí být patrná. Z nedostatečnosti tohoto dělení uvádíme dělení dle Goffmana. Goffman rozlišuje tři druhy stigmatu: a) tělesné defekty; b) individuální charakterové vady – slabá vůle, duševní poruchy, vězni, nezaměstnanost; c) fylogenetické rysy – rasa, národnost, náboženství (Blažek, Olmrová, 1985).

Respondenty výzkumu bychom mohli zařadit do druhé skupiny – individuální charakterové vady, především ty, kteří museli v ústavním prostředí pobývat z důvodu záškoláctví, nebo drobné trestné činnosti. Případně se nabízí podskupina individuální charakterové vady v zastoupení. Části respondentům soud udělil ústavní výchovu bez jejich vinny např. z důvodu zřeknutí se dítěte rodiči, smrtí rodičů. Prvotní příčina nebyla tedy na straně respondentů, ale rodičů, případně širší rodiny. V přílohách uvádíme úplné přepisy rozhovorů s krátkou charakteristikou respondenta. Individuální charakterové vady v zastoupení se nabízí u Dany, Pavla či bratrů Roberta a Nikolase, Alžběty.

MB: Od jakého věku jste vyrůstal v dětském domově?

PAVEL: Od pěti roků.

MB: Sám, nebo se sourozenci?

PAVEL: Se sourozenci.

Důvody pobytu v instituci u Roberta a Nikolase:

LUKÁŠ KOTLÁR (dále LK): Jak jste se spolu dostali do dětského domova a jak dlouho už tam jste?

ROBERT a NIKOLAS: Do dětského domova jsme přišli, když nám bylo 5 a 6 roků. Zemřela nám máma a poté jsme byli u tátovy rodiny. Táta začal pít alkohol a potom už přišla sociálka a vzala nás do dětského domova.

LK: Jak jste přechod do dětského domova cítili a udržujete kontakt s rodinou?

ROBERT a NIKOLAS: Pro nás oba to bylo lepší. Doma nás týrali, to bylo hrozné a dětský domov byl pro nás řešením. Kontakt udržujeme pouze s babičkou, která si nás bere domů na letní nebo vánoční prázdniny.

Některí respondenti naznačují své problémy, které se dají označit za individuální charakterové vady, ale nemluví o nich přímo.

MB: A třeba kamarádi v tom výchovňáku, nebo domově?

VÁCLAV: Oni to berou, že jsou zavřený, nebo alespoň, co já jsem byl, a tak dělají bordel.

MB: Dělají naschvály?

VÁCLAV: Jo, akorát nevědí, že si s....(vulgární výraz) do vlastního hnízda.

U Olina můžeme mluvit o kombinaci více faktorů – mentální retardace (tělesné postižení), Rom (fylogenetická), střídání zařízení (individuální charakterové vady).

OLIN: Nejdřív jsem byl v (místě) H. tam jsem chodil to školky, pak jsem byl v (místě) K. tam jsem začal chodit do první třídy a pak jsem byl v (místě) S. v diagnostáku. Když tam jsi hodný, tak se můžeš vrátit i zpátky. Když se nechováte dobře tak hned vás dají do pastáku. Já jsem z tama šel zpátky do toho K. a pak za dva měsíce jsem šel do učiliště do výchovňáku.

5.2.2 Ostrakismus

Pod pojmem stigma si mnoho lidí představí nějaký znak, či odlišnost, jak již bylo definováno. Tato odlišnost může být sama o sobě důvodem pro opomíjení, neoblíbenost např. ve školní skupině. Pro toto opomíjení odmítání se vžil termín ostrakismus. Ostrakismus je první fází šikany. Pojem stigma má nádech něčeho mystického, neúplně současného, pojem šikana však současností je.

„Ostrakismus – jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod.“ (Kolář, 2005, s. 36)

Každá odlišnost, nálepka se samozřejmě nestane cílem ostrakismu (šikany), a však riziko především v dětském kolektivu je vyšší. Zde je potřebná prevence ze strany pedagogů i širší společnosti. Vysvětlení dětem, že odlišnost je obohacením většiny, nikoli problémem.

„V dětské skupině získává již předškolní dítě různé role s rozličným statutem a v nich se učí prosazovat i kooperovat. Může se zde projevovat spontánněji a může samo ovlivňovat pravidla, podle nichž se skupina řídí. Ve vztahu ke slabším a mladším jedincům se postupně rozvíjí zkušenost s nadřazenou rolí, různým způsobem zvládnutá.“ (Vágnerová, 2005, s. 280)

Ostrakismus a následný postup do dalších fází šikany je patrný u Xavera.

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

XAVER: (Xaver popisuje třídu na středním odborném učilišti) Ano, konkrétně můj případ. Mě šikanovali jenom kvůli tomu, že mě označovali a postavili se proti mně, že jsem z dětského domova, nevzali mě mezi sebe.

MB: A to ti řekli, že důvodem je domov, nebo si to myslíš?

XAVER: Ano, to mi řekli, že mezi ně nepatřím, že jsem z domova.

MB: A tak to se projevovali k tobě všichni ve třídě, nebo někteří?

XAVER: Ze začátku to byla většina, a pak se zapojili všichni a vyloučili mě z kolektivu.

MB: Žádného kamaráda si ve třídě tedy neměl?

XAVER: Ano, ve třídě ne.

MB: Tak to bylo na střední škole, a jak to bylo na základní?

XAVER: Na základní škole se někteří učitelé na to dívali, někteří ne. Někdy nám to dali i najevo, že jsme z dětského domova, že když prostě jsme to nezvládali to chování, tak je přirovnávali k děčkám v rodinách. Že prostě někteří se umí chovat z té rodiny a někteří ne a naopak.

MB: A jaké hodnocení převládalo, kladné či záporné?

XAVER: Spíše to kladné.

S touto problematikou se setkáme v próze M. Gruber (1993) v publikaci Esrova dobrodružná cesta po Modré planetě. Tento příběh je nazýván moderní podobou Malého prince. V této knize, určené pro děti, se popisuje příběh dívky s tělesným postižením, která se ocitá na okraji kolektivu. Společníkem se jí stává robot z jiné planety, který se přišel učit citům...

Vhodnou primární prevencí může být zahrnutí této četby do seznamu „povinné“ četby a osvětová činnost obecně.

5.2.3 Přijetí etikety

„*Mrzák musí hrát roli mrzáka.*“ (Goffman in Blažek, Olmrová, 1985, s. 139)

Dítě se ocitá v ústavním zařízení, po seznámení s formálními i nepsanými pravidly si zvyká na pobyt v zařízení. Postupně přijímá nálepku dítěte z dětského domova, výchovného ústavu apod.

Pět fází přijetí etikety přeneseně kopíruje fáze dle Elisabeth Kübler-Rossové pro letální onemocnění.

1. Šok – dítě je zmatené, neví, kde se ocitá, proč se přemísťuje. Ztrácí jistotu, vstupuje do nového prostředí. (Říčan, Krejčířová, 2006)

MB: A je to poznat na chování v jakém věku tam přijde? Když má čtyři, nebo patnáct let?

OLIN: No v těch čtyřech...když tam někdo přijde...tak si rychleji zvykne, ale když je od patnácti. Tak je to těžší, nezvyk... Je prostě velký...

MB: A musí se přizpůsobit... Co si myslíš, že je na přizpůsobení nejtěžší?

OLIN: Nejtěžší je jak tam dojdete, tak ten první den.

MB: A v čem? Co je nejtěžší?

OLIN: Nejtěžší je když tě odvedou z domu ... ještě nevíte, co tam je... za režim...nikoho tam neznáte. Poprvé je to nejtěžší, nové prostředí, nezvyk.

2. Popření – „není to pravda“ snaha vrátit se do původního prostředí. Únik do fantazie. Vyrovnávání se se skutečností. (Říčan, Krejčířová, 2006)

ALENA: Tak v rodině je to jinačí. Mně táta umřel ve 13. V rodině to je tak prostě, když dítě něco udělá, tak jeho rodiče mají strach. V děčáku je to jinak. Tak dítě něco udělá. Tak třeba, že to nahlásí na policajty, že dítě zmizelo. A v rodině je to tak, že to vyhrožujou, dítě se pak vrátí. Ale to je taky v děčáku trošku jinačí.

3. Smutek, zlost, úzkost, pocit viny – uvědomění, že se jedná o dlouhodobou změnu, vyrovnávání se formou agresivního chování, otkávání se. Zkouška, kam až mohu zajít, jaké to bude mít následky. Hledání viníka za situaci ať již u sebe, či ostatních (sociálka, matka, otec apod.). (Říčan, Krejčířová, 2006)

ALENA: To se na těch dětech prostě projeví. Když tam přijde pětiletý děčko, chudáček, tak prostě trošku ví, co se stalo, je to ještě malý miminko, ne teda miminko, ale je rád. Nevím, plácnu třeba matka týrala holčičku nebo chlapečka tak třeba ta holčička byla ráda že odešla z té rodiny. A je ráda, že je z děčáku, že jí někdo pomohl. A že je malá, někdo je vyplašenej, a pořad brečí a chce vrátit k mámě, a když to řeknu, že to nejde, tak jim sociálka odebere to dítě. Já jsem tam třeba přišla a byla jsem už starší, tak třeba byla jedna holčina v (místě) P. Ta byla o rok mladší, než já té bylo teprve 16. A právě že tam byla dva roky se svým bráchou a brala to jako náhradní domov. Matka jako se o ní nestarala, ale ona to jako pochopila. Mladší děti to fakt nepochopí, ale ta starší to pochopí. Jí se ptali, jestli chce odejít nebo furt trpět. U ní to bylo dobrovolný.

MB: Co bylo nejtěžší, když jsi tam přišla?

ALENA: Nejtěžší byly jména, já mám problém s jménama. Nejtěžší byly ty jména. A hlavně jsem měla problémy s jízdama, protože pak jsem musela jezdit do školy. To bylo nejhorší, to byl problém pro mě. Nejhorší bylo taky vycházet jako s těma děčkama, jak to tam vlastně chodí, jaký jsou tam vlastně pravidla. To chvíli trvá.

MB: A co vychovatelé?

ALENA: Vychovatelé úplně bomba jen tam byla jedna vychovatelka a ona strašně řvala na ty děčka. Ona byla nehorázná...

MB: Asi tam byla dlouho...

ALENA: Ona tam byla dlouho asi deset let. Příšerný. A vždycky když jsem se bavila z děčkama tak jí dávaly nějaký přezdívky, to bylo nejlepší.

Podobně tuto fázi popisuje i Václav.

MB: Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině?

VÁCLAV: Jo, je.

MB: A v čem?

VÁCLAV: V tom že tam mám určitá omezení, jako třeba když tam nějaké věci neudělám. Když už jsem jinde, tak už jsou tam jen tety a ten vztah je takový jiný. Můžu je tam poslat do p... (vulgární výraz) Tam od toho se odvíjí ty tresty a je to prostě strašný. Nevím, jak bych to řekl.

4. Stadium rovnováhy – vyrovnání se s realitou. Přijetí nového prostředí, pravidel. Začíná si všimnout i pozitiv na změně. (Říčan, Krejčířová, 2006)

TEREZIE: V ústavu mi chtějí zajistit budoucnost jako školu a to, v některých rodinách nemají rodiče takovou snahu o výchovu jako v tom ústavu, nemají ti rodiče. Myslím, že v těch domovech se starají víc než rodiče. Vlastně tam mají všechno zajištěné, nic jim nechybí.

5. Stadium reorganizace – úplná adaptace. Přizpůsobení se novému prostředí, zvnitřnění rozvrhu denních činností. Spolupráce s ostatními dětmi a pracovníky zařízení. Vnímá kladné i záporné aspekty změny. (Říčan, Krejčířová, 2006)

MB: Vnímáš rozdíl v délce pobytu na chování dětí?

XAVER: Určitě je tam nějaký rozdíl. Například ti co tam jsou už delší dobu dva, tři, čtyři roky už vědí, co si můžou dovolit a vychovatele znají. A ti co jsou tam krátce, moc vychovatelů ještě tak neznají a zkoušejí věci a prostě si dovolují to, co by si k vychovatelům neměli dovolit.

XAVER: Po tom roce, co už tam jsou, už je to jak osm. Už vědí, jak se mají chovat. Protože pak už je to jedno, jestli jsou tam rok nebo osm. Mají stejný přístup.

Xaver popisuje fázi vyrovnání se a přizpůsobení se novému prostředí ve vztahu k vychovatelům. Pavel na jedné straně mluví o pozitivěch, ale poukazuje na negativa – absenci rodinné vazby.

MB: Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině?

PAVEL: No já nevím, každý má svoje do sebe. Když je jako u rodičů tak rodiče mají větší starost, takhle když vlastně dávají děti do dětských domovů budou zabezpečeni, ale není tam ta rodinná vazba.

MB: A ještě v něčem se to liší?

PAVEL: Já si myslím, že teďka v tý to době se snaží v tom domově, aby z toho děcka něco bylo. Aby to nebylo, jak teď ukazují v televizi samé vraždy a to jo, vlastně máme ten náš národ škaředej, odpornej.

Všechny děti nedospějí až do poslední fáze. Mohou zůstat v jiné fázi a danou situaci řešit např. útekem ze zařízení k původní rodině, příteli apod. Další možností je obracení do agrese vůči okolí, jako kompenzační mechanismu. V tomto případě se situace udělováním „trestů“, či změnou zařízení ještě více vyhrocuje. Děti se často chovají dle očekávání pouze pod dohledem, normy přijímají jen na oko. Jestliže jsou bez dohledu autority, chovají se dle zvnitřněných norem.

Třemi fázemi přijetí nálepky dle Ervinga Goffmana jsou rebelie, regrese a konverze, jak uvádí Jan Keller (2010). Zaměříme se na ně podrobněji.

1. Rebelie – odmítání spolupráce, vzpoura proti pravidlům, přechází v regresi. V zařízeních se mluví o adaptačním období trvajícím zpravidla dva měsíce, během této doby by se děti neměli přemísťovat do jiného zařízení.

ALENA: Tak třeba když někomu řeknu, že jsem byla ve výchovném ústavu tak si myslí, že jsem nebyla dobrý zlatíčko. Musí si taky uvědomit, že třeba tam nebylo dobrý, že třeba jsem měla nějaký osobní problémy... utíkala jsem, a až tady teďka jsem si uvědomila, že jsem udělala blbost. Že jsem nemusela utíkat z děcáku a mohla jsem klidně zůstat. Problémy se nedají vyřešit tím, že utečeš. To ten problém budeš mít furt. Já jsem měla kámošky a ty mě říkali, že by třeba teoreticky zkusily, chtěli by zkusit jaký je to v děcáku. Ale tam jsou malý děcka, hádají se strašně a to je úplně na nervy, strašně moc. A když jsem měla kamarádku a byla jsem v děckáku, tak se divila, jak to můžu vydržet, když děcka řvaly. V děcáku jsem taky musela poslouchat i doma ale nejvíc se mi to líbilo v děcáku. Tam jako v děcáku museli, vědět kde jsem byla, v kolik hodin se vrátím. Ale když je někdo třeba klient tak to má jednodušší, než děcka, kterým ještě není osmnáct. Mí kamarádi to tak brali...já jsem to brala jako náhradní domov. Tam jsou děcka třeba plácnu od roku a jsou tam furt a nestěžují si, berou to tak že doma je hůř než v děcáku.

2. Regrese – uzavření do sebe. Útěk z nepříjemné reality do fantazie. Minimální komunikace, bagatelizovat skutečnost.

MB: Liší se chování těch, co jsou v domově rok dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let?

VÁCLAV: To je pak na tom, jak se kdo s tím smíří. Když je tam někdo od 6 let a nemá tu rodinu, tak to bere, že mu to pomáhá, tak je tam rád.

MB: Když jsi tam přišel, co bylo nejtěžší?

VÁCLAV: To nevím, to už si nepamatuju. Ale určitě začlenit se mezi ně. Tak jako pro každého je jiný kolektiv stresující, tak i u mě to tak bylo.

Václav o fázi regrese nemluví přímo, ale můžeme najít prvek stresu ze změny kolektivu a snahy začlenit se. Podobně popisuje regresi i Pavel – dostat se do stejného rytmu s ostatními.

MB: Vnímáš rozdíl v délce pobytu v domově na chování dětí? Liší se chování těch, co jsou v domově rok dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let?

PAVEL: Určitě.

MB: A v čem.

PAVEL: Už mají zavedený nějaký režim...prostě ten režim splňuje. A vlastně když je tam krátkou dobu tak neví, co dřív má dělat. Musí se dostat do stejného rytmu jako ty ostatní děcka z domovů.

3. Konverze – spolupráce s personálem na úkor kolegů. Smíření s realitou, objektivní vnímání situace.

MB: Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině?

DANA: Není v tom rozdíl, je to stejné. Jen v děčáku je plno děcek a máme tam tety a v rodině je tam táta a mamka. Není v tom žádný rozdíl.

5.2.4 Etiketizace dětí v ústavním prostředí

Příslušnost ke skupině dětí vyrůstajícím v zařízeních náhradní rodinné péče není na první pohled patrná. Děti nejsou viditelně označovány, nenosí stejné oblečení, jako

v minulých dobách (tzv. Masarykovy domovy, zmíněná internátní škola). Zasvěcený pozorovatel, však může dle detailů identifikovat dítě ze zařízení náhradní rodinné péče.

Během svého působení v dětském domově jako vychovatel jsem se setkal s vyprávěním Martiny navštěvující 7. třídu základní školy.

MARTINA: Do školy k nám nastoupila nová dívka, kamarádka se jí hned ptala, jestli je z dětského domova. Řekla, že ne. A dotázala se proč (uraženým výrazem)? Protože máš bundu Alpine a boty Puma. (smích Martiny)

Na vysvětlení této příhody je prosté. Ředitel zařízení dostal výhodnou nabídku na nákup oblečení od obchodu s oblečením. Bundy spojovala pouze značka Alpine, lišili se ve velikostech, barvách, stylech, to stejné platí u bot. Ostatní spolužáci tedy identifikovali děti z dětského domova dle detailu – značky oblečení.

Mnohem častější identifikace než dle zmíněného oblečení je pohybování se ve větší skupině, než je rodina. Děti ve skupině mohou být i různých národností, což na první pohled vylučuje sourozeneckou vazbu. Osobnost autority (vychovatele) může také symbolizovat, že se nejedná o rodinu např. odlišná národnost od dětí, nepoměrný věk, chování dětí k autoritě – vykání.

Ze zkušenosti víme, že starší děti z ústavního prostředí ví o možnosti identifikace dle pohybu ve skupině. Často dávají přednost způsobu samostatnému přesunu a počkání na smluveném místě.

MB: A v čem je to jinačí? (srovnání dětského domova a rodiny)

ALENA: že je tam víc lidí a víc děcek. Ale doma jsou, plácnu třeba jenom tři lidi jenom. Dítě a dva rodiče.

Alena mluví o větším počtu dětí ve skupině v případě dětského domova. Pavel v rozhovoru naznačuje národnostní hledisko. Dle jeho sdělení je patrné pohrdání vrstevníky romské národnosti.

MB: Jak to vnímá okolí, že je někdo z domova?

PAVEL: No, jako ono je to těžký...ale jinak...já jsem to moc nedělil...jako spousta děcek věděla, že jsem v dětském domově. Jako snažili se mě brát takový, jaký jsem. Jako nemůžeme hodit

s prominutím dejme tomu cigána do pytle s bílým člověkem. Jako je to jinačí rasa, mají jinačí inteligenci, než normální lidi, bílý lidi, jako to je hodně těžký. Ale většina se snažila tohoto hodně vyvarovat. Aby co nejmíň lidí vědělo, že jsem z dětskýho domova, a když to věděli, mohl jsem se to hodit do autu.

5.3 Prezentace sebe sama

„Uvedli jsme, že stigmatizovaný se definuje jako nikterak odlišný od jakékoli jiné lidské bytosti, současně však je sám sebou i lidmi, kteří jej obklopují, definován jako osoba z takové společnosti vydělená.“ (Goffman, 2003, s. 126)

Profesionální prezentace zahrnuje vystupování na veřejnosti. Obecně se snažíme své vystupování upravit tak, abychom získali co největší prestiž. V případě, že etiketa není viditelná, snažíme se jí skrývat nebo maskovat.

V některých situacích nám odhalení etikety může způsobit zisk. Etiketizovaný musí vědět, v jaké situaci může odhalení použít.

Děti vyrůstající v ústavní výchově dokáží svým odhalením získat prospěch. Ze zkušenosti jsou nám známy situace, kdy u nákupu dáreků, či oblečení informace o příslušnosti k dětskému domovu znamenala slevu prodavače na kupované zboží, což představovalo zisk pro dítě. Obdobné připomenutí vyrůstání v ústavní či ochranné výchově má vliv na některé učitele při známkování a následné udělení lepší známky.

5.3.1 Zastírání

„Je nesporné, že osoby ochotné připustit, že jsou nositeli stigmatu (často prostě proto, že je to známo nebo že je to zřejmé), mohou přesto velmi usilovat o to, aby se nad nimi jejich stigma nevznášelo jako přízrak. Jejich cílem je zmírnit napětí, jinak řečeno usnadnit sobě i druhým, aby odvrátili od stigmatu skrývanou pozornost a udrželi tak spontánní účast v oficiálním obsahu interakce.“ (Goffman, 2003, s. 120)

Zastírání je chování, při němž se snaží zmírnit sociální dopad své etikety. U dětí vyrůstající v ústavním prostředí není příliš praktikováno. Nařízená ústavní nebo ochranná výchova není na první pohled viditelná.

V některých případech se můžeme setkat s výjimkami. O jednom případě víme od pracovníka výchovného ústavu. Kdy se na prázdninovém pobytu v kempu chovanci vydávali za účastníky volejbalového soustředění, aby unikly etiketizaci.

5.3.2 Předstírání

„Situace, kdy je stigma zcela neviditelné a neví o něm nikdo než jeho nositel, který o něm nikomu neřekne...“ (Goffman, 2003, s. 88)

Předstírání je pro děti vyrůstající v ústavním prostředí přirozenější, protože stigma není viditelné. Sami mohou rozhodnout, komu poví nebo nepoví tuto zásadní informaci.

Děti s nařízenou ústavní výchovou, stejně jako všichni stigmatizovaní, mohou zvolit tři základní přístupy.

1. V prvním přístupu informaci o své stigmatizaci sdělí všem, bez ohledu na následky. Můžeme říci, že tzv. jednají na rovinu.
2. V opačném případě informaci tají. Po odhalení se snaží buď klamat, nebo stigmatizaci zmírnit.
3. V posledním případě informaci sdělí pouze někomu dle svého výběru.

První skupina jednající na rovinu

MB: Jak to vidí tvoji kamarádi, když jim třeba řekneš, kde si byl?

OLIN: No tak, když to řeknu, tak to řeknu na rovinu, nebudu lhát. Že jsem vyrůstal tam a tam.

MB: A jaká je jejich reakce, když to řekneš?

OLIN: No právě já se trošku zasmutním, když to řeknu. Připadá jim to divný, bez rodiny, mají to hodně složitý.

MB: A teď když jsi tady a hledáš si třeba práci, říkáš to, že jsi z domova?

OLIN: Práci tu pořád sháním. Teď jsem si právě našel práci dělníka v (místě) B. Prvně jsem tam volal, a pak mi řekli, že už mají obsazeno. No tak...je to těžký...

MB: Když si hledáš práci tak to říkáš, nebo to spíš tajíš?

OLIN: Já si myslím, že oni to tak neberou. Ale kdyby se mně na to ten majitel firmy pral, tak bych to asi neřekl...

Druhá skupina tající informaci

MB: Mluvíš o tom, že jsi z domova, nebo to tajíš? Jaké vnímáš reakce lidí?

XAVER: Když se to lidé dozví, tak se mě ptají, jak se k nám tam chovali, jaké to tam je a takové věci. Radši se o tom nebavím s někým koho dobře neznám, když nevím o něm všechno. Pak se nechcu bavit, protože nevím, co od takového člověka můžu čekat.

MB: A setkal ses třeba, že by si lidé mysleli, že děti z domova jsou ...nějací?

XAVER: Určitě. Myslí si o těch děckách, že jsou špatný, horší než oni a v životě to tak není.

MB: Takže si se setkal s představou, že si myslí, že jsou horší než ostatní?

XAVER: Ano, přesně tak.

Po přístupu Xavera uvádíme názor Pavla.

MB: Teď už pracujete. Co kolegové v práci ví to?

PAVEL: Ne, neví. Nikdo to neví. Vůbec. Já se tím nikde nechlubím. Neví co je to za instituci, málo kdo to ví. V týhle době je to hodně rozšíření po celý republice. Asi ví co to je plus minus, ale neví jak to tam chodí. Že je to jak u rodin, starají se od rána do večera o rodinu. V tom dětském domově to je takové, že když nemáte rodinu, tak oni vám nahrazují veškerou tu rodinu. Tu péči, jo, aby z vás něco bylo. Aby z vás nebyl nějaký lajdák, který nechodí do školy. Prostě je to dobré. Má to něco do sebe tyhle věci. Já se o tom moc nebavím. Řeknou, že je to spíš propad než řekne jo, kde to je? Jak to je? Začne se vyptávat...a víte to...

MB: To jste zažil osobně?

PAVEL: Jo, dříve. Já se s tím moc nechlubím. Mě když píšou dejme tomu životopis tak nepíšu takové blbosti, jako ale většinou tam napíšu jako aktuální hlášení. Měl jsem trvalý pobyt na dětském domově, ale většinou to ti zaměstnavatelé uměli zkontrolovat, jestli jsem tam fakt vedený. Protože ono se to dá všechno zašmelit s prominutím. A oni vlastně...mě dali...co jsem vlastně odešel z toho dětskýho domova...tak jsem měl vlastně dva roky na to, abych se z toho jako osamostatnil. Tím pádem se vlastně ty dva roky snažily po tom odchodu hodně pomáhat. Jo jak si třeba dávat pozor na podvodníky, jak si najít práci, aby byla dobře placená. A prostě každé má

svou hlavu a je to naprd, když si nenechá poradit od někoho moudřejšího. Kterej má nějakou tu zkušenost a je to těžký v tom, že lidi se nechají napálit. On třeba řekne pojď ke mně dělat dám ti sto. Že vlastně zaměstnavatel vám naslibuje hory doly a pak se divíte, že na výplatní pásce a potřebujete se poradit. Já jsem chodil za tou mamkou, jak jsme říkali té vychovatelce, radit.

Třetí skupina sděluje informaci pouze vybraným

MB: Jak to vidí tvoji kamarádi?

VÁCLAV: Většinou v tom nevidí rozdíl. Navíc já to říkám jen tomu, komu chcu. Tomu s kým jsem se víc bavil.

MB: Neříkáš to tedy každému.

VÁCLAV: Ne, to není věc, se kterou bych se chlubil.

5.4 Společnost a vliv faktorů na status dětí z prostředí ústavní výchovy

„A protože i normální lidé mají své problémy, stigmatizovaný by neměl zahořknout, neměl by být žlučovitý a neměl by propadat sebelítosti. Měl by se pokoušet vypěstovat si veselý, otevřený přístup k životu.“ (Goffman, 2003, s. 134)

„Normální osoby to ve skutečnosti nemyslí zle. A když se tak chovají, je to proto, že si neumějí poradit. Měla by se jim tudíž taktně podat pomocná ruka, aby se mohly chovat lépe. Na přehlížení, odsekávání a netaktní poznámky by se nemělo reagovat týmž způsobem. Bud' by se měly nechat bez povšimnutí, nebo by se měl stigmatizovaný pokusit vhodným způsobem normální osobu dovzdělat a ukázat jí bod po bodu, rozvážně a citlivě, že navzdory zjevu je pod povrchem plnohodnotnou lidskou bytostí.“ (Goffman, 2003, s. 135)

Můžeme pozorovat tři přístupy k stigmatizovaným osobám.

1. Přístupem je odmítání dětí z ústavního prostředí, stigmatizace, vylučování z kolektivu, ignorace, napadání.
2. Tento přístup je charakterizován standardní reakcí bez ohledu na etiketu. Osoby z ústavního prostředí jsou přijímány s respektem, který náleží každé osobě. Někdy až pozitivní diskriminace, tedy zvýhodňování oproti ostatním.

AD 1: Přístup stigmatizace

VÁCLAV: Jo, aj sem to zašil, vlastně v tý vesnici tady vedle výchovného ústavu, nás všichni brali úplně – jste z pastáku bordeláři a průšviháři. Až nás poznali, tak podle toho, ale taky nás tam házeli všechny to jednoho pytle. To je věc každýho, ale jsou prostě lidi, kteří to ani neřešijou, ale někdo si prostě řekne děcák.

MB: A jak se to projevovalo?

VÁCLAV: Neochota. Nemluvili na nás.

AD 2: Přístup standardní bez ohledu na nálepku

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

TEREZIE: Ani ne, já jsem s tím zatím žádný problémy neměla. Komu jsem to řekla, já se teda s tím moc nechlubím. Komu jsem to řekla tak nevadilo. Spíš řekli, že se s nimi dá líp mluvit, než s některýma normálníma.

MB: Takže jsi ...

TEREZIE: Spíš to uvítali.

MB: A o někom si neslyšela, že by měl nějaké problémy?

TEREZIE: Já ne. Mě to nevadí, mým kamarádům také ne.

Po Terezii uvádíme zkušenost Dany s přijetím mezi vrstevníky.

MB: Neslyšela jsi ani o někom, že by měl problémy, že pochází z ústavního prostředí?

DANA: Já jsem měla hodně kamarádu a mně se to nikdy nestalo. Ne, to se mi nikdy nestalo, ani jsem neslyšela, to bych, jsem se musela zeptat. Já jsem chodila s hodně klukama a nelhala jsem jim. Řekla jsem jim, že jsem z děčáku. Nikdy neřekli ty jsi z děčáku, s tebou se bavit nebudu, ty neumíš kouřit, nic takového. Nikdy se to nestalo. Ti kluci za mnou chodili.

MB: A řekla jsi to hned, že jsi z dětského domova?

DANA: Jo. A chodili za mnou i k děčáku, nestyděli se za to. Já jsem měla spoustu kamarádu a do teďka spoustu ještě mám.

Na příkladu Xavera vidíme jak v jedné skupině – spolužáků je odmítán, stává se obětí šikany a v druhé skupině – kamarádů je respektován.

MB: Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině?

XAVER: Ano, je v tom rozdíl. Jde to poznat, některé děcka z rodiny se chovají hůř než ty z dětského domova. Největší problém ale nastává při odchodu z domova. Děčkám z rodiny rodiče se vším pomáhají. Děcka z domova nemají takové zastání a musí spoléhat hlavně sami na sebe.

MB: Takže to mluvíš o odchodu z dětského domova. A vidíš rozdíly i v něčem jiném, třeba během školní docházky?

XAVER: Ano, to jsem pociťoval ve třídě, že ty z rodiny mi dávali hodně najevo, že jsem prostě z dětského domova, jak v oblíkání, tak i v chování a takových věcech. Třeba ti z rodiny se prostě chovali hůř než já. Já jsem si dával pozor, abych ve škole neměl problémy, nezapojoval jsem se do

problémů. Ostatní mě to dávali najevo, že mám jít do toho s nima, a když jsem se nechtěl zapojit, začli se mi posmívat, že jsem z domova a tak.

MB: Vyloženě se ti posmívali?

XAVER: No (kývnutí hlavou).

MB: A můžeš popsat nějakou příhodu, vzpomeneš si na něco? Krátce, že bys něco popsal...

XAVER: Třeba na praxi. Mistr odjel a my jsme byli na dílně sami. Děcka začly hrát fotbal v garáži, já jsem se do toho nezapojoval. Ostatní chtěli, abych se zapojil. Já jsem nechtěl zapojit, abych nemněl problémy. Hned začly, že jsem z domova, že jsem blbej a tak.

MB: Myslíš si, že to bylo jenom kvůli tomu, že jsi z domova, nebo tam mohl být i jiný důvod?

XAVER: Jenom kvůli tomu, že jsem byl z domova a nechtěl jsem se do těch průšvihů zapojovat.

MB: Jak to vidí tvoji kamarádi, že pocházíš z domova? Říkáš to veřejně, nebo spíše tajíš?

XAVER: Moji kamarádi ví, že jsem byl v domově. Oni mě berou jaký jsem a nerozlišují, jestli jsem z rodiny nebo dětského domova.

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

5.4.1 Faktory ovlivňující status dětí z prostředí ústavní výchovy

„Měli bychom si tedy uvědomit, že zvládání stigmatu je obecným rysem společnosti, procese, který se vyskytuje všude tam, kde existují normy identity. Stejně rysy najdeme v případě, že se jedná o závažnou odlišnost toho druhu, jež bývá tradičně definována jako stigmatická, nebo o malichernou odlišnost, kdy se zahanbená osoba stydí za svůj vlastní stud.“ (Goffman, 2003, s. 149)

V této kapitole se zaměříme, na to, co ovlivnilo status dítěte vyrůstajícího v prostředí náhradní rodinné péče. Příběhů respondentů popisuje změna statusu ze stigmatizovaného na normálního a naopak. Ve všech výpovědích se opakuje podstatný rys celé změny.

A) příběh ALENY:

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

*ALENA: Já jsem zažila ve škole, kluci naráželi na to, že jsem z děčáku. **Tak prostě ředitel tam zavolal, nebo tam nějaká vychovatelka-teta zašla. Řekla těm děčkám nebo ty učitelce že jsou na mě hnusný.** Třeba tam byla jedna malá holčička, třeba přišla, že školy, že jí tam někdo hnusně nadával, nebo ji mlátil. Ona se to bála říct, pak to řekla v děčáku. A prostě s tím něco udělali a byl klid.*

MB: Zlepšilo se to pak v té škole?

ALENA: Částečně jo. Ale furt byl problém, že jsou z děčáku... furt dělali bordel...a tak dál...

MB: Jak se na to dívali učitelé?

*ALENA: To ne, já bych řekla, že se nechovali hnusně. Možná ještě mnohem líp. Že třeba **řekla těm děčkám, ať mi pomůžou, že jsem třeba měla problémy s učivem. Učitelka řekla děčkám, pomozte jí s tím, sedněte si spolu o přestávce nebo o volné hodině.***

MB: Takže jsi cítila zastání?

*ALENA: Jo. A ty malý děčka taky měly třeba problémy se školou, tak **tam zavolali, že je třeba někdo otravoval, ať jim ti učitelé něco řeknou.***

B) příběh XAVERA

MB: Xavere, ještě bych se vrátil k té škole. Jak to vnímají učitelé, rozlišovali, kdo je z domova a kdo ne?

XAVER: Určitě. Učitelé brali ohled. Brali to, že to máme v životě těžší.

MB: Cítil jsi tedy spíše zastání?

*XAVER: **Ano, zastání. Ale někteří prostě nebrali ohled na děčka z domova.***

MB: Jaká skupina převažovala? Ti, co vám pomáhali, nebo co nebrali ohled?

XAVER: Spíše ti, co nám pomáhali. Těch bylo více.

V této části popisuje Xaver prostředí z jiné školy než v předcházející citaci.

XAVER: Ve škole byl zásadní rozdíl, protože v těch (místě) M učitelé k děckám přistupovali jako líp, snažili se pomoci, podporovat. Vedli je do života, brali ohled na to, že jsou z domova a snažili se jim pomoci.

MB: A slyšel jsi, že by někdo měl na této škole problémy, jaké jsi popisoval před chvílí? (šikanu na učilišti v jiném městě)

XAVER: V těch (místě) M to tak nebylo. Tam jsme si všichni byli rovni. Tam nikdo na nic špatného neukázal. Nikdo se nedíval, zda má značkové oblečení, nebo telefon.

MB: Čím si myslíš, že byl způsoben ten rozdíl?

XAVER: Některý děcka prostě pochopili, že ty z domova za to nemůžeš. Ale můžou za to rodiče. I když některý děcka si za to můžou sami. Věděli, že my nemůžeme za to, že jsme se tam dostali. Prostě se nám snažili pomoci.

MB: A to jsi na té druhé škole necítil?

XAVER: Ne.

MB: A kolik vás bylo z domova ve třídě v (místě) M?

XAVER: Ve třídě jsem byl jen já z domova.

MB: A na tu školu chodilo více dětí z domova?

XAVER: Ano, na tuto školu chodilo více dětí z domova.

MB: A přístup učitelů? Mluvili např., jaké máte problémy, že to máte těžší?

XAVER: Ano, bavili jsme se o tom, že děcka z dětského domova to mají těžší. Musí řešit věci, které ostatní děcka nemusí.

MB: Takže učitelé jim to vysvětlovali?

XAVER: Ano, děcka to pochopili. A brali nás jako ostatní.

MB: A na druhé škole o tom nemluvili, že jste z domova?

XAVER: Ne, tady o tom nemluvili, ale děcka to vnímaly a dávali nám to najevo.

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

C) příběh OLINA

*OLIN: Právě že, pravda je že, že je to tak. Já jsem chodil do školy a tam někteří dojížděli z domu, víte jak. Že to **bylo v pohodě, oni věděli, že jsme z děčáku a normálně se s náma bavili.** Aj ty holky. Jak se mám a tak...*

MB: Takže v tom nedělali rozdíl?

OLIN: Ne.

MB: A neslyšel jsi o někom, že by měl třeba nějaký problém?

OLIN: Právě že v tom (místě) K se mi líbilo, tam jsem byl šťastný. Jen někteří lidi ve škole se chovali ke mně jinak. Jak jsem tam došel tak byli v pohodě, hned se mě ptali, jak se jmenuju a tak.

D) příběh PAVLA

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

PAVEL: Tak našlo se tam... nějaká šikana. Ale vždy se to dalo nějak vyřešit, jo.

MB: Šikana, myslíš tím, že z rodin, šikanovali ty z domova?

PAVEL: No. Třeba. No.

MB: A postoj učitelů?

*PAVEL: **Učitelé se k tomu stavěli kladně. Snažili se to co nejlíp vyřešit.** Vlastně, aby nebyly další a další konflikty.*

MB: A třeba kamarádi...

PAVEL: No, já jsem taky měl hodně problémů. Že jsem byl v tom dětském domově, tak každý si na mě ukazoval. Protože se dělaly všelijaké průšvihy a tím pádem se to všechno otáčelo k tomu dětskému domovu. S tím, že mysleli, že ty děčka tam nic nenaučíjou, nebo že oni mají svojí vlastní hlavu, když jim někdo něco řekne. Oni řeknou, jo jasný já to udělám, bude to tak a tak a stejně za 10 minut to neudělá. I když to řekl, to je hodně složitý.

MB: A u někoho z kamarádů, slyšel jsi, že by měl obdobné potíže? Nebo naopak, že by měl zastání?

*PAVEL: No jako stalo se mi to jednou, že kamarád se mě zastal. Co na tom člověku vidíš? **Je z dětského domova, je to živá bytost, jo. A tak by si se k němu měl chovat.** Bohužel je bez rodičů nebo tak jo spousta děcek z dětských domovů mají rodiče, ale rodiče nemají čas, nebo mají čas, ale neumí si jej udělat, neumí to děcko tak zabezpečit. Jo fungovat i v dospělosti. Jo stalo se mi to taky, že mě lidi házeli do toho jednoho pytle. Nemůžou toho člověka házet do jednoho pytle, když o tom člověkovi nevíjou vůbec nic. Nebo potom uvidí třeba za dva roky nebo deset let, že ten člověk takový být nemusí. Jo to je těžký.*

E) příběh VÁCLAVA

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

*VÁCLAV: Jo, aj sem to zašil, vlastně v tý vesnici tady vedle výchovného ústavu, nás všichni brali úplně – jste z pastáku bordeláři a průšviháři. Až nás poznali, tak podle toho, ale taky nás tam házeli všechny to jednoho pytle. **To je věc každého, ale jsou prostě lidi, kteří to ani neřešijou, ale někdo si prostě řekne děcák.***

MB: A jak se to projevovalo?

VÁCLAV: Neochota. Nemluvili na nás.

MB: A jak se to projevovalo třeba ve škole? Učitelé, spolužáci.

VÁCLAV: Spolužáci, to je jasný, prostě se nebavili nebo provokovali. Jedno s druhým. A ta nenávist tam prostě byla.

MB: A ze strany těch učitelů? Snažili se Vás podpořit?

*VÁCLAV: **Od těch učitelů třeba děckám doučování poskytl, mě ne. Hodili to na děcák. V děcáku mi to neuměli vysvětlit, i tak učitel trval na svém.***

MB: Slyšel si o někom z tvých kamarádů, spolužáku že by měl obdobný problém?

VÁCLAV: Jo. Nevím, v (místě) J., když jsme někam šli tak všichni nás napadali slovně. Hlavně od stejné starých kluků co chodili na civilní školu.

MB: Zlepšilo se to postupem času, nebo to bylo pořád stejné?

VÁCLAV: Nevím, já jsem tam byl jen dva roky, pak nevím. Když už jsme věděli, že se s náma nebaví tak jsme tam ani nechodili. Když jsme tam navštívili třeba diskotéku, tak děcák - prostě ne.

F) příběh ALŽBĚTY

ALŽBĚTA: Asi tím věkem. Na základce jsou děcka nevychovaný a nemají rozum. Ale děcka na střední škole ta prostě – (pomlka) jsou rozumnější.

MB: A paní učitelka?

*ALŽBĚTA: Spiž na základce, **nechtěla jsem, aby to všude říkala. A ona to všude říkala.** Když jsem přišla do školy poprvé, tak mě všem představila a řekla, že jsem z dětského domova.*

Z následujících výpovědí respondentů výzkumu je patrné, že reakci na etketu – pobyt v dětském domově, dětském domově se školou, výchovném ústavu zásadně ovlivňuje postoj autority (učitele, vychovatele, respektovaného vrstevníka). Sami respondenti uvádějí, pokud se vyskytli problémy a situace se řešila, stav se následně zlepšil.

Toto zjištění pokládáme za zásadní informaci z výzkumu. Vhodnou prevencí a osvětou u autorit přicházejících do kontaktu s dětmi z ústavního prostředí můžeme výrazně zlepšit jejich postavení v kolektivu. Na příběhu Xavera můžeme demonstrovat, že na jedné škole byl přijímán:

MB: Takže učitelé jim to vysvětlovali?

XAVER: Ano, děcka to pochopili. A brali nás jako ostatní.

Na druhé škole se stal obětí šikany:

XAVER: Ano, to jsem pociťoval ve třídě, že ty z rodiny mi dávali hodně najevo, že jsem prostě z dětského domova, jak v oblíkání, tak i v chování a takových věcech. Třeba ti z rodiny se prostě chovali hůř než já. Já jsem si dával pozor, abych ve škole neměl problémy, nezapojoval jsem se do problémů. Ostatní mě to dávali najevo, že mám jít do toho s nima, a když jsem se nechtěl zapojit, začli se mi posmívat, že jsem z domova a tak.

Podobnou linii vidíme i v příběhu Alžběty. Na základní škole nebyla přijímána, jak uvádí:

MB: A paní učitelka?

ALŽBĚTA: Spíž na základce, nechtěla jsem, aby to všude říkala. A ona to všude říkala. Když jsem přišla do školy poprvé, tak mě všem představila a řekla, že jsem z dětského domova.

Alžběta uvádí další možnost změny ke vnímání její osoby na střední škole:

ALŽBĚTA: Asi tím věkem. Na základce jsou děcka nevychovaný a nemají rozum. Ale děcka na střední škole ta prostě – (pomlka) jsou rozumnější.

Dle interpretace Alžběty může hrát roli i věk dětí, i když sama Alžběta uvádí, že v jejím případě se setkáváme s kombinací více faktorů:

ALŽBĚTA: Jen na základní, na střední už to nerozlišovali, brali mě takovou, jaká jsem. On na té základní byl jeden takový kluk a vadilo mu, že jsem Romka. A na střední jsme byly ve třídě jen samá děvčata.

5.5 Shrnutí výsledků výzkumu

„Normální a stigmatizovaný nejsou ani tak osoby jako spíše stanoviska. Ta jsou utvářena v sociálních situacích během smíšených kontaktů na základě neuvědomovaných norem, jež na setkání pravděpodobně působí. Následkem celoživotních atributů se konkrétní osobě může stát, že se stane určitým typem. Může tak být nucena hrát stigmatizovanou roli téměř ve všech svých sociálních situacích, následkem čehož se bude zdát přirozené hovořit o ní, tak jak to činím i já, jako o stigmatizované osobě, jejíž životní situace ji staví do opozice vůči osobám normálním.“
(Goffman, 2003, s. 157).

5.5.1 Hlavní výzkumná otázka

Výsledky výzkumu můžeme rozdělit do čtyř trsů. Hlavním cílem práce je odpovědět na výzkumnou otázku, **co ovlivňuje etiketizaci dětí z ústavního prostředí**. Tato otázka se ve výzkumných otázkách neobjevuje přímo, snažíme se, ale řízením rozhovoru dostat odpověď na tuto otázku. Toto téma obsahuje čtvrtý trs, ke kterému se dostáváme po analýze předcházejících třech trsů. Na základě kvalitativního výzkumu můžeme prohlásit, že pohled na děti vyrůstající v náhradní rodinné péči zásadně ovlivňuje postoj autority. V případech, kdy jsou děti přijímány autoritou, se běžně začleňují do prostředí. V situacích, pro které jsou charakteristické problémy v přijetí, po zásahu autority se vztahy normalizují. Jestliže jsou děti

odmítány samotnou autoritou, do kolektivu se nezačleňují a zůstávají na jeho okraji. Touto otázkou se zabývá kapitola 5.4.

Zásadní význam tedy v problému etiketizace dětí z dětských domovů nehraje roli vrstevnická skupina, ale autorita. Vrstevníci jen přebírají model autorit.

S termínem autorita se ve výpovědích přímo nesetkáme, v rámci zjednodušení termínem autorita zahrnuje termíny jako učitel, vychovatel, ředitel, mistr, které se ve výpovědích objevují. Autoritu v tomto výzkumu chápeme jako osobu mající vyšší postavení než respondent výzkumu.

5.5.2 Další výzkumné otázky

K hlavní výzkumné otázce se dostáváme po prostudování témat obsažených v ostatních okruzích výzkumných otázek, které jsou již přímo obsaženy ve výzkumném rozhovoru.

Přehled otázek:

Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině? Jak to vidí tvoji kamarádi?

Vnímáš rozdíl v délce pobytu v domově na chování dětí? Liší se chování těch, co jsou v domově rok dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let?

Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

V těchto výzkumných otázkách bylo cílem charakterizovat vnímání rozdílů mezi ústavním prostředím a rodinou, sledovat příchod do instituce, způsoby vyrovnání se, prezentaci sebe sama. Každý respondent tuto otázku pojal jinak, tematicky se liší odpovědi. Proto odpovědi na tuto otázku nalezneme v různých kapitolách. Odpovědi respondentů jsou provázané, některý respondent např. v první otázce popsal problematiku použitelnou do více částí nástup do zařízení, znaky totální instituce. Výroky respondentů jsme metodou trsu rozřídili do kapitol.

Shrnutí výzkumných témat:

1. trs – Životní příběh (bibliografie)

5.1.1 V této kapitole se potvrzuje, že zařízení náhradní rodinné péče patří pod totální instituce. Respondenti popisují tři znaky totální instituce – narušení rodinné vazby, podřízení instituci, vtažení pracovník – chovanec, okruhy privilegií.

5.1.2 Popisujeme věk a důvody nástupu do zařízení ústavní výchovy. Respondenty rozdělujeme do třech skupin. Skupina A nastoupila do zařízení v raném věku, skupina B nastoupila v pozdějším věku a přesně umí definovat důvody nástupu do instituce. Skupina C vychází z předchozích dvou skupin, liší se v častém střídání různých zařízení.

5.1.3 Při rozhovoru Olin popsal sociálně patologický zasvěcovací rituál. Následně jsme našli prvky i dalších rozhovorů – např. termín „dostat se do stejného rytmu.“

5.1.4 V této části Xaver popisuje následek pobytu v totální instituci – institucionalismus/hospitalismus, kdy po dlouhodobém pobytu ve strukturovaném prostředí, mu chybí organizovanost v „běžném“ životě.

2. trs – Způsoby vyrovnání se s ústavním prostředím

5.2.1 V bodě aplikujeme dělení etiket dle Goffmana na děti z ústavního prostředí.

5.2.2 Ostrakismus patří mezi první fázi šikany. V průběhu výzkumu jsme se setkali s případem šikany u Xavera. Dle jeho výpovědi šikana vznikla z důvodů pobytu v dětském domově.

5.2.3 V této části práce popisujeme fáze přijetí etikety dle Kübler-Rossově a podle Goffmana.

5.2.4 Etiketizaci dětí v ústavním prostředí uvádíme prvky, dle kterých lze identifikovat dítě z ústavního prostředí v běžném prostředí. Objevujeme, že zasvěcený může dítě poznat dle prvků oblečení, častěji identifikace však probíhá formou pohybu ve skupině.

3. trs – Prezentace sebe sama

5.3.1 Zastírání – objevujeme, že zastírání není dětmi z ústavního prostředí příliš aplikováno.

- 5.3.2 Předstírání zjišťujeme využívání třech přístupů. V prvním přístupu jednají na rovinu, ve druhém informaci tají, ve třetím případě informaci sdělí pouze někomu dle svého výběru.
4. trs – Společnost a vliv faktorů na status dětí v prostředí ústavní výchovy. Jak již bylo zmíněno, jedná se o hlavní okruh výzkumu. Popisujeme dva hlavní přístupy společnosti k přístupu dětí z ústavního prostředí. Prvním přístupem je stigmatizace, druhým standardním přístupem.
- 5.4.1 Faktorem ovlivňující status dětí z ústavního prostředí je dle zjištění přístup autority, který přebírají ostatní členové skupiny.

Závěr

V diplomové práci s názvem *Etiketizace dětí z dětských domovů* se původně zamýšlená výzkumná skupina rozšířila o respondenty, kteří pobývali i v dětském domově se školou a výchovném ústavu. Důvodem rozšíření okruhu výzkumné skupiny byly podobné výpovědi respondentů z dětských domovů. Podstatným důvodem bylo také, že část těchto respondentů přecházela ze zařízení do zařízení např. diagnostický ústav, dětský domov, výchovný ústav a musela se opakovaně adoptovat a vyrovnávat s případným nálepkováním ve společnosti. Posledním důvodem pro rozšíření výzkumného vzorku byla malá skupina respondentů, která prošla pouze dětským domovem.

Do výzkumného vzorku jsme vybrali dospělé osoby, které v dětství prošly zařízeními náhradní rodinné péče. Důvodem výběru pouze zletilých osob bylo problematické získání souhlasu zákonného zástupce u neplnoletých. Výzkum sice probíhal s dospělými, ale tematicky se váže k jejich dětství, proto se v názvu objevuje termín – děti. Navíc do výzkumného vzorku byl zařazen přepis rozhovoru z časopisu *Zámeček* z důvodů působení dvou totálních institucí. Všechny informace (jména, místa), dle kterých by se dali respondenti identifikovat, byla zaměněna, výjimkou je rozhovor z časopisu *Zámeček*, který je uveden v originální podobě.

Kvalitativním přístupem jsme řešili postavení dětí z dětských domovů ve společnosti. Dle jejich výpovědí jsme mohli odpovědi sesumírovat do čtyř trsů:

1. trs – Životní příběh – kapitola 5.1
2. trs – Způsoby vyrovnání se s ústavním prostředím – kapitola 5.2
3. trs – Prezentace sebe sama – kapitola 5.3
4. trs – Společnost a vliv faktorů na status dětí v prostředí ústavní výchovy – kapitola 5.4

Na základě zmapování výpovědí respondentů docházíme k odhalení hlavní výzkumné otázky, **co ovlivňuje etiketizaci dětí z ústavního prostředí?**

Zjištěnou odpovědí na výzkumnou otázku je, **že (ne)přijímání závisí na stanovisku autority.**

Na základě zjištění doporučujeme prevenci sociálního vyloučení nejprve zaměřit na autority – pedagogy, mistry odborného výcviku, ředitele. A následně až pak pracovat s vrstevnickou skupinou.

V diplomové práci vycházíme především z díla Ervinga Goffmana. Do českého jazyka byla přeložena jen část z díla tohoto sociologa. Přeložené části prací Goffmana nalezneme v různých publikacích našich autorů, proto jsme museli překonat počáteční potíže se zdrojem literatury.

Ve výzkumu opomíjíme skupinu respondentů z prostředí pěstounské péče. Vzhledem k trendu odklonu od ústavního prostředí a preferencí pěstounství by bylo zajímavé provést obdobný výzkum s respondenty, kteří prošli pěstounskou péčí, či sos vesničkami. Pro nařízení pěstounské péče existují stejné důvody, jako pro ústavní péči. Předpokládáme tedy, že i životní osudy do nařízení ústavní výchovy či pěstounství budou podobné. Srovnání výsledků obou skupin by mohlo přinést zajímavý pohled na tuto problematiku.

V závěru bychom chtěli poděkovat všem, kteří se podíleli na vzniku výzkumu, především samotným respondentům za ochotu zúčastnit se výzkumu a za odborné vedení diplomové práce doc. Mgr. Miroslavu Dopitovi, Ph. D.

Seznam použitých zkratk

atd. – a tak dále

č. – číslo

LK – osoba tazatele (časopis Zámeček), Lukáš Kotlár

MB – osoba tazatele, Miroslav Boháč

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

např. – například

OSPOD – oddělení sociální péče o dítě

s. - strana

Sb. – sbírky

tzv. – takzvaně

ÚZ – úplné znění

VÚ – výchovný ústav

Seznam literatury a zdrojů

BLAŽEK, Bohuslav a Jiřina OLMROVÁ. *Krása a bolest*. Praha: Panorama, 1985. ISBN neuvedeno.

BOBELOVÁ, Alexandra. Nálepkování – labeling. *EBLO. Psycholog Olomouc, psychologické poradenství, krizová intervence* [online]. 17. 10. 2012. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z <http://www.eblo.cz/news/nalepkovani-labeling/>

BRUCE, Steve. *Sociologie průvodce pro každého*. Praha: Dokořán, 2008. ISBN 978-80-7363-158-1.

CENTRUM SÁMOVKA. [online cit. 2013-04-15]. Dostupné z <http://www.samovka.cz/onas/centrum/>

DĚTSKÉ CENTRUM JIHLAVA. [online cit. 2013-05-13]. Dostupné z <http://www.detske-centrum-ji.cz/>

DOLEŽELOVÁ, Pavla. Prevence rizikového chování v podmínkách ústavní výchovy a péče. In: MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ, Jana ZAPLETALOVÁ a Petr NOVÁK (eds.). *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN, Univerzita - Karlova, 2010, s. 89-97. ISBN 978-80-87258-47-7.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.

FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ. [online cit. 2012-07-14]. Dostupné z: <http://www.fod.cz/>

GOFFMAN, Erving. *Stigma*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-21-0.

GRUBER, Marianne. *Esrova dobrodružná cesta po Modré planetě*. Olomouc: Votobia, 1993. ISBN 80-85619-42-3.

HADAWAY, Bridget a Jean ATCHESON. *Bible pro děti*. Bratislava: Mladé léta, 1991. ISBN 80-06-00407-2.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1367-4.

JANDOUREK, Jan. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2397-6.

JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-749-3.

KELLER, Jan. *Sociologie byrokracie a organizace*. 2. přepracované vydání, Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-86429-74-8.

KLOKÁNEK BRNO. [online cit. 2012-07-14]. Dostupné z: <http://www.klokanekbrno.cz/projekt-klokanek/pro-odborniky.html> .

KOHOUTEK, Rudolf. Stigma. In: *Slovník cizích slov* [online]. 2005-2006. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/stigma>

KOLÁŘ, Michal, *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.

KOTLÁR, Lukáš. Na „čus more“ se tady nehraje. *Zámeček*, 2012, roč. 15, č. 107, léto 2012, s. 78-79.

KOZÁKOVÁ, Zdena. *Přednáška Speciálně pedagogická andragogika psychopedická 2, 3*. 2. 2012.

KVALITATIVNÍ VÝZKUM VZTAHU DĚLNÍKŮ A VYSOKOŠKOLÁKŮ KE ŠKOLE A VZDĚLÁNÍ. [online cit. 2013-05-20]. Dostupné z <http://www.phil.muni.cz/ped/kvalita/sources/Clanky/158.pdf>

LAKY, Jindřich. [online cit. 2013-05-27]. Dostupné z <http://www.knihovnazn.cz/referaty/osobnosti-regionu/2338-laky-jindich-1956.html>

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. 1999. ISBN 80-85850-76-1.

MPSV. [online cit. 2013-04-03]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/14304>

MUNKOVÁ, Gabriela. *Socialní deviace*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0279-2

NADAČNÍ FOND LIVIE A VÁCLAVA KLAUSOVÝCH. [online cit. 2013-04-15]. Dostupné z <http://www.nadacnifondklausovych.cz/projekty-a-nadacni-prispevky/>

OPEN GATE. [online cit. 2013-05-27]. Dostupné z <http://www.opengate.cz/cs/o-skole/gymnazium.shtml>

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ a kol. *Dětská klinická psychologie*. 4. přepracované a rozšířené vydání, Havlíčkův Brod: Grada, 2006. ISBN 80-247-1049-8.

SKOPALOVÁ, Jitka. *Vybrané kapitoly ze sociálních deviací*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000. ISBN 80-244-0146-0.

SOS VESNIČKY. [online cit. 2012-07-14]. Dostupné z: <http://www.sos-vesnicky.cz/>

SPOLU DĚTEM. [online cit. 2013-04-15]. Dostupné z <http://www.spoludetem.cz/projekty/>

ŠIMEK, Dušan. *Vybrané problémy teorie výchovy dospělých*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1991. ISBN 80-7067-008-8.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál 2001, ISBN 80-7178-648-9.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

ÚZ č. 937. *Rodinné právo*, zákon č. 94/1963 Sb., sdělení č. 104/1991 Sb. (Úmluva o právech dítěte), zákon č. 359/1999 Sb., úplné znění. Ostrava: Sagit, 2013. ISBN 978-80-7208-962-8.

ÚZ č. 942. *Sociální zabezpečení*: zákon č. 108/2006 Sb., úplné znění. Ostrava: Sagit, 2013. ISBN 978-80-7208-968-0.

ÚZ č. 950. *Školství*, zákon č. 109/2002 Sb., zákon č. 561/2004 Sb., vyhláška č. 438/2006 Sb., úplné znění. Ostrava: Sagit, 2013. ISBN 978-80-7208-974-1.

- VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0841-3
- VALENTA, Milan a Oldřich MÜLLER. *Psychopedie*. 3. doplněné a upravené vyd. Praha: Parta, 2007. ISBN 978-80-7320-099-2.
- VÁVROVÁ, Soňa. *Institucionalizace uživatelů pobytových sociálních služeb a proces dekarnece* [online]. 2009. [cit. 2013-05-20]. Dostupné z <http://www.sockonference2009.fhs.utb.cz/prezentace/5.pdf>
- VÚ ČERNOVICE. [online cit. 2012-07-12]. Dostupné z: <http://www.vucernovice.cz/>.
- VÚ VIŠŇOVÉ. [online cit. 2012-07-12]. Dostupné z: <http://www.vuvisnove.cz/>.
- WOLF, Josef. *Poslední svědkové pravěku*. Praha: Svoboda, 1970. ISBN neuvedeno.

Seznam příloh

1. Otázky polostrukturovaného rozhovoru
2. Přepis rozhovoru Terezie
3. Přepis rozhovoru Alena
4. Přepis rozhovoru Dana
5. Přepis rozhovoru Xaver
6. Přepis rozhovoru Olin
7. Přepis rozhovoru Pavel
8. Přepis rozhovoru Václav
9. Přepis rozhovoru Alžběta
10. Přepis rozhovoru z časopisu Zámeček, rozhovor s Robertem a Nikolasem
11. Organizace dne v dětském domově v (místě) K.

Příloha č. 1: Otázky polostrukturovaného rozhovoru

Jmenuji se Boháč Miroslav, pracuji v dětském domově. Současně studuji Speciální pedagogiku v Olomouci. Pro potřeby svého studia provádím výzkum na téma: Etiketizace dětí z dětských domovů. Cílem výzkumu je zjistit, jestli se liší pohled na děti z dětských domovů od ostatních dětí.

Pokud souhlasíš, položil bych ti několik otázek k tomuto tématu. Celý rozhovor je anonymní, nikde nebude uváděno tvé jméno, všechny odpovědi budou použity pouze pro tento výzkum.

**Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině?
Jak to vidí tvoji kamarádi?**

Vnímáš rozdíl v délce pobytu v domově na chování dětí? Liší se chování těch, co jsou v domově rok dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let?

Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

Děkuji za Tvé odpovědi a čas.

Příloha č. 2: Přepis rozhovoru Terezie

Terezie opustila rodinu na vlastní žádost. Vyrůstala ve výchovném ústavu. Její sestra vyrůstala v dětském domově. Aktuálně v domově na půli cesty.

Její odpovědi jsou strohé, nutno povzbuzovat ke komunikaci. Z jejího chování je poznat opatrnost a nejistota.

Úvod. Seznámení respondenta s osobou dotazovatele, účelem rozhovoru. Podmínkami při rozhovoru, především s právem STOP. Respondent souhlasí s nahráváním a poskytnutím rozhovoru. (s touto úvodní fází byli seznámeni všichni respondenti, u dalších rozhovorů, již není uváděna)

MB: V dětském domově si vyrůstala sama či se sourozenci?

TEREZIE: Sama jsem chtěla, sestra šla až potom.

MB: A byli jste ve stejném zařízení?

TEREZIE: Ne, ona šla do dětského domova, já jsem měla větší problémy.

MB: Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině?

TEREZIE: Jo, určitě je v tom rozdíl.

MB: A jak se to liší?

TEREZIE: V čem?

MB: Nemusíš mluvit za sebe, ale třeba co říkali kamarádi...

TEREZIE: V ústavu mi chtějí zajistit budoucnost jako školu a to, v některý, rodiny nemají rodiče takovou snahu o výchovu jako v tom ústavu, nemají ti rodiče. Myslím, že v těch domovech se starají víc než rodiče. Vlastně tam mají všechno zajištěný, nic jim nechybí.

MB: A chybělo ti tedy něco?

TEREZIE: Ne, mě vůbec.

MB: Tedy ti nic nechybělo. A jak to vidí tvoji kamarádi?

TEREZIE: Jak kteří, některým se tam líbí, některým ne, protože nemají volnost.

MB: A třeba kamarádi, kteří neprošli domovem?

TEREZIE: Ne, nemám tak moc kamarádů.

MB: Vnímáš rozdíl v délce pobytu v domově na chování dětí? Liší se chování těch, co jsou v domově rok dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let?

TEREZIE: Ještě jednou.

MB: Řeknu to jinak. Liší se chování těch, co jsou v ústavu od 6 letech od těch, kteří tam přijdou v 15? Jde to poznat?

TEREZIE: Chovají se jinak. Aj ti menší, aj nováčci. Ti menší jsou takoví... jak kteří, každý je jiný. Když tam přišli nějací malí, tak měli nejmenší problémy, třeba jako se záškoláctvím, a od těch starších se naučili další problémy. Někdo byl třeba jak já, že kašlal na problémy a chtěl dobře pro sebe. Jak kdo, jak který člověk.

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

TEREZIE: Ani ne, já jsem s tím zatím žádný problémy neměla. Komu jsem to řekla, já se teda s tím moc nechlubím. Komu jsem to řekla tak nevadilo. Spíš řekli, že se s nimi dá líp mluvit, než s některýma normálníma.

MB: Takže jsi ...

TEREZIE: Spíš to uvítali.

MB: A o někom si neslyšela, že by měl nějaké problémy?

TEREZIE: Já ne. Mě to nevadí, mým kamarádům také ne.

Příloha č. 3: Přepis rozhovoru Alena

Alena, 18 let, aktuálně v domě na půli cesty. V ústavním zařízení od 15let, ve 13 jí zemřel otec. Studium kadeřnice přerušeno. Aktuálně se snaží vrátit do dětského domova na dohodu o přímém zaopatření. Původně v dětském domově, pak výchovný ústav.

MB: Od kolika let jsi byla v dětském domově?

ALENA: Od 15. V dětském domově jsem byla rok. Pak jsem se na měsíc vrátila k matce, ale tam to nešlo... Moc jsme spolu nevycházeli. Tahle, já jsem ještě byla, jmenovalo se to středisko sociální prevence, já jsem tam byla jako na pobytu 3 měsíce. A tam mě jako známkovali, to jsem nesnášela. Vyšla jsem z tama 5. prosince, pak jsem měla 7. prosince narozeniny. A to už jsem byla zase s mamou, ta začala zase pít. Pak jsem byla ještě týden v nemocnici, pak měsíc v diagnostáku. Z diagnostáku jsem šla do pasťáku. Když tam přijde někdo nově tak jsou prostě na něj... prostě nemaj rádi moc změny. Nemaj rádi nový dečka ty lidi. A oni jsou prostě rádi, když je tam ten kolektiv takový starší, prostě když se více znajou, je to tam fakt dobrý. Ale když je nějaký prostě ... konflikt to tak hned vezmou nůž. Tak to je takový... Ale já jsem tam žádný konflikt neměla jako. Spíš jsem si jako víc povídala jako s těma vychovatelama.

MB: Z toho výchovňáku jsi pak šla hnedka sem?

ALENA: Ano.

MB: Vyrůstala jsi sama, nebo se sourozenci?

ALENA: Ne, já už mám všechny starší. Oni žádné problémy s mamou neměli. Jenom já jsem měla problémy vycházet.

MB: Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině?

ALENA: Tak v rodině je to jinačí. Mně táta umřel ve 13. V rodině to je tak prostě, když dítě něco udělá tak jeho rodiče mají strach. V děčáku je to jinak. Tak dítě něco udělá Tak třeba, že to nahlásí na policajty, že dítě zmizelo. A v rodině je to tak, že to vyhrožujou, dítě se pak vrátí. Ale to je taky v děčáku trošku jinačí.

MB: A v čem je to jinačí?

ALENA: Že je tam víc lidí a víc děcek. Ale doma jsou, plácnu třeba jenom tři lidi jenom. Dítě a dva rodiče.

MB: A kdybys srovnala dětský domov a výchovný ústav...

ALENA: Tak já bych radši dětský domov. Liší se to třeba vycházením, jako vycházkama. Že třeba jako v pasťáku, když někdo udělá nějaký úklid nebo něco... když někdo měl... Tam se i bodovalo třeba (místě) P bylo nepřípustné, to jsi neměl nic, pak jakože N to jako že nemá vycházky a tak. Tahle se bodovalo, že třeba ta vedoucí dala děčkám něco – blbost. Ale v děcáku to bylo, vychovatel, tam jsem říkala strejdo nebo teto. Strejda měl třeba problém s malejma děčkama, tak vyhodil ty starší, aby mohl dělat s těma malejma děčkama školu. Nejdřív jako ti mladší, a pak teprve starší. Tak se to tam dělilo. A tam se hlavně dávalo, že třeba ředitel děcáku ti něco dal nebo ne. Tam se to hlavně lišilo, to že hlavně musíš studovat. Že musíš mít nějaké zázemí. Oni ti prostě chtěli pomoci, v pasťáku jako taky ale v tom pasťáku je to tahle, abys neutíkala, byla hodná a tak. Oni tam ten problém jako taky řešili, ale, v tom děcáku víc. Že chtějí víc pomoci, pokecat, v pasťáku taky, ale víc bych řekla v děcáku. Tam se třeba lišilo ještě, že jsem v děcáku tykala a v pasťáku se muselo vykat. Já jsem byla třeba v děcáku v (místě) J a v pasťáku v (místě) K a to byl fakt rozdíl prostě. Tam jsem zažila poprvé, že tam jezdili policajti, že tam byla záchranka, jedna spolykala prášky, že se chtěla zabít. A přitom neměla důvod, nikdo nic té holce nedělal. Tak občas se tam byl nějaký konflikt, někdo pohádal ale, aby se řezal tak to prostě ne. Je to prostě takový divný.

MB: Se hádaly a ona se pořezala...

ALENA: Já jsem taky měla konflikt, mama mě týrala...psychicky toto...ale to je zase něco jinýho.

MB: Jak to vidí tvoji kamarádi?

ALENA: Tak třeba když někomu řeknu, že jsem byla ve výchovném ústavu tak si myslí, že jsem nebyla dobrý zlatíčko. Musí si taky uvědomit, že třeba tam nebylo dobrý, že třeba jsem měla nějaký osobní problémy... utíkala jsem, a až tady teďka jsem si uvědomila, že jsem udělala blbost. Že jsem nemusela utíkat z děcáku a mohla jsem klidně zůstat. Problémy se nedají vyřešit tím, že utečeš. To ten problém budeš mít furt. Já jsem měla kámošky a ty mě říkali, že by třeba teoreticky zkusily, chtěli by zkusit jaký je to v děcáku. Ale tam jsou malý děcka, hádají se strašně a to je úplně na nervy, strašně moc. A když jsem měla kamarádku a byla jsem v děcáku, tak se divila, jak to můžu vydržet, když děcka řvaly. V děcáku jsem taky musela poslouchat i doma ale nejvíc se mi to líbilo v děcáku. Tam jako v děcáku museli, vědět kde jsem byla, v kolik hodin se vrátím. Ale když je někdo třeba klient tak to má jednodušší, než děcka, kterým ještě není osmnáct. Mí kamarádi to tak brali...já jsem to brala jako náhradní domov. Tam jsou děcka, třeba plácnu od roku a jsou tam furt a nestěžují si, berou to tak že doma je hůř než v děcáku.

MB: Tak to je další otázka. Vnímáš rozdíl v délce pobytu v domově na chování dětí? Liší se chování těch, co jsou v domově rok dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let?

ALENA: To se na těch dětech prostě projeví. Když tam přijde pětiletý děcko, chudáček, tak prostě trošku ví, co se stalo, je to ještě malý miminko, ne teda miminko, ale je rád. Nevím, plácnu, třeba matka týrala holčičku nebo chlapečka tak třeba ta holčička byla ráda, že odešla

z té rodiny. A je ráda, že je z děčáku, že jí někdo pomohl. A že je malá, někdo je vyplašenější, a pořád brečí a chce vrátit k mámě, a když to řeknu, že to nejde, tak jim sociálka odebere to dítě. Já jsem tam třeba přišla a byla jsem už starší, tak třeba byla jedna holčička v (místě) P. Ta byla o rok mladší, než já té bylo teprve 16. A právě že tam byla dva roky se svým bráchou a brala to jako náhradní domov. Matka jako se o ní nestarala, ale ona to jako pochopila. Mladší děti to fakt nepochopí, ale ta starší to pochopí. Jí se ptali, jestli chce odejít nebo furt trpět. U ní to bylo dobrovolný.

MB: Co bylo nejtěžší, když jsi tam přišla?

ALENA: Nejtěžší byly jména, já mám problém s jménama. Nejtěžší byly ty jména. A hlavně jsem měla problémy s jízdnicí řádama, protože pak jsem musela jezdit do školy. To bylo nejhorší, to byl problém pro mě. Nejhorší bylo taky vycházet jako s těma děčkama, jak to tam vlastně chodí, jaký jsou tam vlastně pravidla. To chvíli trvá.

MB: A co vychovatelé?

ALENA: Vychovatelé úplně bomba jen tam byla jedna vychovatelka a ona strašně řvala na ty děcka. Ona byla nehorázná...

MB: Asi tam byla dlouho...

ALENA: Ona tam byla dlouho asi 10 let. Příšerný. A vždycky když jsem se bavila z děčkama tak mi dávaly nějaký přezdívky, to bylo nejlepší.

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

ALENA: Já jsem zažila ve škole, kluci naráželi na to, že jsem z děčáku. Tak prostě ředitel tam zavolal, nebo tam nějaká vychovatelka-teta zašla. Řekla těm děčkám nebo ty učitelce že jsou na mě hnusný. Třeba tam byla jedna malá holčička, třeba přišla, že školy, že jí tam někdo hnusně nadával, nebo ji mlátil. Ona se to bála říct, pak to řekla v děčáku. A prostě s tím něco udělali a byl klid.

MB: Zlepšilo se to pak v té škole?

ALENA: Částečně jo. Ale furt byl problém, že jsou z děčáku... furt dělali bordel... a tak dál...

MB: Jak se na to dívali učitelé?

ALENA: To ne, já bych řekla, že se nechovali hnusně. Možná ještě mnohem líp. Že třeba řekla těm děčkám, ať mi pomůžou, že jsem třeba měla problémy s učivem. Učitelka řekla děčkám, pomozte jí s tím, sedněte si spolu o přestávce nebo o volné hodině.

MB: Takže jsi cítila zastání?

ALENA: Jo. A ty malý děcka taky měly třeba problémy se školou, tak tam zavolali, že je třeba někdo otravoval, ať jim ti učitelé něco řeknou.

Příloha č. 4: Přepis rozhovoru Dana

Dana v současnosti bydlí se svým přítelem - Pavlem v domě na půl cesty. Pracuje jako uklízečka v krajském městě. Epileptička, částečná invalidita. Labilní, nechává se ovlivnit svým přítelem.

MB: Na úvod bych se tě zeptal, jak dlouho jsi byla v dětském domově?

DANA: V dětském domově jsem byla od 11 let. V 8 letech jsem měla takové problémy. Matka si našla blbého přítele, neměla na nájem a skončili jsme na ulici se sourozenci.

MB: V dětském domově jsi tedy byla se svými sourozenci?

DANA: Nejsem sama, mám ještě sestru a brácha. Prvně jsme byly dvě a pak přišel brácha z kojenečku. Než jsme přišly do děčáku tak jsme prošly krizovým centrem, kde jsme měli i psa. Pak jsme se dostali na diagnostický ústav, brácha byl hned vedle v kojeneckém ústavu, měl nějakých 18 měsíců. A tak jsme ho chodili navštěvovat a nakonec jsme skončili v děčáku.

MB: Ty jsi nejstarší ze sourozenců?

DANA: Ne, jsem druhá a brácha je ten třetí.

MB: Na jakou střední školu jsi chodila?

DANA: Do (místa) B.

MB: A na jaký obor?

DANA: Zahradnice.

MB: Takže jsi vyučená zahradnice?

DANA: Hm.

MB: Tak to je pěkné.

MB: Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině?

DANA: Není v tom rozdíl, je to stejné. Jen v děčáku je plno děček a máme tam tety a v rodině je tam táta a mamka. Není v tom žádný rozdíl.

MB: A jak to vidí tví kamarádi? Je v tom rozdíl, kde vyrůstá?

DANA: Moji kamarádi v tom nevidí rozdíl. Je to stejný. Že když jsem jim řekla, že jsem z dětského domova, tak mě brali jaká jsem, jsem trošku výbušná, ale nevěděli, že jsem z domova a nemám to třikrát lehký.

MB: Vnímáš rozdíl v délce pobytu v domově na chování dětí? Liší se chování těch, co jsou v domově rok dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let?

DANA: No jde to poznat. Jako třeba když jsem tam od 11 let a když tam někdo přijde 14., 15., let tak už je v té pubertě a je takový agresivnější.

MB: Liší se to tedy tou agresivitou?

DANA: Tím, že má to chování...nevím jak bych to řekla...

MB: Tak zkus nějaký příklad.

DANA: Já když jsem přišla v 11 letech tak to jsem neznala žádné sprosté slovo, oni tam mluvili sprostě a já jsem se to naučila. Já jsem nevěděla ani co je to slovo p... (vulgární výraz) A od té doby jsem začala mluvit vulgárně a nevěděli co semnou mají dělat.

MB: Takže ses tam naučila mluvit sprostě?

DANA: Ano totálně, a neuměla jsem ani kouřit.

MB: Takže chápu, že ses tam naučila kouřit?

DANA: Ne, já už jsem uměla kouřit, ale nevdechovala jsem to do sebe. A kašlala jsem. Takže jsem se tam úplně zkazila.

MB: A myslíš si, že kdybys nebyla v domově, že by ses nenaučila mluvit sprostě, nenaučila se vdechovat kouř?

DANA: Ne. Vůbec bych nekouřila. Byla bych nekuřačka. To by mě nelezlo vůbec do peněz. To mě spíš smrdělo, a teď jdu a voním to.

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

DANA: Ne. Já jsem chodila na střední školu, aj když jsem chodila na zvláštní mezi děcka ze zvláštní tak se semnou normálně bavili.

MB: Neslyšela jsi ani o někom, že by měl problémy, že pochází z ústavního prostředí?

DANA: Já jsem měla hodně kamarádu a mně se to nikdy nestalo. Ne, to se mi nikdy nestalo, ani jsem neslyšela, to bych, jsem se musela zeptat. Já jsem chodila s hodně klukama a nelhala jsem jim. Řekla jsem jim, že jsem z děcáku. Nikdy neřekli, ty jsi z děcáku, s tebou se bavit nebudu, ty neumíš kouřit, nic takového. Nikdy se to nestalo. Ti kluci za mnou chodili.

MB: A řekla jsi to hned, že jsi z dětského domova?

DANA: Jo. A chodili za mnou i k děcáku, nestyděli se za to. Já jsem měla spoustu kamarádu a do teďka spoustu ještě mám.

Formálně ukončen rozhovor a nahrávání.

DANA: Popisuje včerejší den, mluví o práci, kterou vykonává, mluví o svém příteli, se kterým bydlí. Zmiňuje se o své epilepsii.

Během neformálního rozhovoru popisuje svůj problém na internátě: Na internátě byla jedna holka, které mě neměla ráda, vymýšlela jsi, že ji šikanuji a ubližuji. To vůbec nebyla pravda, ale řekla to doma. Ve škole se to řešilo. Ze školy telefonovali řediteli do domova a já z toho měla problémy. Ale ani pak to nepřestalo a pořád si vymýšlela. (volně)

Příloha č. 5: Přepis rozhovoru Xaver

Xaver, aktuálně 20 let. V dětském domově byl od roku 1999. Jeho pobyt v ústavní výchově trval 10 let, během této doby vystřídal dva dětské domovy, přičemž druhý dětský domov byl v Motýlkově. V dětském domově vyrůstal společně se čtyřmi sourozenci. Z prvního dětského domova byl přemístěn společně se sourozenci na vlastní přání pro neshody se zaměstnanci zařízení.

Xaver navštěvoval základní školu praktickou, dále střední odborné učiliště, obor Opravář zemědělských strojů. Jako první z rodiny složil závěrečné zkoušky a vyučil se. Poslední rok pobýval v zařízení dobrovolně na základě dohody o přímém zaopatření.

Dětský domov opustil v červnu 2011 po vyučení. Vrátil se k rodině, kterou pravidelně navštěvoval i během dovolenek. Pro neshody s rodiči a hlavně starším bratrem (se kterým měl konflikty už během pobytu v domově) odešel do domu na půli cesty v Beruškově, v kterém pobýval.

Od ukončení pobytu nenašel trvalé zaměstnání a pracuje příležitostně. Hlavně pomocné práce ve stavebnictví.

MB: Xavere, tak tedy ještě jedou. Souhlasíš s rozhovorem a jeho nahráváním.

XAVER: Ano

MB: Jak dlouho jsi byl v dětském domově a jak jsi starý?

XAVER: V dětském domově jsem byl 10 let a mám 20 let.

MB: Byl jsi v dětském domově i se sourozenci?

XAVER: Ano, bylo nás 5.

MB: Jak dlouho už nejsi v dětském domově?

XAVER: V dětském domově nejsem už rok a pět měsíců.

MB: Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině?

XAVER: Ano, je v tom rozdíl. Jde to poznat, některé děcka z rodiny se chovají hůř než ty z dětského domova. Největší problém ale nastává při odchodu z domova. Děckám z rodiny rodiče se vším pomáhají. Děcka z domova nemají takové zastání a musí spoléhat hlavně sami na sebe.

MB: Takže to mluvíš o odchodu z dětského domova. A vidíš rozdíly i v něčem jiném, třeba během školní docházky?

XAVER: Ano, to jsem pocítoval ve třídě, že ty z rodiny mi dávali hodně najevo, že jsem prostě z dětského domova, jak v oblíkání, tak i v chování a takových věcech. Třeba ti z rodiny se prostě chovali hůř než já. Já jsem si dával pozor, abych ve škole neměl problémy, nezapojoval jsem se do problémů. Ostatní mě to dávali najevo, že mám jít do toho s nima, a když jsem se nechtěl zapojit, začli se mi posmívat, že jsem z domova a tak.

MB: Vyloženě se ti posmívali?

XAVER: No (kývnutí hlavou).

MB: A můžeš popsat nějakou příhodu, vzpomeneš si na něco? Krátce, že bys něco popsal...

XAVER: Třeba na praxi. Mistr odjel a my jsme byli na dílně sami. Děcka začly hrát fotbal v garáži, já jsem se do toho nezapojoval. Ostatní chtěli, abych se zapojil. Já jsem nechtěl zapojit, abych nemněl problémy. Hned začly, že jsem z domova, že jsem blbej a tak.

MB: Myslíš si, že to bylo jenom kvůli tomu, že jsi z domova, nebo tam mohl být i jiný důvod?

XAVER: Jenom kvůli tomu, že jsem byl z domova a nechtěl jsem se do těch průšvihů zapojovat.

MB: Jak to vidí tvoji kamarádi, že pocházíš z domova? Říkáš to veřejně, nebo spíše tajíš?

XAVER: Moji kamarádi ví, že jsem byl v domově. Oni mě berou jaký jsem a nerozlišují, jestli jsem z rodiny nebo dětského domova.

MB: Vnímáš rozdíl v délce pobytu na chování dětí?

XAVER: Určitě je tam nějaký rozdíl. Například ti co tam jsou už delší dobu 2, 3, 4 roky už vědí, co si můžou dovolit a vychovatele znají. A ti co jsou tam krátce, moc vychovatele ještě tak neznají a zkoušejí věci a prostě si dovolují to, co by si k vychovatelům neměli dovolit.

MB: Xavere, ještě bych se vrátil k té škole. Jak to vnímají učitelé, rozlišovali, kdo je z domova a kdo ne?

XAVER: Určitě. Učitelé brali ohled. Brali to, že to máme v životě těžší.

MB: Cítil jsi tedy spíše zastání?

XAVER: Ano, zastání. Ale někteří prostě nebrali ohled na děcka z domova.

MB: Jaká skupina převažovala? Ti, co vám pomáhali, nebo co nebrali ohled?

XAVER: Spíše ti, co nám pomáhali. Těch bylo více.

MB: Liší se chování těch, co jsou v domově rok, dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let i jinak než jen přístupem k vychovatelům?

XAVER: Po tom roce, co už tam jsou, už je to jak osm. Už vědí, jak se mají chovat. Protože pak už je to jedno, jestli jsou tam rok nebo osm. Mají stejný přístup.

MB: Myslíš si tedy, že potom roce, to nejde poznat, jak je tam kdo dlouho?

XAVER: Na některých to jde poznat, ale na některých nejde.

MB: A myslíš si, že je rozdíl jestli tam někdo přijde ve 3 letech nebo v 15?

XAVER: No určitě je v tom rozdíl. Ti starší se hned od začátku snaží pomáhat těm mladším. Aj prostě těm vychovatelům, aby to v tom domově fungovalo. Pomáhat vychovatelům s těmi mladšími.

MB: A myslíš si, že jde na první pohled poznat kdo je tam jak dlouho?

XAVER: Poznat se to nedá, u některých typu lidí, u některých se to poznat dá.

MB: A podle čeho bys to poznal?

XAVER: Třeba podle chování, jak se spolu baví, o čem se baví a podobné věci.

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

XAVER:(Xaver popisuje třídu na středním odborném učilišti) Ano, konkrétně můj případ. Mě šikanovali jenom kvůli tomu, že mě označovali a postavili se proti mně, že jsem z dětského domova, nevzali mě mezi sebe.

MB: A to ti řekli, že důvodem je domov, nebo si to myslíš?

XAVER: Ano, to mi řekli, že mezi ně nepatřím, že jsem z domova.

MB: A tak to se projevovali k tobě všichni ve třídě, nebo někteří?

XAVER: Ze začátku to byla většina, a pak se zapojili všichni a vyloučili mě z kolektivu.

MB: Žádného kamaráda si ve třídě tedy neměl?

XAVER: Ano, ve třídě ne.

MB: Tak to bylo na střední škole, a jak to bylo na základní?

XAVER: Na základní škole se někteří učitelé na to dívali, někteří ne. Někdy nám to dali i najevo, že jsme z dětského domova, že když prostě jsme to nezvládali to chování, tak je přirovnávali k děckám v rodinách. Že prostě někteří se umí chovat z té rodiny a někteří ne a naopak.

MB: A jaké hodnocení převládalo, kladné či záporné?

XAVER: Spíše to kladné.

MB: Xavere, ty jsi prošel dvěma zařízeními. Můžeš srovnat? Např. i školy.

XAVER: V tom domově, to byl určitě rozdíl v chování vychovatelů a přístupu k děckám. V tom Z se s námi učili, vedli, nás ke studiu. V tom předchozím se s námi neučili, když jsme potřebovali poradit, vychovatele neměli čas. (Xaver může být zaujatý vůči tazateli, tazateli je známo, že v přechozím domově měl dlouhodobé neshody s pracovníky)

MB: Dobře. To jsi řekl srovnání domovů. A ve škole?

XAVER: Ve škole byl zásadní rozdíl, protože v těch (místě) M učitelé k děckám přistupovali jako líp, snažili se pomoci, podporovat. Vedli je do života, brali ohled na to, že jsou z domova a snažili se jim pomoci.

MB: A slyšel jsi, že by někdo měl na této škole problémy, jaké jsi popisoval před chvílí?

XAVER: V těch (místě) M to tak nebylo. Tam jsme si všichni byli rovni. Tam nikdo na nic špatného neukázal. Nikdo se nedíval, zda má značkové oblečení, nebo telefon.

MB: Čím si myslíš, že byl způsoben ten rozdíl?

XAVER: Některý děcka prostě pochopili, že ty z domova za to nemůžou. Ale můžou za to rodiče. I když některý děcka si za to můžou sami. Věděli, že my nemůžem za to, že jsme se tam dostali. Prostě se nám snažili pomoci.

MB: A to jsi na té druhé škole necítil?

XAVER: Ne.

MB: A kolik vás bylo z domova ve třídě v (místě) M?

XAVER: Ve třídě jsem byl jen já z domova.

MB: A na tu školu chodilo více dětí z domova?

XAVER: Ano, na tuto školu chodilo více dětí z domova.

MB: A přístup učitelů? Mluvili např., jaké máte problémy, že to máte těžší?

XAVER: Ano, bavili jsme se o tom, že děcka z dětského domova to mají těžší. Musí řešit věci, které ostatní děcka nemusí.

MB: Takže učitelé jim to vysvětlovali?

XAVER: Ano, děcka to pochopili. A brali nás jako ostatní.

MB: A na druhé škole o tom nemluvili, že jste z domova?

XAVER: Ne, tady o tom nemluvili, ale děcka to vnímaly a dávali nám to najevo.

MB: Jak bys shrnul těch 10 let v domově?

XAVER: Každý domov je jiný a dají se hodně srovnávat. Děcka z domova se snaží nedělat problémy, že ví, že by byly potrestány. Děcka z rodiny na to vyloženě kašlaly a bylo jim to jedno. Dělal průšvihy.

MB: Jaký pro tebe byl odchod z domova? Jak si to pocíval?

XAVER: Bylo to pro mě hodně těžký. Byl jsem zvyklý na děcka okolo sebe a na vychovatele. Nechtělo se mi odejít, nejraději bych se tam i vrátil. Když odejdou ty děcka z domova tak to mají hodně těžký.

MB: A jaký byl největší problém při odchodu?

XAVER: Zvyk okolo sebe mít děcka a vychovatele. Když jsem byl v místě H, tak jsem tam neměl kamarády. Když jsem byl v domově, tak jsem měl hodně kamarádů.

MB: Takže to, že jsi byl sám?

XAVER: No.

MB: Mluvíš o tom, že jsi z domova, nebo to tajíš? Jaké vnímáš reakce lidí?

XAVER: Když se to lidé dozví, tak se mě ptají, jak se k nám tam chovali, jaké to tam je a takové věci. Radši se o tom nebavím s někým koho dobře neznám, když nevím o něm všechno. Pak se nechcu bavit, protože nevím, co od takového člověka můžu čekat.

MB: A setkal ses třeba, že by si lidé mysleli, že děti z domova jsou ...nějací?

XAVER: Určitě. Myslí si o těch děckách, že jsou špatný, horší než oni a v životě to tak není.

MB: Takže si se setkal s představou, že si myslí, že jsou horší než ostatní?

XAVER: Ano, přesně tak.

MB: dobře. Děkuji za Tvé odpovědi.

Příloha č. 6: Přepis rozhovoru Olin

Muž, 18. let, Rom, asi lehká mentální retardace. Střídal různá zařízení. Aktuálně v domě na půli cesty.

Vnímáš rozdíl v délce pobytu v domově na chování dětí? Liší se chování těch, co jsou v domově rok dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let?

MB: Od kolika let jsi byl v dětském domově?

OLIN: Nejdřív jsem byl v (místě) H. tam jsem chodil to školky, pak jsem byl v (místě) K. tam jsem začal chodit do první třídy a pak jsem byl v (místě) S. v diagnostáku. Když tam jsi hodný, tak se můžeš vrátit i zpátky. Když se nechováte dobře, tak hned vás dají do pastáku. Já jsem z tama šel zpátky do toho (místě) K. a pak za dva měsíce jsem šel do učiliště do výchovnáku.

MB: A byl jsi tam sám, nebo se sourozenci?

OLIN: Byl jsem tam vlastně s bráchou, on teď dodělává školu je ve 3. A sestra má už 21, ta už porodila asi před 2. měsíci. Ta dělá cukrářkou.

MB: Ty jsi tedy prostřední mezi sourozenci?

OLIN: Já jsem vlastně druhý nejmladší.

MB: A ty jsi vyučený?

OLIN: Já jsem se ani nevyučil. Já jsem se vlastně měl vyučit zedníkem, ale pak jsem na to kašlal. Pár lidí chodilo na kuchaře a pár na zedníka.

MB: Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině?

OLIN: Rozdíl v tom je.

MB: A v čem?

OLIN: Třeba v tom, že jsou v ... té rodině problémy.... No, já se v tom moc nevyznám.

MB: A byl rozdíl, když si přešel z domova do výchovného ústavu?

OLIN: Byl, byl tam jiný režim takový přísnější režim.

MB: A jak se na tebe dívali vrstevníci, jak tě brali?

OLIN: Někteří v pohodě, tak já tam hned zapadl. Někteří tam zase dělali frajery. Bylo tam hodně feťáků z (místa) U. To nemám rád. Samí cigáni tam byli.

MB: Jak to vidí tvoji kamarádi, když jim třeba řekneš, kde si byl?

OLIN: No tak, když to řeknu, tak to řeknu na rovinu, nebudu lhát. Že jsem vyrůstal tam a tam.

MB: A jaká je jejich reakce, když to řekneš?

OLIN: No právě já se trochu zasmutním, když to řeknu. Připadá jim to divný, bez rodiny, mají to hodně složitý.

MB: Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině? Jak to vidí tvoji kamarádi?

OLIN: No právě, že já jsem tam od 4 let, a když jsem měl 15. Tak tam byly děti, kteří měli 3 roky. Měli tam takovou malou holčičku. A tý bylo zrovna tak 4 roky. Jmenovala se Anička, tak nějak a ta měla tři sourozence. Bracha měl tak 8, 9. a ta jejich sestra byla vlastně nejmladší, ta měla tak 4 roky. To je mazec, taková malá. Jsem si říkal, že kdybych mohl, tak hned bych si ji vzal.

MB: A je to poznat na chování v jakém věku tam přijde? Když má 4, nebo 15?

OLIN: No v těch 4...když tam někdo přijde...tak si rychleji zvykne, ale když je od 15. Tak je to těžší, nezvyk... Je prostě velký...

MB: A musí se přizpůsobit... Co si myslíš, že je na přizpůsobení nejtěžší?

OLIN: Nejtěžší je jak tam dojdete, tak ten první den.

MB: A v čem? Co je nejtěžší?

OLIN: Nejtěžší je když tě odvedou z domu ... ještě nevíte, co tam je... za režim...nikoho tam neznáte. Poprvé je to nejtěžší, nové prostředí, nezvyk.

MB: Jak se k tobě chovají, když tam přijdeš nový?

OLIN: Třeba to na... něj zkouší... to spíš v tom pasťáku, v děcáku ani ne. Tam je to jiné. Tam vlastně ten kluk JK (jméno) on byl z (místa) T a dovezli ho do (místa) S a cigáni tam na něj zkoušeli...to znáte...

MB: Právě, že to neznám.

OLIN: Kalhoty... byli nazí... a prostě mu to udělali...

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

OLIN: Právě že, pravda je že, že je to tak. Já jsem chodil do školy a tam někteří dojížděli z domu, víte jak. Že to bylo v pohodě, oni věděli, že jsme z děcáku a normálně se s náma bavili. Aj ty holky. Jak se mám a tak...

MB: Takže v tom nedělali rozdíl?

OLIN: Ne.

MB: A neslyšel jsi o někom, že by měl třeba nějaký problém?

OLIN: Právě že v tom (místě) K se mi líbilo, tam jsem byl šťastný. Jen někteří lidi ve škole se chovali ke mně jinak. Jak jsem tam došel tak byli v pohodě, hned se mě ptali, jak se jmenuju a tak.

MB: A to byli učitelé, nebo spolužáci?

OLIN: To byli ti, co tam dojížděli.

MB: Tedy spolužáci.

OLIN: Souhlas (pokývání hlavou)

MB: A teď když jsi tady a hledáš si třeba práci, říkáš to, že jsi z domova?

OLIN: Práci tu pořád sháním. Teď jsem si právě našel práci dělníka v (místě) B. Prvně jsem tam volal, a pak mi řekli, že už mají obsazeno. No tak...je to těžký...

MB: Když si hledáš práci tak to říkáš, nebo to spíš tajíš?

OLIN: Já si myslím, že oni to tak neberou. Ale kdyby se mně na to ten majitel firmy pral, tak bych to asi neřekl...

Příloha č. 7: Přepis rozhovoru Pavel

Pavel šest let po odchodu v dětského domova. Vyučen v oboru pro nemocniční personál (nemocniční zřízenci, úklid). Aktuálně dům na půli cesty, kde žije s přítelkyní Danou. Podána žádost o městský byt ve městě B. Pracuje na uklízení haly se svojí přítelkyní. Částečně invalidní. Velmi výřečný, sebevědomý. Aktuálně v léčení žloutenky typu C.

MB: Od jakého věku jste vyrůstal v dětském domově?

PAVEL: Od pěti roků.

MB: Sám, nebo se sourozenci?

PAVEL: Se sourozenci.

MB: Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině?

PAVEL: No já nevím, každý má svoje do sebe. Když je jako u rodičů tak rodiče mají větší starost, takhle když vlastně dávají děti do dětských domovů, budou zabezpečeni, ale není tam ta rodinná vazba.

MB: A ještě v něčem se to liší?

PAVEL: Já si myslím, že teďka v tý to době se snaží v tom domově, aby z toho děčka něco bylo. Aby to nebylo, jak teď ukazují v televizi samé vraždy a to jo, vlastně máme ten náš národ škaředej, odpornej.

MB: Jak to vidí tvoji kamarádi?

PAVEL: No já moc kamarádů nemám. Já mám většinou dobrý kamarády, ale většinou se s nima už moc nestýkám. Chodím do práce a není na to moc času.

MB: Vnímáš rozdíl v délce pobytu v domově na chování dětí? Liší se chování těch, co jsou v domově rok dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let?

PAVEL: Určitě.

MB: A v čem.

PAVEL: Už mají zavedený nějaký režim...prostě ten režim splňuje. A vlastně když je tam krátkou dobu tak neví, co dřív má dělat. Musí se dostat do stejného rytmu jako ty ostatní děčka z domovů.

MB: Myslíš si, že je to těžké, když tam někdo přijde třeba v 15. letech?

PAVEL: Já nevím, já si myslím, že je to na té osobě. Jak se začlení do té rodinky a jak bude s těma lidma vycházet...to je hodně těžký.

MB: Jak to vnímá okolí, že je někdo z domova?

PAVEL: No, jako ono je to těžký...ale jinak...já jsem to moc nedělil...jako spousta děcek věděla, že jsem v dětském domově. Jako snažili se mě brát takový, jaký jsem. Jako nemůžeme hodit s prominutím dejme tomu cigána do pytle s bílým člověkem. Jako je to jinačí rasa, mají jinačí inteligenci, než normální lidi, bílý lidi, jako to je hodně těžký. Ale většina se snažila tohoto hodně vyvarovat. Aby co nejmíň lidí vědělo, že jsem z dětského domova, a když to věděli, mohl jsem se to hodit do autu.

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

PAVEL: Tak našlo se tam... nějaká šikana. Ale vždy se to dalo nějak vyřešit, jo.

MB: Šikana, myslíš tím, že z rodin, šikanovali ty z domova?

PAVEL: No. Třeba. No.

MB: A postoj učitelů?

PAVEL: Učitelé se k tomu stavěli kladně. Snažili se to co nejlíp vyřešit. Vlastně, aby nebyly další a další konflikty.

MB: A třeba kamarádi...

PAVEL: No, já jsem taky měl hodně problémů. Že jsem byl v tom dětském domově, tak každý si na mě ukazoval. Protože se dělaly všelijaké průšvihy a tím pádem se to to všechno otáčelo k tomu dětskému domovu. S tím, že mysleli, že ty děcka tam nic nenaučíjou, nebo že oni mají svojí vlastní hlavu, když jim někdo něco řekne. Oni řeknou, jo jasný já to udělám, bude to tak a tak a stejně za 10 minut to neudělá. I když to řekl, to je hodně složitý.

MB: Teď už pracujete. Co kolegové v práci ví to?

PAVEL: Ne, neví. Nikdo to neví. Vůbec. Já se tím nikde nechlubím. Neví co je to za instituci, málo kdo to ví. V týchle době je to hodně rozšíření po celý republice. Asi ví co to je plus minus, ale neví, jak to tam chodí. Že je to jak u rodin, starají se od rána do večera o rodinu. V tom dětském domově to je takové, že když nemáte rodinu, tak oni vám nahrazují veškerou tu rodinu. Tu péči, jo, aby z vás něco bylo. Aby z vás nebyl nějaký lajdák, který nechodí do školy. Prostě je to dobré. Má to něco do sebe tyhle věci. Já se o tom moc nebavím. Řeknou, že je to spíš propad než řekne jo, kde to je? Jak to je? Začne se vyptávat... a víte to...

MB: To jste zažil osobně?

PAVEL: Jo, dříve. Já se s tím moc nechlubím. Mě když píšou dejme tomu životopis tak nepíšu takové blbosti, jako ale většinou tam napíšu jako aktuální hlášení. Měl jsem trvalý pobyt na dětském domově, ale většinou to ti zaměstnavatelé uměli zkontrolovat, jestli jsem

tam fakt vedený. Protože ono se to dá všechno zašmelit s prominutím. A oni vlastně...mě dali...co jsem vlastně odešel z toho dětskýho domova...tak jsem měl vlastně dva roky na to, abych se z toho jako osamostatnil. Tím pádem se vlastně ty dva roky snažily po tom odchodu hodně pomáhat. Jo jak si třeba dávat pozor na podvodníky, jak si najít práci, aby byla dobře placená. A prostě každej má svou hlavu a je to naprd, když si nenechá poradit od někoho moudřejšího. Kterej má nějakou tu zkušenost a je to těžký v tom, že lidi se nechají napálit. On třeba řekne, pojd' ke mně dělat, dám ti sto. Že vlastně zaměstnavatel vám naslibuje hory doly a pak se divíte, že na výplatní pásce a potřebujete se poradit. Já jsem chodil za tou mamkou, jak jsme říkali té vychovatelce, radit.

MB: A to ti hodně pomohla.

PAVEL: Jo.

MB: A u někoho z kamarádů, slyšel jsi, že by měl obdobné potíže? Nebo naopak, že by měl zastání?

PAVEL: No jako stalo se mi to jednou, že kamarád se mě zastal. Co na tom člověku vidíš? Je z dětskýho domova, je to živá bytost, jo. A tak by si se k němu měl chovat. Bohužel je bez rodičů nebo tak jo spousta děcek z dětských domovů mají rodiče, ale rodiče nemají čas, nebo mají čas, ale neumí si jej udělat, neumí to děcko tak zabezpečit. Jo fungovat i v dospělosti. Jo stalo se mi to taky, že mě lidi házeli do toho jednoho pytle. Nemůžou toho člověka házet do jednoho pytle, když o tom člověkovu nevíjou vůbec nic. Nebo potom uvidí třeba za dva roky nebo deset let, že ten člověk takový být nemusí. Jo to je těžký.

Příloha č. 8: Přepis rozhovoru Václav

Muž, 19 let, v současnosti dům na půli cesty. Střídal různá zařízení. Aktuálně volný čas tráví prací na hospodářství při zařízení.

MB: Jak dlouho jsi byl v dětském domově?

VÁCLAV: Od 9 do 18 let.

VÁCLAV: V dětském domově jsem byl vlastně 2 roky a pak jsem šel do dětského domova se školou a pak do výchovného ústavu. V J. jsem byl 4 roky, v (místě) T. jsem byl 2 roky.

MB: Vyrůstal jsi v ústavním zařízení sám, nebo se sourozenci?

VÁCLAV: Byl jsem tam sám, ale sourozence mám.

MB: Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině?

VÁCLAV: Jo, je.

MB: A v čem?

VÁCLAV: V tom že tam mám určitá omezení, jako třeba když tam nějaké věci neudělám. Když už jsem jinde, tak už jsou tam jen tety a ten vztah je takový jiný. Můžu je tam poslat do p...(vulgární výraz) Tam od toho se odvíjí ty tresty a je to prostě strašný. Nevím, jak bych to řekl.

MB: A ještě v něčem jiném se to liší? Nebo jen v tom, že si k tetám dovolíš co doma ne?

VÁCLAV: Bejt doma tak poznám víc tu rodinu, když jsem pryč tak už to víc skřípe. Já když už jsem tam byl zavřenej, tak mně děcka brali jako víkendovýho kamaráda. Třeba, když jsem byl v (místě) T., tam jsem jezdil jednou za půl roku dom, to jsem tam půl roku nebyl... všichni sourozenci jsou mladší než já...no...

MB: Tak byl ten vztah narušen...

VÁCLAV: A jde to těžko zpátky.

MB: Jak to vidí tvoji kamarádi?

VÁCLAV: Většinou v tom nevidí rozdíl. Navíc já to říkám jen tomu, komu chcu. Tomu s kým jsem se víc bavil.

MB: Neříkáš to tedy každému.

VÁCLAV: Ne, to není věc, se kterou bych se chlubil.

MB: A třeba kamarádi v tom výchovňáku, nebo domově?

VÁCLAV: Oni to berou, že jsou zavřený, nebo alespoň, co já jsem byl, a tak dělají bordel.

MB: Dělají naschvály?

VÁCLAV: Jo, akorát nevědí, že si s....(vulgární výraz) do vlastního hnízda.

MB: Vnímáš rozdíl v délce pobytu v domově na chování dětí?

VÁCLAV: Ne, není v tom rozdíl. Za to si může každý sám a může si za to jinak, já jsem tam šel s tím, že jsem dělal bordel. Tak jsem to bral, že se od toho očistím. Pak když tam jde někdo od 6 let, že nemá rodinu, tak pak je to jiná věc.

MB: Liší se chování těch, co jsou v domově rok dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let?

VÁCLAV: To je pak na tom, jak se kdo s tím smíří. Když je tam někdo od 6 let a nemá tu rodinu, tak to bere, že mu to pomáhá, tak je tam rád.

MB: Když jsi tam přišel, co bylo nejtěžší?

VÁCLAV: To nevím, to už si nepamatuju. Ale určitě začlenit se mezi ně. Tak jako pro každého je jiný kolektiv stresující, tak i u mě to tak bylo.

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

VÁCLAV: Jo, aj sem to zažil, vlastně v tý vesnici tady vedle výchovného ústavu, nás všichni brali úplně – jste z pasťáku bordeláři a průšviháři. Až nás poznali, tak podle toho, ale taky nás tam házeli všechny to jednoho pytle. To je věc každého, ale jsou prostě lidi, kteří to ani neřeší, ale někdo si prostě řekne děcák.

MB: A jak se to projevovalo?

VÁCLAV: Neochota. Nemluvili na nás.

MB: A jak se to projevovalo třeba ve škole? Učitelé, spolužáci.

VÁCLAV: Spolužáci, to je jasný, prostě se nebavili nebo provokovali. Jedno s druhým. A ta nenávisť tam prostě byla.

MB: A ze strany těch učitelů? Snažili se Vás podpořit?

VÁCLAV: Od těch učitelů třeba děckám doučování poskytli, mě ne. Hodili to na děcák. V děcáku mi to neuměli vysvětlit, i tak učitel trval na svém.

MB: Slyšel si o někom z tvých kamarádů, spolužáku že by měl obdobný problém?

VÁCLAV: Jo. Nevím, v (místě) J., když jsme někam šli tak všichni nás napadali slovně. Hlavně od stejně starých kluků co chodili na civilní školu.

MB: Zlepšilo se to postupem času, nebo to bylo pořád stejné?

VÁCLAV: Nevím, já jsem tam byl jen dva roky, pak nevím. Když už jsme věděli, že se s náma nebaví tak jsme tam ani nechodili. Když jsme tam navštívili třeba diskotéku, tak děcák - prostě ne.

Příloha č. 9: Přepis rozhovoru Alžběta

Alžběta patří do skupiny, s níž se známe řadu let. Aktuálně 19letá slečna pobývající v Dětském domově v Motýlkově. V ústavním prostředí je umístěna od narození. Ve třech letech přešla z kojeneckého ústavu do dětského domova. Romské národnosti. Studuje maturitní obor kosmetička, v letošním roce měla skládat maturitní zkoušku, ale nebyla připuštěna pro nedostatečný prospěch z matematiky. V současnosti se účastní kurzu autoškoly, na který získala příspěvek od nadace Václava a Livie Klusových.

V domově vyrůstala se svými sourozenci, kteří po dosažení zletilosti opustili domov. S rodiči není v kontaktu. Poslední návštěva matky proběhla asi před třemi lety.

MB: Myslíš si, že je velký rozdíl v tom, jestli někdo vyrůstá v dětském domově nebo v rodině? Jak to vidí tvoji kamarádi?

ALŽBĚTA: Ano. Já to spíše tajím.

MB: Máš špatnou zkušenost?

ALŽBĚTA: To ani ne, moc se pak vyptávají.

MB: Vnímáš rozdíl v délce pobytu v domově na chování dětí? Liší se chování těch, co jsou v domově rok dva, od těch co jsou v domově osm nebo deset let?

ALŽBĚTA: Ano, je v tom, že ti co jsou tu dít, se umějí lépe chovat a dokáží se lépe porozumět s tím vychovatelem. A navíc je to rozdíl, když je tu někdo od mala, než když jsem, přijde osoba v 15. letech.

MB: Slyšel jsi o tom, že by někdo měl problémy mezi vrstevníky nebo spolužáky kvůli tomu, že pochází z dětského domova?

ALŽBĚTA: Spíš na základce, že se mi posmívali.

MB: Jak se to projevovalo?

ALŽBĚTA: Nadávkami, ponižováním.

MB: Jenom na té základní?

ALŽBĚTA: Jen na základní, na střední už to nerozlišovali, brali mě takovou, jaká jsem. On na té základní byl jeden takový kluk a vadilo mu, že jsem Romka. A na střední jsme byly ve třídě jen samá děvčata.

MB: Čím si myslíš, že byl způsoben rozdíl?

ALŽBĚTA: Asi tím věkem. Na základce jsou děcka nevychovaný a nemají rozum. Ale děcka na střední škole ta prostě – (pomlka) jsou rozumnější.

MB: A paní učitelka?

ALŽBĚTA: Spíš na základce, nechtěla jsem, aby to všude říkala. A ona to všude říkala. Když jsem přišla do školy poprvé, tak mě všem představila a řekla, že jsem z dětského domova.

Příloha č. 10: Rozhovor s Robertem a Nikolasem z časopisu Zámeček

Zdroj: KOTLÁR, Lukáš. Na „čas more“ se tady nehraje. *Zámeček*, 2012, roč. 15, č. 107, léto 2012, s. 78-79.

Zámeček – časopis vycházející nejdříve měsíčně, po snížení příspěvků od sponzorů čtvrtletně. Časopis je určen pro děti s nařízenou výchovou a ochranou výchovou. Objevují se v něm reportáže ze zařízení napříč republikou, ankety, řešení rozličných témat aktuálních pro děti v zařízeních. Časopis dostávají děti v zařízeních náhradní rodinné péče zdarma. V tomto periodiku se objevují pravidelně rozhovory s osobami z prostředí náhradní rodinné péče. Charaktery rozhovorů potvrzují naše zjištění.

Tento rozhovor jsme zvolili z kombinace vlivů dvou totálních institucí – internátní školy a dětského domova.

Na „čas more“ se tady nehraje

„Domov je pro nás řešením, Open Gate velkou šancí,“ říkají bráchové z DD Jablonné v Podještědí

Pro nové číslo Zámečku jsem připravil z Open Gate rozhovor se dvěma bratry. Jejich první roky na světě nebyly jednoduché. Čtrnáctiletý Robert a třináctiletý Nikolas z Dětského domova Jablonné v Podještědí studují na Open Gate již druhým rokem.

LUKÁŠ KOTLÁR (dále LK): Jak jste se spolu dostali do dětského domova a jak dlouho už tam jste?

ROBERT a NIKOLAS: Do dětského domova jsme přišli, když nám bylo 5 a 6 roků. Zemřela nám máma a poté jsme byli u tátovy rodiny. Táta začal pít alkohol a potom už přišla sociálka a vzala nás do dětského domova.

LK: Jak jste přechod do dětského domova cítili a udržujete kontakt s rodinou?

ROBERT a NIKOLAS: Pro nás oba to bylo lepší. Doma nás týrali, to bylo hrozné a dětský domov byl pro nás řešením. Kontakt udržujeme pouze s babičkou, která si nás bere domů na letní nebo vánoční prázdniny.

LK: Co vaše počátky ve škole a kdo přišel s nápadem studovat na Open Gate?

ROBERT a NIKOLAS: Začali jsme společně chodit do základní školy. Během toho jsme dosahovali dobré výsledky a teta z našeho domova přišla s nápadem studovat na Open Gate. Poté jsme byli na přijímačkách, které se nám podařilo úspěšně udělat a již druhým rokem jsme na Open Gate.

LK: Jaké změny může čekat student s přestupem na Open Gate?

ROBERT a NIKOLAS: Určitě mohou očekávat náročnější učení než na základce. A to, že se zde musí chovat slušně, takže žádné: „Čus More, jo dobré!“ Určitě mohou očekávat větší luxus než v dětském domově. Jinak poté, co jsme přešli na Open Gate, tety u nás v dětském domově na nás byly hodnější.

LK: Jak často jezdíte se školy do dětského domova?

ROBERT a NIKOLAS: Do dětského domova jezdíme jednou za čtrnáct dní. Dva roky jsme jezdili autem a teď už budeme jezdit sami autobusem.

LK: Co lidi kolem Vás a vůbec, jaké je studovat po boku svého bratra?

ROBERT: Určitě velkou podporou je to, že zde studujeme spolu. Bez bráchy by to bylo mnohem těžší. Jinak, ať se jedná o spolubydlící nebo další lidi kolem mě, vše je v pohodě. Nesetkal jsem se s žádnými narážkami na to, že jsem z dětského domova a mělo by mě to znevýhodňovat.

LK: Co se vám na Open Gate nejvíce líbí a co naopak nelíbí?

ROBERT a NIKOLAS: Na Open Gate se nám líbí především kroužky. Chodíme na několik sportovních jako je florbal, fotbal apod. Pravdou je, že na Open Gate se nám líbí vše.

ROBERT: Nelíbí se mi zde akorát vedení portfolií do předmětů ve škole.

LK: Jaký je váš sen nebo co by mělo následovat po Open Gate?

ROBERT: Vůbec netuším. Stále nevím, co bych chtěl v budoucnu dělat. Zatím jsem na Open Gate a na to, co bude, mám ještě čas.

NIKOLAS: Já taky ještě vůbec nevím. To se uvidí později.

LK: Co by jste chtěli vzkázat čtenářům Zámečku?

ROBERT a NIKOLAS: Hodně štěstí. A rád bych dodal, že studovat se určitě vyplatí!

Příloha č. 11: Organizace dne v dětském domově v (místě) K.

pracovní dny

Rozmezí hodin	Činnost
6.45-7.00	Ranní vstávání, osobní hygiena, sebeobsluha, větrání pokojů
7.00-7.30	Úklid pokojů, lůžkovin, osobních věcí
7.15-7.30	Snídaně
7.30-8.00	Odchod dětí do školských zařízení
12.15-15.00, 15.30-15.45	Příchod dětí ze školských zařízení
12.15-13.30	Sebeobsluha, hygiena, rekreační činnost
13.30-15.00	Příprava na vyučování
15.00-15.30	Svačina
15.30-18.00	Zájmová, sportovní, rekreační činnost, pokračování přípravy na vyučování (podle individuálních potřeb)
18.00-18.30	Večeře (II. več. u dětí starších 15 let není časově omezena)
18.30-19.00	Úklid, večerní hygiena
19.00-20.00	Individuální zájmová činnost
20.00-20,30	Příprava lůžkovin, uložení ke spánku,
21.00	Noční klid na skupině, děti starší 12 let možnost sledování televizních programů po domluvě s asistentem vychovatele

volné dny

Organizaci dne si mohou vychovatelé upravit podle potřeby a plánů činnosti tak, aby nebyl narušen provoz DD a bezpečnost dětí

Rozmezí hodin	Činnost
8.30-9.00	Ranní vstávání, osobní hygiena, větrání pokojů, příprava snídaně, v sobotu výměna prádla
9.00-9.30	Snídaně, úklid jídelny, seznámení s celodenním programem, rozdělení úkolů,
9.30-11.50	Sobota-generální úklid, sobota i neděle-příprava oběda za pomoci dětí
11.50-12.00	Příprava ke stolování, hygiena
12.00-12.30	Oběd
12.30-15.00	Rekreační a zájmová činnost, vycházky
15.00-15.15	Svačina
15.15 –18.00	Zájmová činnost, rekreační činnost, osobní volno
18.00-19.00	Příprava večeře, večeře (II. večeře u dětí nad 15 let není časově omezena)
19.00-20.00	Úklid, osobní hygiena
20.00-20,30	Příprava lůžkovin, uložení ke spánku
21.00	Noční klid na skupině, podle věku dětí možnost sledování televize po domluvě s asistentem vychovatele

